

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΚΑ΄.

Συνδρομή ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20. — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου. Ἐπίσης: ἑτους καὶ εἰνα: ἑτησίαι. — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδὸς Σταδίου 32.

22 Νοεμβρίου 1887

ΠΕΡΙ ΒΙΒΛΙΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΞΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΕΙΝ¹

Κυρίαί καὶ κύριοι,

Πολλοὶ ἐξ ὑμῶν ἐπισκέφθητε τὴν πόλιν τῶν Παρισίων. Ἄλλὰ καὶ ὅσοι δὲν τὴν γνωρίζετε ἐξ ὄψεως, ἔχετε ὅμως ἐξ ἀκοῆς τὴν παρά τὰς ὄχθας τοῦ Σηκουάνα διαρκῆ ἔκθεσιν βιβλίων πρὸς πώλησιν. Τὸ πεζοδρόμιον τῆς ἀριστερόθεν τοῦ ποταμοῦ παροχθίας ὕδου ὀρίζεται καὶ χωρίζεται ἀπὸ τὴν ὄχθην ὑπὸ τοίχου ἐνὸς περίπου μέτρου ὕψους. Ἐπὶ τοῦ τοίχου τούτου τοποθετοῦνται καθ' ἑκάστην πρωΐαν, μέχρι τῆς ἐσπέρας, κιβώτια τετράγωνα πλήρη βιβλίων παλαιῶν, ἢ καὶ νέων, ἀλλὰ μεταχειρισμένων. Ἐνώπιον δὲ τῶν κιβωτίων συνωθοῦνται ἄνδρες καὶ γυναῖκες, τινὲς ἐπὶ σκοπῷ ἀγορᾶς, πολλοὶ ἐξ ἀπλῆς περιεργείας, ἄλλοι δὲ, πτωχοὶ φιλομαθεῖς, πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν βιβλίων, τὰ ὅποια ἐξετάζουν δῆθεν προτοῦ τὰ ἀγοράσωσι.

Ἡ σειρά τῶν οὕτω ἐκτιθημένων κιβωτίων εἶναι μακροτάτη. Ἀπὸ τὴν λεγομένην Βασιλικὴν Γεφυραν, μέχρι τῆς Γεφύρας τοῦ Ἀρχιεπισκοπείου, τὸ πεζοδρόμιον, τὸ ὅποιον ἐν τῷ μεταξύ διακόπτεται ὑπὸ ἐξ ἄλλων γεφυρῶν, ἀποτελεῖ ἀδιάκοπον ἐμπορεῖον βιβλίων.

Ἡ ἀτελεύτητος σειρά τῶν τετραγώνων κιβωτίων προξενεῖ εἰς τὸν ξένον μεγάλην ἐντύπωσιν, ἀλλ' ὅμως ἡ παρόχθιος ἐκείνη ἀγορὰ παριστᾷ ἐλάχιστον μέρος τῆς κινήσεως τοῦ βιβλιομπορίου ἐν Παρισίοις. Δὲν ὑπάρχει ἴσως ὁδὸς ὅπου καὶ μὴ βιβλιοπωλεῖον, ὃ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐκδοτῶν ἀνάλογος τοῦ τῶν βιβλιοπωλῶν. Ὁ κατάλογος ἀμφοτέρων, εἰς τὸ ὄγκωδέστατον βιβλίον τῶν Παρισίων διευθύνσεων, κατέχει τριάκοντα καὶ μίαν στήλας, περιλαμβάνει δὲ περὶ τὰ χίλια διακόσια ὀνόματα καταστημάτων, μικρῶν καὶ μεγάλων. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων πολλὰ ἔχουν διαστάσεις εὐρυτάτας καὶ στρατιᾶν ὑπαλλήλων. Ἐάν, κατὰ μέσον ὄρον, ὑπολογίσωμεν ἀνὰ πέντε μόνον ἄτομα δι' ἕκαστον τῶν χιλίων διακοσίων καταστημάτων, ἔχομεν καὶ πάλιν

πληθυσμὸν ἐξ χιλιάδων περίπου ἀνθρώπων ἀσχολουμένων εἰς τὸ βιβλιοemporion, ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Παρισίων. Ἐάν δὲ προσθέσωμεν τοὺς βιβλιογράφους, βιβλιοδέτας, βιβλιοκομιστὰς καὶ τοὺς ἄλλους ἐκ τοῦ ἐμπορίου τούτου ποριζομένους τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἐπιπροσθέσωμεν δὲ καὶ τὰς οικογενείας των, δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς πληθυσμὸν, τὸν ὅποιον ὀλίγαι τῶν πόλεων μας ἔχουν. Τοῦτο δὲ χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τοὺς τυπογράφους, τοὺς χαρτοποιούς, τοὺς ξυλογράφους καὶ χαλκογράφους, τοὺς κατασκευαστὰς τυπογραφικῶν χαρακτῆρων, ἢ πιεστηρίων, καὶ ὅσους ἄλλους τεχνίτας, τοὺς συνεργαζομένους ἐμμέσως ἢ ἀμέσως πρὸς παραγωγὴν τῶν κατ' ἔτος προστιθημένων βιβλίων εἰς τὴν ἀπέραντον ποσότητα τῆς προγενεστέρως παρακαταθήκης.

Ἡ ἑτησία αὕτη παραγωγή ἐν Γαλλίᾳ εἶναι ὑπερμεγέθης. Ἀληθῶς ἡ Γαλλία προμηθεύει ὕλην πρὸς ἀνάγνωσιν εἰς πάντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, τὰ δὲ πιεστήριά της δὲν ἐργάζονται διὰ μόνον τὸ ἔθνος τῶν Γάλλων. Ἡ ποσότης τῶν κατ' ἔτος ἐξαγομένων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν βιβλίων ἀποτελεῖ κεφάλαιον σπουδαῖον. Ἡ ἀξία των κατὰ τὸ ἔτος 1885 ὑπερέβη, κατὰ τὰς τελωνειακὰς ἐκτιμήσεις, τὸ ποσὸν δέκα ἐπτὰ ἑκατομμυρίων φράγκων καὶ ἡμίσεως. Κατὰ δὲ τὸ προλαβὸν ἔτος ἦτο αὕτη κατὰ ἐν ἑκατομμύριον καὶ ἡμισυ ὑπερτέρα.

Ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν ἡ ἑτησία παραγωγή εἶναι οὐχ' ἥττον σπουδαία. Ἐν Ἀγγλίᾳ, κατὰ τὸ ἔτος 1885, ἐδημοσιεύθησαν 5,640 βιβλία, — εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς 4030, — εἰς δὲ τὴν Γερμανίαν 16,305, δηλαδὴ 6000 περίπου περισσότερα τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἡμοῦ δημοσιευθέντων. Ταῦτα δὲ ἐξαιρουμένων τῶν ἀπειραριθμῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὁποίων τοσοῦτος πανταχοῦ καταναλίσκεται χρόνος, ἀφαιρούμενος ἐκ τοῦ δυναμένου ν' ἀφιερῶθῃ εἰς ἀνάγνωσιν βιβλίων.

Ἡ τοιαύτη ἀέναος προσθήκη διανοητικῆς τροφῆς εἰς τὴν ἤδη προὑπάρχουσαν ἀκένυτον παρακαταθήκην, συνεπιφέρει τὴν ἀνάγκην διαλογῆς τινος, πρὸς καθοδήγησιν τοῦ ἀναγινώσκοντος πλήθους. Καὶ μὲν, μέγα μέρος τῶν κατ'

1. Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῶ».

έτος δημοσιευμάτων αποτελείται εις ειδικούς κύκλους αναγνωστών, ως (λόγου χάριν) τὰ εκπαιδευτικά, τὰ δι' ἐκάστην ἐπιστήμην καὶ τέχνην, ἢ καὶ τὰ πραγματευόμενα ἀποκλειστικῶς περὶ χωριστῆς τινος ἀσκήσεως, διασκευάσεως ἢ καὶ παιγνιδίου 1). Ἀλλὰ, μεθ' ὅλας τὰς ὑποδιαίρεσεις ταύτας, ὑπολείπεται ἀριθμὸς μέγας βιβλίων γραφομένων χάριν τῶν πολλῶν. Συγγράμματα ἱστορικά, φιλοσοφικά, θεολογικά, φιλολογικά, ποιήματα καὶ μυθιστορήματα, — πρὸ πάντων μυθιστορήματα, — προστίθενται ἀκαταπαύστως εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἤδη δημοσιευθέντων, παλαιῶν ἢ καὶ νεωτέρων.

Ἐν μέσῳ τῆς τοσαύτης πληθώρας γίνεται καταφανὴς ἡ ἀνάγκη ὀδηγοῦ τινος. Νὰ τ' ἀναγνώσῃ τις ὅλα, ἀδύνατον! Εἰς ὅποια νὰ δώσῃ τὴν προτίμησιν; — Οἱ διὰ τῶν ἐφημερίδων ἀπονεμόμενοι εἰς τὰ νεοφανῆ βιβλία ἐπαινοὶ δὲν δύνανται, οὔτε ἐνταῦθα, οὔτε ἀλλαχοῦ, νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀσφαλῆς πάντοτε ὀδηγός. Ἀληθῶς, χάρις εἰς τὰς ἐφημερίδας ἢ καὶ ἄλλας αἰτίας, βιβλία τινὰ γίνονται ἐνίοτε τοῦ συρμοῦ, τότε δὲ πάντες νομίζουν ὅτι ὀφείλουσαν νὰ τ' ἀναγνώσωσιν. Ἀλλὰ πάντα τὰ βιβλία τοῦ συρμοῦ δὲν ἔχουν τὸ δῶρον τῆς μακροβιότητος. Κερδίζουν ἐξ αὐτῶν χρήματα ὁ ἐκδότης καὶ ὁ συγγραφεὺς, τοῦτο δὲ ἀναντιρρήτως ἔχει τὴν σπουδαιότητά του, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου λησμονοῦνται τὰ πλείστα, οἱ δὲ ἀναγνώσαντες δὲν ἐνθυμοῦνται ἴσως ἐξ αὐτῶν, ἢ τὸν ἀπωλεσθέντα πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν χρόνον.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τοιαύτης ἀπωλείας χρόνου, πρὸς εὑρεσιν ὀδηγοῦ καλοῦ καὶ χρησίμου, ποικίλαι ἀπόπειραι κατὰ τόπους ἔγειναν καὶ γίνονται. Βεβαίως, ὑπάρχουν ἱστορίαι τῆς φι-

1) Ἴδου, περιεργίας χάριν, ἢ καθ' ὕλην διαιρέσεις τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ κατὰ τὸ ἔτος 1884 δημοσιευθέντων βιβλίων.

Θεολογικά καὶ λόγοι ἱεροκηρύκων...	847	435
φιλολογικά καὶ εκπαιδευτικά	652	225
βιβλία διὰ τοὺς παῖδας.....	813	388
ἱστορικά καὶ βιογραφικά.....	481	311
μυθιστορήματα.....	695	934
περὶ τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, μετ' εἰκονογραφιών.....	373	140
ἐπετηρίδες καὶ δημοσιεύσεις κατὰ φυλλάδια	247	—
περιηγήσεις καὶ γεωγραφικά.....	239	161
ἐμπορικά, βιομηχανικά, πολιτικὴ οἰκονομία	253	163
νομικά.....	129	431
ποιήματα, δράματα, κτλ.....	164	171
ἰατρικά, περὶ ὑγιεινῆς, κτλ.....	187	188
φιλολογικὰ μελέται, μονογραφίαι κλπ.....	320	148
φυσικὰ καὶ μαθηματικά.....	—	92
φυλλάδια καὶ δημοσιεύσεις διάφοροι.....	240	143
τέχνη: ἐφηρμοσμένα εἰς τὴν βιομηχανίαν.....	—	100
	5,640	4,030

Τὰς περὶ βιβλίων πληροφορίας ταύτας, ἐν γένει, ἀρῶμαι ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Gazette bibliographique».

λολογίας ἐκάστου ἔθνους, ὑπάρχουν σπουδαῖαι καὶ ἀμερόληπτοι βιβλιοκρισίαι, ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἐθεωρήθησαν ὡς ἱκανῆ, ἐκεῖ μάλιστα ἐνθα οἱ μὲν ἀναγινώσκοντες πολλοί, τοῦ δὲ χρόνου ἡ ἀξία δὲν παραγνωρίζεται. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδίως, λόγοιοι διάφοροι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ χειραγωγῶσι τὸν λαόν, ὑποδεικνύοντες βιβλία ἐλεκτὰ καὶ χρήσιμα. Οὕτως, ὁ περιώνυμος Lubbock ἐσημάτισε πρὸ τινος καὶ ἐδημοσίευσεν κατάλογον ἐξ ἑκατὸν συγγραμμάτων, ἀρκούντων, κατ' αὐτόν, πρὸς καταρτισμὸν βιβλιοθήκης οἰκογενειακῆς. Ἐν Γαλλίᾳ, ἐνθα ὑπάρχει ἡ ἐξίς τοῦ νὰ γίνωνται τὰ πάντα διὰ τῆς κυβερνητικῆς πρωτοβουλίας, ἐπιτροπῆ, διοριζομένη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου, δημοσιεῖται κατάλογον ἐπίσημον τῶν συγγραμμάτων, ὅσα κρίνει ἀρμόδια πρὸς ἀπονομὴν βραβείων εἰς τὰ σχολεῖα, ἢ πρὸς σχηματισμὸν τῶν λαϊκῶν βιβλιοθηκῶν.

Ἀλλὰ τῶν τοιούτων μέτρων ἡ χρησιμότης εἶναι βεβαίως περιωρισμένη, οὐδ' ἐκτείνεται πέρα κλάσεων τινῶν τῆς κοινωνίας. Οἱ πλείστοι δὲν παραδέχονται εὐκόλως τὴν ἀνάγκην ὀδηγῶν, συμβούλων καὶ χειραγωγῆσεως. Ἄλλως δέ, προκειμένου περὶ διανοητικῆς τροφῆς, εἶναι φυσικὸν ν' ἀκολουθῇ ἕκαστος τὰς ὁρέξεις του. Οὐχ' ἤττον ὁμως, ἤθελεν εἶσθαι εὐχῆς ἔργον ἐὰν ἠδύνατο πᾶς τις νὰ γνωρίζῃ τί τὸ ἄξιον ἀναγνώσεως, ὅπως μὴ δαπανᾷ τὸν καιρὸν του ἀσκοπῶς καὶ ἀνωφελῶς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιβλαβῶς.

Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνας, συγκρινόμενοι πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη, δὲν δυνάμεθα εἰσεῖτι νὰ καυχηθῶμεν ἐπὶ πληθώρα βιβλίων, μολονότι οὔτε ἑλλειψὶν βεβαίως πάσχομεν. Ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ τοιοῦτος ἡμῶν πλοῦτος εἶναι μέτριος, (ἐνόσφ δὲν μᾶς γίνεται προσιτώτερος ὁ ἀνεκτίμητος θησαυρὸς τὸν ὁποῖον μᾶς ἐκληροδότησεν ἡ ἀρχαιότης,) διὰ τοῦτο ἐξ ἑνὸς μὲν ἢ ἀνάγκη τῆς ἐκλογῆς μεγαλειτέρα, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἡ ἐκλογὴ αὐτὴ εὐκολωτέρα.

Ἀλλὰ παρεκτὸς τῆς ἀνάγκης χειραγωγῆσεως ὡς πρὸς τὴν διαλογὴν τῆς ἀναγνωσίμου ὕλης, ὑφίσταται δι' ἡμᾶς καὶ ἄλλη οὐσιωδὲστὰτῃ ἀνάγκη.

Ἄς τὸ ὁμολογήσωμεν παρρησίᾳ: Ἀνάγκη νὰ ἐξαφθῇ καὶ νὰ γενικευθῇ παρ' ἡμῖν ἡ ὄρεξις πρὸς ἀνάγνωσιν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι, χάρις εἰς τὴν αὐξοῦσαν διάδοσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἐλαττοῦται βαθμηδὸν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγραμμάτων Ἑλλήνων, αὐξάνει δὲ ὁ τῶν δυναμένων ν' ἀναγινώσκωσι. Τῆς τοιαύτης αὐξήσεως ἐπωφελοῦνται ἴσως, ἐν μέρει, αἱ ἐφημερίδες ἡμῶν, τῶν ὁποίων ἐπολλαπλασιάσθη πρὸ τινῶν ἐτῶν ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ κυκλοφορία. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ, οὐδὲ θὰ προσβληθῶσι βεβαίως οἱ ἡμέτεροι δημοσιογράφοι ἐὰν προσθέσω, ὅτι αἱ στήλαι τῶν φύλλων

καὶ μόναι δὲν παρέχουν τὴν ἀρμόδιον τροφήν πρὸς διάπλασιν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἀπαιτεῖται νὰ λάβωμεν πάντες τὴν ἐξίς τοῦ ν' ἀναγινώσκωμεν, παρεκτὸς τῶν ἐφημερίδων, βιβλία χρήσιμα καὶ καλὰ. Ὅπως λάβωμεν ὁμως τὴν σωτήριον ταύτην ἐξίς, προαπαιτεῖται ἡ ὑπαρξίς ὕλης πρὸς ἀνάγνωσιν ἀφθόνου, κινούσης καὶ ἱκανοποιούσης τὴν περιέργειαν.

Ἴδου τί ἀπαιτεῖται. Ἡ ἑλλειψίς του, ἐὰν ἑλλειψίς ὑπάρχῃ, δὲν πρέπει νὰ μᾶς φοβίξῃ. Καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔθνων ὁ ἀριθμὸς τῶν φιλαναγνωστῶν, μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐστὶ σχετικῶς ἐτῶν, ἦτο λίαν περιορισμένος. Ἡ γενικεύσις τῆς ἐξέως τοῦ ἀναγινώσκειν, καὶ ὁ κατὰ συνέπειαν πολλαπλασιασμὸς τῆς ἐτησίου παραγωγῆς βιβλίων, εἶναι ἀπόκτημα πρόσφατον τοῦ ἐπεκτεινομένου πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἐξετάζοντες δὲ διὰ τίνων μέσων καὶ διὰ ὁποίων ἐνεργειῶν κατωρθώθη ἀλλαχῶ ἡ γενικεύσις τῆς φιλομαθείας καὶ τῆς ἀναγνώσεως, δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ παρηγορηθῶμεν διὰ τὰς ἑλλειψίς τοῦ παρόντος, ἀρῶμενοι ἐκ τοῦ παραδείγματος τῶν ξένων ἔθνων νέας ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας. Ὅ,τι ἐγένετο ἀλλαχοῦ δύναται καὶ ἐνταῦθα νὰ γίνῃ. Τί δὲ ἀρμοδιώτερον κέντρον πρὸς σκέψιν περὶ τῶν πρακτέων, ἢ ὁ φιλοπρόσδος οὗτος σύλλογος τοῦ Παρνασσοῦ, ἐκ τῆς πεφωτισμένης δραστηριότητος τοῦ ὁποίου τοσαῦτα ἤδη ἐβλάστησαν ἔργα γόνιμα καὶ τοσαῦτα ἐπήγασαν ἰδέαι καρποφόροι;

Ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἄλλοτε, τὰ πλείστα τῶν βιβλίων ἐξεδίδοντο ὡς καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον ἐστὶ, ἢ ἕως τῆς χθές, δηλαδή, διὰ τῆς ἀρωγῆς φιλομούσων συνδρομητῶν, ἢ χάρις εἰς τὴν γενναιοδωρίαν πλουσίου προστάτου, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ βιβλίον ἀφιερῶτο πομπῶδως ὑπὸ τοῦ πτωχοῦ συγγραφέως. Χάρις εἰς τὴν ἐκεῖ αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀναγνωστῶν, οἱ συγγραφεῖς ἤδη, ἐὰν δὲν πλουτίζωσι πάντες, δύνανται ὁμως, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, νὰ ἐξασφαλίσωσι διὰ τοῦ καλάμου τὴν ὕλικήν καὶ ἠθικὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ἀλλ' ἡ αὐξήσις τῶν ἀναγνωστῶν ἐπῆλθε διότι καὶ οἱ συγγραφεῖς, καθόσον ἀπετείνοντο εἰς κύκλον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εὐρυνόμενον, ἔμαθον νὰ παρέχωσιν εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς των ὕλην πρὸς ἀνάγνωσιν ἐλκυστικὴν καὶ διδακτικὴν συνάμα, τοιαύτην ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ ὀφελῆται τερπόμενος, νὰ αὐξάνῃ τὰς γνώσεις του δαπανῶν εὐαρέστως τὰς ὄρας τῆς σχολῆς του. Ἀποῦ ἄπαξ συνειθίσθῃ τις εἰς τὸ νὰ εὐρίσκη ἠδονὴν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, συναισθάνεται αὐξάνουσαν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἔφεσιν τῆς μαθήσεως, ὁ ὀρίζων του εὐρύνεται ἀδιακόπως καὶ ὁ χορτασμὸς ἀνανεοῖ τὴν ὄρεξιν ἀντὶ τοῦ νὰ τὴν

κορέσῃ. Ταῦτα πάντα δύνανται νὰ κατορθώσωσιν οἱ συγγραφεῖς.

Οἱ συγγραφεῖς ὁμως εἶναι παραγωγεῖς, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα, ὡς πᾶν ἄλλο ἐμπόρευμα, οὔτε χρησιμοποιοῦνται, οὔτε διαδίδονται κυκλοφοροῦντα, ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τῶν ἀρμόδιων πρὸς τοῦτο μεσιτῶν. Ὑπάρχει καὶ διὰ τοὺς συγγραφεῖς χρεῖα χειραγωγῆσεως, ὀδηγίας καὶ ἐνθαρρύνσεως, εἰς τρόπον ὥστε, ἐξ ἑνὸς μὲν τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα παράγουν νὰ εἶναι κατὰλληλα πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ καταναλωτοῦ, τοῦ ἀναγινώσκοντος δημοσίου, ἐξ ἄλλου δὲ διὰ νὰ μὴ μένωσι τὰ χειρόγραφα των κεκρυμμένα εἰς τὰ χαρτοφυλάκια, ἢ ἐκτυπούμενα νὰ μὴ γίνωνται βορὰ τῶν σκωλήκων.

Οἱ μεσίται οὗτοι, οἱ ὀδηγοὶ καὶ χειραγωγοὶ τῶν συγγραφέων εἶναι οἱ ἐκδόται. Ἀλλ' ἐκδότας λέγων ἐννοῶ ἀνθρώπους συναισθανομένους τὸ ὕψος καὶ τὴν εὐθύνην τοῦ ἔργου των, οὐχὶ ἀπλῶς κερδοσκόπους ἀποβλέποντας εἰς μόνην τὴν ὕλικήν των ὀφέλειαν, ἢ ἐκμεταλλουμένους πρὸς τοῦτο τὰς ταπεινὰς ἐνίοτε τάσεις χυδαίας περιεργίας. Ἐννοῶ ἐκδότας ἐμποροῦμένους εὐγενεῶς φιλοδοξίας, γνωρίζοντας πῶς νὰ ὀφελῶνται αὐτοὶ ὀφελούντες τοὺς ἄλλους, πῶς νὰ ἐκλέγωσι τροφήν διανοητικὴν ὑγιᾶ καὶ εὐπεπτον πρὸς διάδοσιν μεταξὺ τῶν ὁμοεθνῶν των, καὶ κατέχοντας τὸ μυστικὸν τοῦ νὰ ἐξεγείρωσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν ὄρεξιν τῶν ἀναγνωστῶν διὰ τὴν τοιαύτην τροφήν. Πρὸς τοιοῦτους ἐκδότας ἀλλαχοῦ τὰ ἔθνη αὐτῶν δὲν ἐθεώρησαν ὡς ἀμοιβὴν ἐπαρκῆ τὸν πλοῦτον μόνον, ὅστις ἐπέστεψε τὴν ἐντιμὸν καὶ κοινωφελῆ ἐργασίαν των, ἀλλὰ διετήρησαν καὶ διατηροῦν τὴν μνήμην των, ὡς ἀληθῶν εὐεργετῶν. Μεταξὺ τῶν ἀνδριάντων, τῶν κοσμούντων τὸ ἐκ βάθρων ἀνεγερθὲν Δημαρχεῖον τῶν Παρισίων, διαπρέπει ὁ ἀνδριάς τοῦ Διδότου, τοῦ ἀνυψώσαντος τὸν περιώνυμον οἶκον, τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ ὁποίου οὔτε ἡ Ἑλλάς ἐμεινεν ἀμέτοχος, — οὐδ' εἶναι ἐπιλήσμων καὶ ἀγνώμων δι' αὐτὰς ἡ Ἑλλάς! Ἐν Σκωτίᾳ τὸ ὄνομα τοῦ ἐκδότου Chambers διαμένει σεβαστὸν καὶ προσφιλέ, διότι συνετέλεσε καὶ οὗτος εἰς τὴν διάδοσιν ὑγιῶν καὶ ὀφελίμων γνώσεων, ὅχι μόνον εἰς τὴν πατρίδα του, ἀλλ' ὅπου λαλεῖται ἡ ἀγγλική. Ὁ κατάλογος τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων βιβλίων μαρτυρεῖ τὴν ἐπιδειξιότητα μεθ' ἧς ἐγνώριζε νὰ συνδυάζῃ τὸ ἴδιον συμφέρον πρὸς τὴν κοινὴν ὀφέλειαν. Ὁ κατάλογος οὗτος περιέχει συνοπτικὰς καὶ εὐμεθόδους πραγματείας περὶ παντοίων τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἀποτελούσας σειρὰν ὑπὸ τὴν κοινὴν ἐπιγραφὴν «Γνώσεις διὰ τὸν λαόν», (Information for the people) περιέχει συγγράμματα ἱστορικά, ἀπανθίσματα τῆς ἀγγλικῆς φιλολογίας, περιοδικὰ χρησιμώτατα... Καὶ τί δὲν περιέχει! Οὐδ' εἰργάσθη

μόνος ο Chambers διὰ τῶν ἐκδόσεών του πρὸς ἐξέγερσιν τῆς πρὸς τὰ βιβλία κλίσεως, ἥτις προηγήθη τῆς τοσοῦτον καταπληκτικῆς ἐπεκτάσεως τοῦ κύκλου τῶν φιλαναγνωστῶν. Ἡδυνάμην νὰ ἀναφέρω τὰ ὀνόματα πολλῶν ἄλλων τοιούτων ἐκδοτῶν εἰς ἀπάσας τὰς πεφωτισμένας χώρας. Διότι πανταχοῦ ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουν τοιοῦτοι. Καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτοὶ θὰ εἴμεθα ἄδικοι καὶ ἀγνώμονες, ἐὰν ἐλησμονοῦμεν ὅσην εὐγνωμοσύνην ὀφείλομεν εἰς τοσοῦτους φιλοπάτριδας ἐκδότας καὶ τυπογράφους, οἵτινες καὶ πρὸ τῆς ἐθνεγεργίας ἡμῶν καὶ μετ' αὐτήν, ἐργάστησαν, ἐν τῷ μέσῳ τοσοῦτων δυσχερειῶν, πρὸς φωτισμὸν τοῦ ἔθνους. Τόσῳ δὲ μεγαλείτεροι αἱ δυσχερεῖαι κατὰ τῶν ὁποίων εἶχον ἐκεῖνοι νὰ παλαίσωσι, καθόσον τὰ πάντα παρ' ἡμῖν ἦσαν εἰς τὴν ἀρχὴν των. Ἡδὴ, καθόσον ἐν γένει προοδεύομεν, κατὰ τοσοῦτον καὶ τῶν ἡμετέρων ἐκδοτῶν τὸ ἔργον δύναται νὰ καταστῇ μεγαλείτερον καὶ καρποφορώτερον. Ἄς εὐχόμεθα νὰ τοὺς ἴδωμεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τρεπομένους εἰς μῆμησιν ὑποδειγμάτων ὅποια τὰ μνημονευθέντα. Εἰς τοὺς μέλλοντας Διδότους καὶ Chambers τῆς Ἑλλάδος θὰ στήσωμεν καὶ ἡμεῖς ἀνδριάντας, ὅταν διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν καλῶν βιβλίων κατορθώσωσιν νὰ γενικεύσωσι παρ' ἡμῖν τὴν ἕξιν τῆς ἀναγνώσεως καὶ τὴν διάδοσιν τῶν φώτων.

Παρεκτός τῶν ἐκδοτῶν, οἵτινες ὁπωσδήποτε ἀποβλέπουν καὶ ὀφείλουν ν' ἀποβλέπωσιν εἰς τὸ ἴδιον συμφέρον, συνετέλεσαν μεγάλως ἐν Ἀγγλίᾳ πρὸς γενικέωσιν τῆς ἕξεως τοῦ ἀναγινώσκειν, ἐταιρίαι διάφοροι ἐπὶ τούτῳ συστηθεῖσαι. Εὐεργετικώτερα πασῶν ἦτο «ἡ πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων γνώσεων» (Society for the diffusion of Useful Knowledge), ἰδρυθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑκατονταετηρίδος ταύτης. Ἡ ἐπομένη περικοπή ἐξ ἀγγελίας εἰδοποιούσης τὴν ἐκδοσὶν περι-οδικοῦ εὐθηνου, καταδεικνύει τὸν τε σκοπὸν καὶ τὰ μέσα ἐνεργείας τῆς ἐταιρίας ἐκείνης. «Ἀναλαμβάνομεν τὴν δημοσίευσιν ταύτην, λέγει ἡ «ἀγγελία, ἐλπίζοντες ὅτι πολλοί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν οὔτε μέσα ἄφθονα οὔτε ὄρας πολλὰς «διαθεσίμους, θὰ παρακινηθῶσιν εἰς ἀγορὰν καὶ «εἰς ἀνάγνωσιν τοῦ περιοδικοῦ ἡμῶν. Τὰ μέχρι «τοῦδε δημοσιευθέντα ὑπὸ τῆς ἐταιρίας βι- «βλία ἀποτείνονται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἰς ἀνα- «γνώστους ἔχοντας τὴν πρόθεσιν καὶ τὸν καιρὸν «ν' ἀποκτήσωσι γνώσεις μεταδιδόμενας εἰς αὐ- «τοὺς συνοπτικῶς καὶ εὐμεθόδως. Ἄλλὰ πα- «ρεκτός τῶν τοιούτων, ὑπάρχουσι πολλοὶ δυ- «νάμενοι μὲν νὰ δαπανῶσιν ἡμίσειαν ὄραν καθ' «ἐκάστην πρὸς ἀνάγνωσιν ἐφημερίδων, μὴ ἔ- «χοντες ὅμως τὴν διάθεσιν ἢ τὴν συνήθειαν «ν' ἀνοίγωσι ποτὲ καὶ βιβλίον. Χάριν αὐτῶν «δημοσιεύομεν τὸ τερπνὸν καὶ διδασκτικὸν περι-

«οδικὸν τοῦτο, πιστεύοντες ὅτι οὕτω τοῖς πα- «ρέχομεν τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐφιστῶσιν ἐνίοτε τὴν «προσοχὴν των εἰς ἀντικείμενα ὑψηλότερα «καὶ ὑγιέστερα, ἢ τὰς ἐμπαθεῖς συζητήσεις τῆς «πολιτικῆς καὶ τὰς νοσηρὰς λεπτομερείας ἀπε- «χθῶν κακουργημάτων».

Τοιοῦτο τὸ πρόγραμμα τῆς ἐταιρίας ἐκείνης. Τὸ ἐπραγματοποίησε δὲ ὄχι μόνον διὰ τῆς ἐκ-δόσεως τοῦ περιοδικοῦ τῆς, ἀλλὰ καὶ δι' ἐγκυ-κλοπαιδικοῦ λεξικοῦ, καὶ διὰ σειρᾶς ἔργων ἱστο-ρικών καὶ ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν, εἰς τὰ ὅποια τὸ τερπνὸν συνεδυάζετο πάντοτε μετὰ τοῦ ὀφελίμου. Τῆς ἐταιρίας ψυχὴ καὶ στύλος ἐξημέτισεν ἄγγλος λόγιος, ὁ Charles Knight, ἐμ-φορούμενος τῆς εὐγενοῦς ἰδέας τοῦ νὰ διαδώσῃ τὰ φῶτα εἰς τὴν πατρίδα του. Μετὰ τὸν θάνα-τον αὐτοῦ ἡ ἐταιρία διελύθη, αἱ δὲ δημοσιεύ-σεις τῆς ἐλησμονήθησαν ἴσως, ἀλλ' ὄχι καὶ ἡ ὑπαρξίς τῆς καὶ αἱ ἐκδουλεύσεις τὰς ὁποίας προσέφερον εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Διότι, πρὸ πεντή-κοντα ἢ ἐξήκοντα ἐτῶν, οἱ Ἀγγλοὶ δὲν ἦσαν ὅσον σήμερον φιλαναγνώστα. Σήμερον, ἐὰν ἐπισκε-φθῆτε τὴν Ἀγγλίαν, θὰ ἰδῆτε τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς ὑπαλλήλους ἀπερχομένους κατὰ πᾶσαν ἐσπέ-ραν ἐκ τοῦ γραφείου εἰς τὴν οἰκίαν των, διὰ τοῦ σιδηροδρόμου ἢ τοῦ λεωφορείου, μὲ τὸ βιβλίον εἰς χεῖρας. Τὰ δὲ Σάββατα λαμβάνει διαστά-σεις φορτίου ἢ προμήθειας βιβλίων καὶ περιοδι-κῶν, τὰ ὅποια φέρουν κατ' οἶκον ὅπως ἐπωφε-ληθῶσιν τῶν ὠρῶν σχολῆς τῆς Κυριακῆς. Οἱ ἐργάται καὶ οἱ χειρῶνακτες ἀκολουθοῦν τὸ καλὸν τοῦτο παράδειγμα. Συχνάκις θὰ ἰδῆτε τὸν ἀμα-ξηλάτην διακόπτοντα τὴν ἀνάγνωσιν ὅπως, ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ του καθίσματος, ἀκούσῃ τὰς διατα-γάς τοῦ πελάτου, εἰς τὴν θύραν τοῦ ὁποίου ἐπερίμενε. Ταῦτα εἰς τὰς ὁδοὺς. Τί δὲ καὶ πόσον ἀναγινώσκειται ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, δύνασθε νὰ εἰκάσθε ἐκ τῆς ποσότητος τῶν κατ' ἔτος ἐκ-δομένων βιβλίων, ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βιβλιο-πωλείων καὶ ἐκ τῆς καταπληκτικῆς κυκλοφο-ρίας τῶν δανειστικῶν βιβλιοθηκῶν. Ὑπάρχουν τοιοῦτα καταστήματα ἀγοράζοντα κατὰ ἑκα-τοντάδας καὶ κατὰ χιλιάδας τὰ ἀντίτυπα τῶν καλῶν νεοφανῶν συγγραμμάτων. Τοσοῦτον τὸ πλῆθος τῶν συνδρομητῶν καὶ τοσαύτη ἡ ἕξις τοῦ ἀναγινώσκειν ἐν Ἀγγλίᾳ! Ἡ δὲ ἕξις αὕτη, μὴ τὸ λησμονώμεν, δὲν ἐπεκράτει κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα. Ὀφείλεται, κατὰ μέγιστον μέρος, εἰς τὰς πεφωτισμένας ἐνεργείας ἐκδοτῶν, οἷος ὁ Chambers, καὶ ἐταιριῶν, οἷα ἡ πρὸς διάδοσιν κοινωφελῶν γνώσεων.

Ἄλλ' ἡ Ἀγγλία δὲν μᾶς παρέχει μόνον τοι-αῦτα παραδείγματα πρὸς μίμησιν. Ἴδου τοιοῦ-τον ἐκ Γαλλίας, ἡ φερώνυμος τοῦ Φραγκλίνου ἐταιρία. Ἡ ἱστορία τῆς ἐταιρίας ταύτης εἶναι περιέργος ἅμα καὶ διδασκτική. Κατὰ τὸ ἔτος

1861 εἰς ἀπλοῦς λιθογράφος τῶν Παρισίων συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ συνεταιρισθῇ μετὰ τινῶν συναδέλφων του, ὅπως ἀγοράζωσιν ἀπὸ κοινου βιβλία, τῶν ὁποίων μαθόντες τὴν ὑπαρ-ξιν ἐπεθύμουν νὰ λάβωσι γνῶσιν. Ἡ μικρὰ ἐται-ρία συνεκροτήθη καὶ ἐπέτυχε. Μαθὼν τὴν ἐπι-τυχίαν πεφωτισμένος τις καὶ γενναῖος φίλος τῆς προόδου, ὁ στρατηγὸς Favé, παρεκάλεσε τὸν φιλομαθῆ λιθογράφον νὰ συνεργασθῇ μετ' αὐτοῦ πρὸς ἰδρυσιν δύο παρομοίων ἐταιριῶν εἰς δύο μικρὰς κώμας τῆς Γαλλίας. Τὸ πρᾶγμα ἐπέτυ-χε καὶ πάλιν, ἀπεδείχθη δὲ οὕτω ὅτι ὁ σχη-ματισμὸς βιβλιοθηκῶν διὰ τὸν λαὸν ἦτο ἐφι-κτός εἰς μικροὺς συνοικισμοὺς ὅσον καὶ ἐντὸς τῶν μεγαλοπόλεων. Ὁ σκοπὸς ἦτο «νὰ συγκρο-» τηθῶσι κέντρα κατὰ ἄλληλα πρὸς παιδεύσιν καὶ «μόρφωσιν τοῦ λαοῦ, νὰ ἰδρυθῶσιν ἀπέναντι τῶν «καπηλείων βιβλιοθηκῶν, νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸν βίον «τοῦ λαοῦ στοιχεῖον ἠθικοποιήσεως, ἀνυψώσεως «καὶ ἀναπτύξεως, ὅ ἐστὶ τὸ καλὸν βιβλίον». Ἐπὶ τῶν βάσεων τούτων ἡ μικρὰ ἐταιρία τοῦ λιθογρά-φου μετεσχηματίσθη κατὰ τὸ ἔτος 1862, χάρις εἰς τὴν πρόθυμον σύμπραξιν πολλῶν ἀνδρῶν ὑψηλῆς περιωπῆς, εἰς τὴν ἐταιρίαν Φραγκλίνου. Ὡς πρόγραμμα ἔχει αὕτη τὸν ἐν Γαλλίᾳ πολ-λαπλασιασμὸν τῶν βιβλιοθηκῶν πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ. Ὅθεν σχηματίζει καὶ δημοσιεύει κα-ταλόγους συγγραμμάτων ἀρμοδίων διὰ τὰς τοιαύτας βιβλιοθήκας, ἐνθαρρύνει διὰ χρημα-τικῆς συνδρομῆς τὴν ἐκδοσὶν ἔργων κοινωφελῶν καὶ τὴν μετάφρασιν ἐκλεκτῶν ξένων συγγραμ-μάτων, δωρεῖται δὲ, ἀναλόγως τῶν μέσων τῆς, βιβλία εἰς τὰς βιβλιοθήκας τοῦ λαοῦ, ἢ προ-μηθεύει τοιαῦτα ἐπὶ πληρωμῆ, ἀλλ' εἰς τιμὰς συγκαταβατικὰς καθ' ἃς ἔχει συμβάσεις μετὰ ἐκδοτῶν καὶ βιβλιοπωλῶν. Ἐπὶ τέλους ἐκδίδει περιοδικὸν πρὸς χρῆσιν καὶ ὁδηγίαν τῶν κατὰ τόπους λαϊκῶν βιβλιοθηκῶν (1). Τὰ μέλη τῆς ἐταιρίας δὲν ὑποχρεοῦνται εἰς συνδρομὴν ἀνωτέραν τῶν δέκα φράγκων κατ' ἔτος. Ἐν τούτοις, ἀπὸ τοῦ 1868 μέχρι τοῦ 1885, εἰς διάστημα δέκα ὀκτῶ ἐτῶν, ἡ ἐταιρία ἐπρομή-θευσεν εἰς τὰς βιβλιοθήκας τοῦ λαοῦ τόμους 107, 000 δωρεάν, — ἐπὶ πληρωμῆ δὲ ἄλλ' εἰς ὄρους συγκαταβατικῶν, τόμους 493, 000. Ὁ ἐστὶ, διένειμεν, ἐν συνόλῳ, εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς κωμοπόλεις τῆς Γαλλίας, πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ τὰς ἐξακοσίας χιλιάδας βιβλίων, τῶν ὁποίων ἡ ἄξια συνεποσοῦτο εἰς 1, 172, 000 φράγ-κων. «Καὶ ἃς μὴ λησμονηθῇ, λέγει ἡ ἔκθεσις ἐξ

ἧς ἀρύομαι τὰς πληροφορίες ταύτας, (1), «ὅτι «μεταξὺ τῶν οὕτω διαδοθέντων ἐξακοσιῶν χι- «λιᾶδων βιβλίων, ἡ ἐταιρία προσεπάθησεν ἀεί- «ποτε νὰ μὴ εἰσχωρήσῃ οὐδὲ ἐν, δυνάμενον νὰ «διαστρέψῃ τὴν διάνοιαν, νὰ διαφθεῖρῃ τὴν «καρδίαν, ἢ νὰ διαταράξῃ τὴν συνείδησιν οὐ- «θενὸς ἀγνώστου».

Αἱ ὑπὸ τῆς ἐταιρίας Φραγκλίνου διατρεφόμε-ναι βιβλιοθήκαι δὲν εἶναι αἱ μόναι ὑπάρχουσαι ἐν Γαλλίᾳ. Καὶ εἰς τὰς ἄλλας δὲ πεπολιτισμένας χώρας αἱ τοιαῦται βιβλιοθήκαι πολλαπλασιάζ-ονται πρὸ ἰκανῶν ἤδη ἐτῶν. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδίως εὐδοκιμοῦν τὰ ἀξιόλογα συνεντευκτήρια τοῦ λαοῦ, τὰ γνωστά ὑπὸ τὸ ὄνομα *Mechanics In-stitutes*, εἰς τὰ ὅποια καθ' ἐκάστην ἐσπέραν παρ-έχεται εἰς τὸν ἐργατικὸν λαὸν ἀναψυχὴ ἐξευγε-νιστικῆ. Ἀναγνώσματα δημόσια, παραδόσεις πρακτικαὶ καὶ σκόπιμοι, βιβλία ἐκλεκτὰ πρὸς ἀνάγνωσιν, ἀνυψοῦν ἐκεῖ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἐργάτου, μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἐργασίας του πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Τοιοῦτος ὁ σκοπὸς καὶ τῆς παρ' ἡμῖν ἐταιρίας τῶν Φίλων τοῦ λαοῦ, ἐταιρίας ἄξιας πάσης ὑποστηρίξεως, ὅπως δυνηθῇ νὰ πραγμα-τοποιήσῃ τὸ καλὸν πρόγραμμά τῆς, ἐπωφελου-μένη τῶν ἐνθαρρυντικῶν παραδειγμάτων ὅσα ἀλλαχοῦ δύναται νὰ εὑρῇ πρὸς καθοδήγησιν τῆς.

Περὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου πολλὰ ἡδυνάμε-θα νὰ εἴπωμεν χωρὶς νὰ ἐξέλθωμεν τοῦ θέματος τῆς σημερινῆς ἡμῶν συνδιαλέξεως. Διότι καὶ οὕτω ὁ λόγος ἤθελεν εἶσθαι πάντοτε περὶ τῆς διαδόσεως καὶ ἐξαπλώσεως τῶν φώτων, περὶ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς πρὸς μάθησιν περιεργείας, περὶ γενικεύσεως τῆς ἕξεως τοῦ ἀναγινώσκειν. Καθόσον ἐπεκτείνεται ὁ κύκλος τῶν ἀναγνώ-στῶν, κατὰ τοσοῦτον διευκολύνεται ἡ συγγρα-φὴ καὶ ἡ δημοσίευσιν καλῶν βιβλίων. Καθόσον δὲ πολλαπλασιάζονται τὰ καλὰ βιβλία, κατὰ τοσοῦτον θ' αὐξάνῃ ἡ ζήτησις καὶ ἡ ἐξόδεσις των. Ταῦτα πάντα ἀλληλένδετα. Καθ' οἷαν δήποτε διεύθυνσιν καὶ ἂν στραφῶσιν αἱ πρὸς διάδοσιν τῶν φώτων ἐνεργεῖαι, θ' ἀπολήξωσιν εἰς τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα. Ἐνεργεῖαι δὲ τοιαῦται οὐδέποτε ἐπαύσαν γινόμεναι καὶ παρ' ἡμῖν. Τὸ ζήτημα εἶναι ἐὰν ἐνίοτε γινόμεναι ἀλλῶς δὲν ἤθελον ἀποβῆ πλεον τελεσφόροι, ἐὰν ἦσαν πάντοτε ὅσον ἀπρηταῖο πρακτικαὶ καὶ μεθοδικαί, ἐὰν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἐνυπῆρχε πάντοτε

1) *Ides La société Franklin et son oeuvre ; Rapport présenté au nom du conseil d'adminis-tration à l'assemblée générale du 13 Avril 1886.* Σημειωτέον ὅτι ἡ γενναῖοδωρία τῆς Ἐταιρίας ταύτης ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῶν στρατῶνων καὶ τῶν στρατιωτικῶν φυλακῶν καὶ νοσοκομείων.

1) *Journal des bibliothèques populaires, publié par la société Franklin, pour la propagation des bibliothèques populaires, paraissant une fois par mois, Paris. 1 Rue Christine.*

εις τὰς τοιαύτας ἐνεργείας ἢ ἀπαιτούμενη σκοπιμότης.

Σκοπιμότης! Ἄγνοῶ κατὰ πόσον ἡ λέξις ἔχει τ' ἀπαιτούμενα προσόντα ὅπως μὴ καταδικασθῆ ὡς ἐξοβελιστέα, ἀλλ' ὅμως πόσον μεγάλη ἡ σημασία της, καὶ πόσον δύσκολος ἡ ἐφαρμογή της! Ἐὰν ἐφηρμόζετο εἰς ὅλας ἡμῶν τὰς πράξεις, πόσον αὐταὶ θ' ἀπέβαινον καρποφορώτεραι! Ἴδου πρόχειρον παράδειγμα, ἀφοῦ ὁ λόγος περὶ βιβλίων, τί γίνεται καὶ τί ἡδύνατο νὰ γείνη διὰ τῆς γενναιοδωρίας τῶν «φιλομούσων συνδρομητῶν».

Γνωρίζομεν πάντες, ἐξ ἰδίας ἕκαστος πείρας, ὑπὸ τίνων αἰσθημάτων καταλαμβανόμεθα ὅποταν μᾶς παρουσιασθῆ ἀγγελία πρὸς υπογραφήν. Ὑπογράφομεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐνίοτε δὲ καὶ πληρόνομεν, ἀλλ' ὑπογράφομεν καὶ πληρόνομεν ἀσκόπως, παρακινούμενοι ἀπλῶς καὶ μόνον ἢ ἐκ τοῦ παραδείγματος τῶν προηγουμένων ἢ ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μὴ δυσαρεστήσωμεν τὸν συλλέγοντα ὑπογραφὰς.

Ἐλάβα καὶ ἄλλοτε ἀφορμὴν ν' ἀναφέρω τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Μανουῦσου, τὸ ὅποιον φίλος μου σεβαστὸς πρὸ ἐτῶν μοὶ μετέδωκε. Ὁ φίλος μου ἐπεσκέπτετο τὸν Κον Μανουῦσον, ὅτε εἰσῆλθέ τις κρατῶν ἀγγελίαν περὶ ἐκδόσεως βιβλίου. Ὁ καθηγητὴς ὑπέγραψεν ἄνευ δισταγμοῦ καὶ χωρὶς νὰ ρίψῃ ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἐντύπου ἀγγελίας, προτεινῶν δὲ αὐτὴν εἰς τὸν φίλον μου, Ὑπόγραψε, λέγει καὶ σύ.— Ἄλλὰ περὶ τίνος πρόκειται; Ὅποιον τὸ βιβλίον;— Ὑπόγραψε!— Ὁ φίλος μου νομίσας ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἀγνώστου εἰς αὐτὸν συγγραφέως, ἐνέπνεε τὰ πιστὰ εἰς τὸν Κον Μανουῦσον, ὑπέγραψε, ὁ δὲ κάτοχος τῆς ἀγγελίας ἀπεσύρθη ἠὲ χαριστήριος.— Ὅταν σοῦ ζητεῖται συνδρομὴ πρὸς ἐκδοσιν βιβλίου, ἐπρόσθεσε τότε ὁ καθηγητὴς, μὴ πολυεξετάζης, ὑπόγραφε! Ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ δημοσιεῦνται βιβλία. Θὰ δημοσιευθῶσι πολλὰ οὕτω ἀνοησίαι, ἀλλὰ μεταξύ αὐτῶν θὰ ἔχωμεν καὶ κανέν χρησίμου σύγγραμμά.

Ἰσως δὲν εἶχε ἄδικον ὁ σοφὸς καθηγητὴς. Νομίζω ὅμως ὅτι γινόμεναι μετὰ πλειοτέρας σκοπιμότητος, αἱ συνδρομαὶ πρὸς ἐκδοσιν βιβλίων ἡδύνατο νὰ πραγματοποιήσῃσι τὸν σκοπὸν τοῦ εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον. Πρὸς τοῦτο ἀπεπειράθη ἄλλοτε νὰ διαγράψω σχέδιον, κατὰ μίμησιν Ἰταλικῶν συνεταιρισμοῦ, προεδρευομένου ὑπὸ τοῦ διασῆμου Mamiani καὶ σκοποῦντος τὴν δημοσίευσιν καλῶν καὶ κοινωφελῶν βιβλίων (1). Τὸ σχέδιόν μου ἐκεῖνο ἀπέβλεπεν ἰδίως τὰς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἑλληνικὰς

1) Ἡ ἐταιρεία αὕτη ἐπωνομάζετο Società promotrice degli studi filosofici e letterari.

κοινότητος, εἰς τὰς ὁποίας στηρίζουν κατ' ἐξοχὴν τὰς ἐλπίδας τῶν οἱ πλείστοι τῶν ἐκτυπούμενων ἀγγελίας. Βάσις αὐτοῦ ἦτο ἡ διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῶν συνδρομῶν ἐπιτευξίς διπλοῦ ἀποτελέσματος: ἀφ' ἐνὸς μὲν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν συνεταιρισθησομένων ἀπὸ τὴν ἐνόχλησιν τοῦ νὰ ὑπογράψωσιν εἰς ἀγγελίας, ἐξ ἄλλου δὲ (καὶ πρὸ πάντων,) τῆς δημοσιεύσεως βιβλίων καλῶν, περισσοτέρων τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τὰς ἀνοησίας, τῶν ὁποίων τὴν ἐμφάνισιν ὑπέβαλπεν ἐξ ἀνάγκης ἢ ἀπεριόριστος ἐλευθεριότης τοῦ Κου Μανουῦσου. Κατὰ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον ἀπετελεῖτο ἐταιρεία ἐκ μελῶν συνεισφερόντων ὠρισμένον τι ποσὸν κατ' ἔτος, ὡς ἐλάχιστον ὄρον, διηυθύνετο δὲ ὑπὸ συμβουλίου ὀλιγομελοῦς, δυναμένου νὰ δαπανᾷ τὸ ὅλον ἢ μέρος τῶν ἐτησίων προσόδων τῆς ἐταιρείας πρὸς συνδρομὴν ἢ ἀγορὰν νεοφανῶν βιβλίων, ὀλίγων ἢ πολλῶν κατὰ τὴν κρίσιν του, ἢ καὶ νὰ ἀναλαμβάνῃ τὴν ὅλην δαπάνην τῆς ἐκτυπώσεως κοινωφελῶς τίνος συγγράματος. Περιττὸν νὰ ἐκθέσω τὰς λεπτομερείας πάσας τοῦ σχεδίου, τὸ ὅποιον διηρεῖτο εἰς κεφάλαια καὶ ἄρθρα, καθ' ὅλην τὴν τάξιν, διαμένει ὅμως εἰς κατάστασιν σχεδίου εἰσέτι. Ὁφείλω ὅμως νὰ ὁμολογήσω ὅτι παρουσιάζει καὶ τοῦτο τὴν δυσκολίαν τὴν ὁποίαν ἀνευρίσκομεν εἰς πᾶσαν οἶαν δὴ ποτε νεάν ἐπιχειρήσιν: τὴν δυσκολίαν τῆς διευθύνσεως, τῆς εὑρέσεως τῶν ἀρμοδίων προσώπων πρὸς ἐπιτυχῆ ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου. Ἄλλως, τὸ σχέδιον δὲν ἦτο κακόν, θὰ ἦτο δὲ καλλίτερον ἔτι εἰάν τὸ πρόγραμμά του περιωρίζετο εἰς σκοπὸν ἐιδι-κόν, τὴν ἐκδοσιν, φέρ' εἰπεῖν, σειρᾶς βιβλιαρίων ἀπλῶν, εὐμεθόδων καὶ εὐαναγνώστων, περιεχόντων γνώσεις κοινωφελῆς. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ὑπάρχει βεβαίως ἔλλειψις παραδειγμάτων ξένων πρὸς μίμησιν. Ἄλλ' ἡ ἐκτέλεσις τοιούτων ἔργων δύναται εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον νὰ ἐπιτευχθῆ διὰ τῆς πρωτοβουλίας ἐκδοτῶν, ἢ δι' ἐταιριῶν, θὰ ἐπιτευχθῆ δὲ ἅμα (τὸ ἐπιναλαμβάνω) οἱ ἐκδοταὶ ἡμῶν μάθωσι καλῶς τὴν τέχνην τοῦ νὰ ὠφελῶνται ὠφελούντες. Ὅτι βελδίζομεν πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο μαρτυρεῖται ἐκ πολλῶν συμπτωμάτων, ἐν οἷς καὶ ἡ ἡδὴ ἀρξαμένη ἐκδοσις τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης». Ἄς εὐχώμεθα πλήρη ἐπιτυχίαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην ταύτην, ἃς ἐλπίζομεν δὲ ὅτι θὰ ἐμμεῖνη μέχρι τέλους πιστῆ εἰς τὸ πρόγραμμά της, ἢ ἐκδίδουσα ἔργα ἀληθῶς ὠφέλιμα τῇ Ἑλληνικῇ Κοινωνίᾳ, εἰς τιμὰς προσιτὰς καὶ εἰς αὐτοὺς μὴ δυναμένους νὰ δαπανήσωσιν ἀνέτως ἢ πρὸς ἀγορὰν βιβλίων». Ἡ ἐπιτυχία τοιούτων ἐπιχειρήσεων θὰ ἐπισπεύσῃ καὶ παρ' ἡμῖν τὴν γενίκευσιν τῆς ἕξεως καὶ τῆς ὀρέξεως τοῦ ἀναγινώσκου. Οὕτω δὲ θ' ἀπολήξωμεν βαθμηδὸν εἰς τὸ εὐάρεστον καὶ ἐπιθυμητὸν ἀποτέλεσμα,

ὅτι θὰ ὑπάρχωσι βιβλιοπωλεῖα εἰς ἐκάστην πόλιν, εἰς ἐκάστην κωμόπολιν, εἰς ἐκάστην γωνίαν τῆς Ἑλλάδος, ὅτι εἰς τοὺς σιδηροδρόμους, ἐπὶ τῶν ἀτμοπλοίων, οἱ ἐπιβάται θὰ ἔχωσιν, ὡς ἀλλαχοῦ, ἐφόδια βιβλίων πρὸς ἀνάγνωσιν, εἰς δὲ τὰς οἰκίας—πρὸ πάντων εἰς τὰς οἰκίας,—θὰ ὑπάρχῃ πανταχοῦ μικρὰ μὲν ἀλλ' ἐκλεκτὰ βιβλιοθήκη, ἀποτελοῦσα τὴν κυρίαν τέρψιν τοῦ οἰκογενειακοῦ κύκλου.

Δὲν λέγω ὅτι δὲν πωλοῦνται ἐνίοτε βιβλία καὶ σήμερον ἔτι εἰς ἀπόκεντρα τῆς Ἑλλάδος μέρη. Συνέπεσε νὰ συναντήσω πλάνητας βιβλιοπώλας εἰς μικρὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις. Εἶδα τοιοῦτους ἐκθέτοντας τὸν δίσκον τῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ Πειραιῶς ἀναχωρούντων ἀτμοπλοίων. Ἄλλ' ὅποια εἶναι τὰ πωλούμενα παρ' αὐτῶν βιβλία; Ὁ Μπερτόδουλος, ὁ Μπερτολδίνος, ἡ φυλλάδα τοῦ Γαϊδάρου, ὁ Συντίπας, ὁ Ναστραδὶν Χότσας, ὁ Ὀνειροκρίτης. Πωλοῦνται παρεκτὸς τούτων καὶ μεταφράσεις γαλλικῶν μυθιστορημάτων, οὐχὶ τῶν ἐκλεκτοτέρων ἢ ἠθικωτέρων, μεταφράσεις αἰτινες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οὔτε ὡς ὑπόδειγμα γλώσσης ἢ ὕφους δύναται νὰ θεωρηθῶσιν ὠφέλιμοι. Κατ' εὐτυχίαν ὅμως ἡ ἐξόδουσις αὐτῶν εἶναι μικροτέρα, ὡς πληροφοροῦμαι, τῆς τῶν ἄλλων βιβλίων τὰ ὅποια ἐμνημόνευσα. Εἰς τὰ ὄντως διασκεδαστικὰ βιβλία ἐκεῖνα δὲν θέλω νὰ προσάψω τὸν ἐλάχιστον μῶμον. Χρεωστοῦμεν ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν εἶναι πρὸς τιμὴν ἡμῶν τοῦτο,—ὅτι δηλαδὴ μετὰ ἐξήκοντα ἐτῶν ἀνεξαρτησίαν, μετὰ τὴν γενομένην κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐξάπλωσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὅταν ἀναγινώσκῃ, προτιμᾷ τὰ ἀναγνώσματα τὰ ὁποῖα μᾶς ἐκληροδότησεν ἢ παρελθούσα ἐκατονταετηρίαις.

Διατί ἄρα γε τοῦτο; Διατί οἱ μεταπράται βιβλίων δὲν φέρουν ἐντὸς τοῦ σάκκου, ἢ ἐπὶ τοῦ δίσκου τῶν, βιβλιάρια χρησιμώτερα ἢ ἀρμοδιώτερα πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς παρουσίας ἐποχῆς καὶ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν, ἢ ὁποῖα ἀναντιρρήτως ἐπῆλθεν ἀφ' ἧς ἐποχῆς μετεφράζετο πρὸς τέρψιν τῶν Ἑλλήνων ὁ Μπερτόδουλος;— Βιβλία ἐγράφησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν πολλὰ ἐκτοτε. Διατί δὲν ζητοῦνται ταῦτα καὶ δὲν ἀναγινώσκονται παρὰ τοῦ λαοῦ; Διατί οἱ μεταπράται βιβλίων πολλαπλασιαζόμενοι δὲν χρησιμοποιοῦνται πρὸς διάδοσιν τῶν νεοτέρων τούτων προϊόντων τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας;

Πρὸς λύσιν τῆς ἀπορίας δύναται ἴσως νὰ προταθῶσι δύο λόγοι.

Ὁ πρῶτος, ὅχι ὅμως νομίζω ὁ κυριώτερος, εἶναι ὅτι τὸ βιβλιοπόριον δὲν ἀνεπτύχθη οὔτε διωργανώθη εἰσέτι παρ' ἡμῖν ὅσον ἔπρεπε καὶ ἦτο δυνατόν. Οἱ ἐκδοταὶ καὶ οἱ βιβλιοπώλας δὲν ἐμελέτησαν, ὡς φαίνεται, οὔτε ἐμεταλ-

λεύονται εἰσέτι ἀρκούντως τοὺς ἀπαραιτήτους εἰς πᾶν ἐμπόριον ὄρους ἐπιτυχίας, τοὺς ἐξαρτωμένους ἀπὸ τὴν σχέσιν μεταξύ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, ἀλλ' οὔτε καταγίνονται ἐπαρκῶς εἰς τὸ πῶς νὰ φέρωσι τὸ ἐμπόρευμά των εἰς γῶσιν καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ ἀγοραστοῦ. Θὰ μοὶ ἀντιταχθῆ ἴσως εἰς ταῦτα ἡ ἐπιτυχία νέων τινῶν δημοσιεύσεων, μὴ ἀποκλειστικῶς διδασκτικῶν, καὶ ἡ αὐξάνουσα χρῆσις τοῦ μέσου τῶν εἰδοποιήσεων διὰ τῶν ἐφημερίδων. Ἄναγνωρίζω τὸ ὄρθον ἀμφοτέρων τῶν ἀντιρρήσεων καὶ τὰς παραδέχομαι, ὡς πρόσθετον ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς πρόοδον. Ἄλλ' οὐχ ἦττον, μένει ἀληθές ὅτι οὔτε αἱ εἰδοποιήσεις διαδίδονται ὅσον ἀλλαχοῦ, οὔτε κατάλογοι βιβλίων νεοφανῶν, ἢ καὶ παλαιῶν, κυκλοφοροῦν ὡς ἀλλαχοῦ, οὔτε (τοῦτο δὲ τὸ κυριώτερον προκειμένου περὶ τοῦ λαοῦ καὶ περὶ χώρας ὁποῖα ἡ ἡμετέρα,) οὔτε χρησιμοποιοῦται ἀναπτυσσόμενον τὸ πρόχειρον μέσον τῶν πλανήτων βιβλιοπωλῶν, τῶν γυρολόγων, ὡς τοὺς ὀνομάζομεν. Ὁ βιβλιοπώλης τῶν Ἀθηνῶν, ἢ τῶν Πατρῶν ἢ τῆς Ἐρμουπόλεως, περιμένει μέχρις οὐ μάθη ἐκ τύχης ὁ ἀγοραστὴς τὴν ὑπαρξίν βιβλίου τίνος καὶ ἔλθῃ νὰ τὸ ζητήσῃ, ἢ ἀρκεῖται εἰς τὸ κέρδος τὸ ὅποιον παρέχουν τὰ διδασκτικὰ βιβλία. Ὁ ὀργανισμὸς ὅστις ἐφηρμόσθη εἰς τὴν πώλησιν ἐφημερίδων διὰ τῶν παιδῶν ἡδύνατο, νομίζω, ἐπεκτεινόμενος νὰ ἐφαρμοσθῆ κάλλιστα καὶ εἰς τὴν πώλησιν βιβλίων. Εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὑπηρεσία τῶν βιβλιοπωλείων εἶναι πρὸ ἐτῶν ἀνατεθειμένη εἰς παιδᾶς, τοῦτο δὲ χάρις εἰς τὸν πρακτικόν νοῦν τοῦ ἀναλαβόντος τὴν σύστασιν τῶν τοιούτων βιβλιοπωλείων βαθυπλοῦτου ἡδὴ ἐκδότου Smith. Ὁ ἐκδότης οὗτος ὄχι μόνον ἐπλούτησε, ἀλλὰ καὶ βουλευτὴς ἐκλέγεται καὶ ὑπουργὸς ἐχρημάτισε. Τὸ παράδειγμα ἔστω πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἐκδοτῶν καὶ βιβλιοπωλῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅπου μάλιστα ἡ ἐπιτευξίς καὶ τῶν δύο ἀξιωματῶν εὐχερεστέρα ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ πώλησις βιβλίων, περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων εἰς τοὺς σιδηροδρόμους τῆς Ἀγγλίας εἶναι καταπληκτικὴ. Δὲν ἔχομεν βεβαίως τὴν ἀξίωσιν νὰ παραβάλωμεν τὰ ἐκεῖ γινόμενα πρὸς τὰ δυνάμενα νὰ γίνωσι ἐνταῦθα. Ἄλλ' ἐν μικρῷ τὰ πάντα δύναται νὰ γίνωσι καὶ ἐνταῦθα, θὰ γίνωσι δὲ, σὺν Θεῷ!

Λέγεται ὑπὸ τῶν ἀπαισιοδοξούντων ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον εἶναι δυνατόν νὰ γείνη ἐνταῦθα, ὅτι μόνον ὁ Μπερτόδουλος καὶ ἡ Χαλιμὰ ἔχουν ἐξόδουσις, ὅτι ὁ λαός δὲν θέλει ἄλλα βιβλία, ὅτι δὲν νοστιμεύεται τὰ νεώτερα, ὅτι δὲν ἀναγινώσκει. Ἄναντιρρήτως, ὅταν ἐπέλθῃ ἡ ἕξις τοῦ ἀναγινώσκου, δι' ὧν μέσων ὑπεδείξαμεν, τότε ὁ διοργανισμὸς καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ βιβλιοπορίου θὰ ἐπιβληθῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν. Καὶ πρὸ

τούτου όμως, φρονῶ ὅτι ὑπάρχουν ἀρκετὰ βιβλία δυνάμενα νὰ προστεθῶσιν εἰς τοὺς σάκκους καὶ τοὺς δίσκους τῶν βιβλιογυρολόγων, μέχρι οὗ ἀποκτήσωμεν περισσότερα, — ὅτι ἤξιζε νὰ γείνη δοκιμὴ τις πρὸς αὐξήσιν τῆς κυκλοφορίας των, ὡς μέσον καὶ τοῦτο πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἐξεως τοῦ ἀναγινώσκειν, — καὶ ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης δοκιμῆς, γινομένης ὑπὸ ἄρους καλοῦς, δύναται ν' ἀνατραπῆ ἢ ὑπόστασις τοῦ ἐνὸς τῶν λόγων εἰς τοὺς ἄλλους ἀποδίδεται ἢ μεταξὺ τοῦ λαοῦ κυκλοφορία μόνων τῶν καὶ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν χρήσει βιβλίων, τῆς ἀτελείας δηλαδὴ τοῦ βιβλιοπωρίου.

Ὁ δεῦτερος λόγος, ὁ κατ' ἐμὲ κυριώτερος καὶ σπουδαιότερος, συνέχεται μὲ ζήτημα τὸ ὁποῖον μετὰ πολλῆς δειλίας τολμῶ νὰ θίξω ἐνώπιον ὑμῶν, διότι τὸ ζήτημα τοῦτο δυσκόλως ἐξετάζεται μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἀπαθείας, καὶ διότι οὐδεμίαν ἔχω ἀρμοδιότητα ὅπως ἀναμιχθῶ εἰς τὰς συζητήσεις τὰς ὁποίας προεκάλεσε καὶ προκαλεῖ. Ὁμιλῶν ἤδη περὶ αὐτοῦ, δὲν ἡμιλῶ οὔτε ὡς γλωσσολόγος, μὴ ὡς οὐδαμῶς τοιοῦτος, οὔτε ὡς συγγραφεὺς, μολονότι δὲν δύναμαι ἴσως μετὰ ἴσης εἰλικρινείας νὰ ἀποκηρύξω καὶ τοῦτον τὸν τίτλον ἡμιλῶ ὡς ἀπλοῦς κ' ἐγὼ ἀναγνώστης βιβλίων, ὡς μόνος ἐντὸς τοῦ πλήθους περὶ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ὁποίου πρόκειται. Ἐνὶ λόγῳ, ἐπιλαμβάνομαι τοῦ ἀκανθώδους τούτου ζητήματος οὐχὶ ὑπὸ ἐπιστημονικῆν, ἀλλ' ὑπὸ κοινωνικῆν ἔποψιν, καὶ καθόσον μόνον σχετίζεται πρὸς τὸ θέμα τῆς παρουσίας ἡμῶν συνδιαλέξεως.

Ἐννοεῖτε περὶ τίνος ζητήματος ὁ λόγος. Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς γλώσσης.

Λέγεται παρὰ τινων καὶ ὑποστηρίζεται, ὅτι τὴν διάδοσιν πλείστων ἐκ τῶν βιβλίων ὅσα μέχρι τοῦδε ἐδημοσιεύθησαν, παρεμποδίζει ἢ γλώσσα εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφησαν. Λέγεται ὅτι ὁ λαὸς δὲν ἐννοεῖ τὴν λεγομένην ταύτην *λογίαν* γλώσσαν ἄνευ κόπου, καὶ ὅτι τὸν κόπον τοῦτον δὲν δύναται ἢ δὲν θέλουν νὰ καταβάλωσι πάντες, — ὅτι ἄλλως τε οἱ γράφοντες τὴν γλώσσαν ταύτην ἀποτείνονται οὐχὶ εἰς τὸν λαόν, ἀλλ' εἰς κύκλον ἀναγνωστῶν περιορισμένον, καὶ ὅτι πταῖουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐὰν τὰ συγγράμματά των δὲν διαδίδωνται μεταξὺ τῶν πολλῶν. Ἐὰν ταῦτα εἶναι ἀληθῆ, ἔπεται ὅτι ἡ λογία γλώσσα ἀποτελεῖ μεσοτοιχὸν μεταξὺ τῶν γραφόντων αὐτὴν καὶ τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι εὐχῆς ἔργον νὰ ληφθῆ πρόνοια ὑπὲρ τῆς ὑπερπηδήσεως ἢ κατεδάφσεως τοῦ μεσοτοιχοῦ τούτου. Διότι (ὑπὸ κοινωνικῆν πάντοτε ἔποψιν,) εἰς τί χρησιμεύουν οἱ λόγοι ἔθνους τινός, ἐὰν δὲν συντελῶσιν εἰς τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν του; Τίς δὲ ὁ σκοπὸς τῆς γλώσσης, ἐὰν δὲν χρησι-

μεύη αὐτὴ ὡς ὄργανον πρὸς διοχέτευσιν καὶ διάδοσιν ἰδεῶν;

Εἰς τὰς τοιαύτας ἐνστάσεις οἱ λόγοι ἐνίοτε ἀπαντῶσι λέγοντες, ὅτι πρέπει ὁ λαὸς ν' ἀνωφωθῆ μέχρις αὐτῶν καὶ τότε θὰ τοὺς ἐνόησιν. Οἱ ἀντιφρονούντες ὅμως λέγουσιν ὅτι εὐκολώτερον καὶ προτιμώτερον τὸ νὰ καταβῶσιν ὀλίγον οἱ λόγοι πρὸς τὸν λαόν, ἐὰν δύναται τοῦτο νὰ ὀνομασθῆ καὶ νὰ λογισθῆ ὡς καταβιβασμὸς. Προσθέτουν δὲ, ὅτι εἶναι ματαιοπονία ἐκ μέρους τῶν λογίων τὸ νὰ προτρέχωσι τοῦ παρόντος, θέλοντες δῆθεν νὰ γράψωσιν ἀπὸ τοῦδε τὴν γλώσσαν τοῦ μέλλοντος, — ὅτι εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς, μόνον ἐκεῖνοι οἱ συγγραφεῖς ἀπέκτησαν τὴν ὑστεροφημίαν, ὅσοι ἔγραψαν χάριν τῶν συγχρόνων καὶ ἠγαπήθησαν παρ' αὐτῶν, καὶ ὅτι, ἐπὶ τέλους, «πᾶσα φιλολογία πρέπει νὰ λαμβάνη παρὰ τοῦ ζῶντος ἔθνους τὴν θέρμην, τὴν ὁποίαν τῷ ἀνταποδίδει εἰς φῶς».

Ταῦτα λέγουσιν οἱ μὲν καὶ ἄλλα οἱ δέ. Τίνες ἔχουν δίκαιον; Δὲν ἐναπόκειται εἰς ἡμᾶς νὰ ἐπιφέρωμεν περὶ τούτου γνώμην. Εἶναι ὅμως ἐπιτετραμμένον νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἰς μὲν τὰλλα ἔθνη, ὁ μαθὼν εἰς τὸ σχολεῖον νὰ συλλαβίζη μόνον καὶ ν' ἀναγινώσκῃ, δύναται νὰ ἐνόησιν τὰ εἰς τὴν γλώσσαν του γραφόμενα βιβλία, ἐὰν ἢ ἐννοία δὲν ὑπερβαίνει τὰς διανοητικὰς του δυνάμεις· καθόσον μεταξὺ τῆς γλώσσης του καὶ τῆς γλώσσης τοῦ συγγραφέως ὑπάρχει διαφορά ὕψους μόνον, οὐχὶ δὲ (ἐκτὸς σπανίων ἴσως ἐξαιρέσεων) διαφορά γραμματικῆς ἢ συντάξεως. Διὰ δὲ τὸν Ἕλληνα τοῦ ὁποίου ἡ μάθησις περιορίζεται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, εἶναι θησαυρὸς κεκλεισμένος ὅχι μόνον αἱ σελίδες πολλῶν ὀρθοεπῶν συγγραμμάτων, ἀλλὰ καὶ αἱ στῆλαι αὐτὰι πολλῶν ἐφημερίδων τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοῦτο δὲ διότι, παρεκτός τῶν γραμματικῶν τύπων, οἵτινες δὲν εἶναι πάντοτε οἱ τῆς παρ' αὐτοῦ λαλουμένης γλώσσης, καὶ παρεκτός τῆς συντάξεως, τὴν ὁποίαν ἀρεσκόμεθα ἐνίοτε νὰ περιπλέκωμεν ἄνευ ἀνάγκης, συνειθίζομεν προσέτι νὰ μεταχειρίζομεθα πρὸς ἐκφρασιν τῶν ἰδεῶν ἡμῶν οὐχὶ τὰς κοινὰς καὶ γνωστὰς λέξεις, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας, μεταξὺ δύο συνωνύμων Ἑλληνικῶν ὄρων δίδομεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν προτιμῆσιν εἰς τὸν ἀρχαιότερον, τὸν μᾶλλον ἀσυνήθη καὶ τὸν ἥττον καταληπτόν. Εἰς τρόπον ὥστε ὁ κοινὸς ἀναγνώστης, μὴ εὐρίσκων τὸ πρᾶγμα ἀντάξιον τοῦ κόπου, ἀντὶ τοῦ νὰ ἐλκυσθῆ εἰς ἀνάγνωσιν, προκρίνει τὴν ἀποχῆν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κοινὸι ἀναγνῆσται ἀποτελοῦν τὴν πλειοψηφίαν, τὰ ἔργα ἡμῶν ὀλίγον ζητούνται, ὀλίγον ἀγοράζονται καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἀναγινώσκονται. Ἐν συντόμῳ, οἱ τοιαῦτα ἰσχυριζόμενοι ἐπιρρίπτουν εἰς τοὺς συγγραφεῖς αὐτοὺς

μέγα μέρος τῆς εὐθύνης τῆς τε ἀτελείας τοῦ βιβλιοπωρίου καὶ τῆς μὴ εἰσεῖτι γενικεύσεως τῆς ἐξεως τοῦ ἀναγινώσκειν.

Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι τῆς τοιαύτης μομφῆς θὰ εἶναι ἐντελῶς ἀπηλλαγμένοι οἱ συγγραφεῖς, οἱ μέλλοντες νὰ τέρψωσι καὶ νὰ φωτίσωσι τὴν ἤδη ἀνατέλλουσαν γενεάν τῶν Ἑλλήνων. Τίς οἶδε πόσοι τοιοῦτοι κρύπτονται μεταξὺ τῶν νέων οἵτινες μὲ τιμῶν σήμερον διὰ τῆς παρουσίας των. Πρὸς αὐτοὺς ἀποτεινόμενος τολμῶ νὰ ὑποπομνήσω, — ἐπειδὴ πρόκειται περὶ τῆς ἐξεως ἀναγνωστῶν: οἱ ἀναγινώσκοντες χάριν ἀπλῆς μαθήσεως ἢ ψυχαγωγίας, καὶ οἱ ἐπιδιώκοντες τὴν ἰδίαν μόρφωσιν, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ λάβωσι μίαν ἡμέραν τὸν κάλαμον εἰς χεῖρας, κατατασσόμενοι καὶ οὗτοι εἰς τὴν σειράν τῶν συγγραφέων. Διὰ τοὺς τελευταίους τούτους ἢ ἀνάγνωσις δὲν εἶναι τέρψις μόνον ἢ μέσον μαθήσεως, εἶναι συγχρόνως προγύμνασις καὶ προπαρασκευή. Οἱ τοιοῦτοι πρέπει νὰ μελετῶσι, νὰ ἀνατέμνωσιν, οὕτως εἰπεῖν, ὅσα βιβλία ἀναγινώσκουν. Πρέπει νὰ ἐμφορῶνται τῆς ἰδέας ὅτι ἄνευ κόπου, καὶ πολλοῦ κόπου, οὐδὲν ἀποκτᾶται, — ὅτι τὸ συγγραφεῖν εἶναι τέχνη καὶ αὐτὴ, ὡς πᾶσα ἄλλη, — καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἐπαρκῆ τοῦ συγγραφῆως ἐφόδια ἢ ἐμφυτος εὐφυΐα, ἢ μόνη ἡ περὶ τὸ γράφειν εὐχέρεια. Ἀπ' ἐναντίας, τὰ τοιαῦτα φυσικὰ δῶρα ἀποβαίνουν ἐνίοτε λίαν ἐπιβλαβῆ εἰς τοὺς νέους, διότι ἄγουν εἰς δύο σκοπέλους ἐξ ἴσου ἐκινδύνους: τὸν αὐτοθαυμασμὸν καὶ τὴν φυγοπονίαν. Ὁ πρῶτος ὑποθάλλεται συνήθως καὶ ἐκ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν συγγενῶν ἢ φίλων τοῦ νεκροῦ φωστήρος, τὴν δὲ φυγοπονίαν γεννᾷ πολυλάκισ ἢ πεποιθήσις, ἢ συνοψιζομένη εἰς τὸν ἀφορισμὸν ὅτι «ὁ ποιητὴς γεννᾶται!» Λέγω δὲ ποιητὴς, διότι συνήθως εἰς τὴν ποίησιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν εἰς τὴν στιχουργίαν, εὐρίσκει διέξοδον ἢ πρῶτος φιλοδοξία τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως προικισμένων νέων. Καί, ναί μὲν, τὸ στιχουργεῖν δὲν εἶναι κακόν, καθόσον ἀσχεῖ τὸν κάλαμον, ἀλλὰ τὸ δῶρον τῆς ποιήσεως ἐδόθη εἰς ὀλίγους, οἱ δὲ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ὀφείλουσιν διὰ πολλοῦ ἐπίσης κόπου καὶ πολλῆς μελέτης νὰ καλλιεργήσωσι τὸ παρὰ θεοῦ σπέρμα, ὅπως βλαστήσῃ καρποὺς καλοῦς.

Ἀνάγκη λοιπὸν μελέτης, μέλλοντες συγγραφεῖς τῆς Ἑλλάδος, μελέτης ἐνδεδεχούσης, καὶ ἀναγνώσεως πολλῆς, ἐκλεκτῆς καὶ σκοπίμου. Ἀναγινώσκετε πρὸ πάντων τοὺς ἀρχαίους! Ἐκεῖ θὰ εὕρητε τὰ λαμπρότερα, τὰ μᾶλλον ἀξιομίμητα, τὰ ἀμίμητα ὑποδείγματα χάριτος, σαφηνείας, συντομίας καὶ ἀκριβείας, ἀκριβείας περὶ τὴν ἐννοίαν καὶ περὶ τὴν ἐκφρασιν. Ἀναγινώσκετε καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῶν νεωτέρων φιλολογίων, ἀφοῦ καὶ ἡμεῖς ἀποτελοῦμεν μέρος τῆς εὐρείας οἰκογενείας τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων. Ἐξακολου-

θῆτε, ἐὰν τοῦτο σᾶς εὐαρεστή, νὰ ἐντρυφᾶτε ἰδίως εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τὴν συγχρόνων συγγραφέων τῆς Γαλλίας, οἵτινες τοσαύτην μέχρι τοῦδε ἐξήσκησαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς νεαρᾶς ἡμῶν φιλολογίας. Ἄλλ' ὅμως ἀναγινώσκετε αὐτοὺς μετ' ἐπιφυλάξεώς τινος, ἐξ ἐνός μὲν ἐνθυμούμενοι ὅτι εἶναι ξένοι, καὶ ὅτι ἐκάστη φιλολογία, ἀξία τοῦ ὀνόματος, πρέπει ἐντὸς τῶν σπλάγγων τοῦ ἰδίου ἔθνους ν' ἀναζητῆ τὴν ἐμπνευσίν της, — ἐξ ἄλλου δὲ ἐρευνῶντες πῶς οἱ ποιηταὶ ἐκεῖνοι ἢ πεζογράφοι, τοὺς ὁποίους θαυμάζετε, κρίνονται εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα ἕκαστος, ὑπὸ ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων ἢ πεφωτισμένη καὶ ἀμερόληπτος κρίσις δὲν ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῆς φορᾶς τοῦ συρμοῦ ἢ καὶ ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐνίοτε τοῦ ἀλληλοθαυμασμοῦ.

Φοβοῦμαι μὴ κατηγορηθῶ, καὶ δικαίως, ὅτι μεταβαίνω ἄνευ σειράς ἐξ ἐνός ἀντικειμένου εἰς ἄλλο, καὶ ὅτι ἐπεμβαίνω εἰς ζητήματα ἀλλότρια τοῦ θέματός μου. Ἡ μόνη δικαιολόγησίς μου εἶναι, ὅτι τὸ θέμα μου εὐρὺ καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, ὡς εἶπομεν ἤδη, ἀλληλένδετα. Πῶς νὰ μὴ ἡμιλήσωμεν περὶ συγγραφέων, καὶ περὶ τῶν συγγραφέων ἰδίως τοῦ μέλλοντος, προκειμένου περὶ τῆς ἐξεγέρσεως καὶ τῆς γενικεύσεως τῆς ἐξεως τοῦ ἀναγινώσκειν; — Ἡ ἀπόκλισις τοῦ ἀγαθοῦ τούτου θὰ εἶναι ἢ κορωνίς τῆς ἐπεκτεινόμενης καὶ βελτιουμένης δημοσίας ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως. Ἡ δ' ἐπέκτασις καὶ βελτίωσις τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἔπρεπε ἀνάγκη νὰ εἶναι τὸ πρῶτον καὶ κύριον ἡμῶν μέλημα. Ἄς βαδίσωμεν, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο, εἰς τὰ ἴχνη τῶν ξένων ἔθνων, ἐνθαρρυνόμενοι ἐξ ὅσων ἐκεῖνα διέπραξαν, ἐντὸς τῶν τελευταίων τούτων μόνον ἐτῶν, ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἠθικῆς διαπλάσεώς των. Ἄς ἴδωμεν τί ἐγένετο καὶ τί γίνεται ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ.

Εἰς μὲν τὴν Γαλλίαν, πρῶτιστον κυβερνητικὸν ζήτημα ὑπῆρξεν ἐπὶ ἔτη πολλὰ τὸ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Ἀδιάφορον ἐὰν τὰ ληφθέντα μέτρα προεκάλεσαν ἀντιστάσεις, διαμαρτυρήσεις καὶ ἀποδοκιμασίας. Περὶ τῆς ἀξίας τῶν μέτρων ἐκεῖνων δὲν εἴμεθα οἱ ἀρμόδιοι κριταί. Δι' ἡμᾶς ἀρκεῖ τοῦτο, ὅτι πρωθυπουργὸς τῆς Γαλλίας ἐχρημάτισεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν ὁ ὑπουργὸς τῆς παιδείας, ὅτι ἕτερος ὑπουργὸς τῆς παιδείας ἀνῆλθεν ἐπίσης εἰς τὴν πρωθυπουργίαν, καὶ ὅτι οἱ κοινοβουλευτικοὶ ἀγῶνες, ἐπὶ πολλὰς καὶ συνεχεῖς περιόδους, — περιστράφησαν εἰς τὸ ζήτημα τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Εἰς δὲ τὴν Ἀγγλίαν, ἀπ' ἧς ἡμέρας ἤρχισαν νὰ ἐπεκτεινῶνται τὰ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ εἰς τὰ πολυπληθέστερα στρώματα τοῦ ἔθνους, οἱ διέποντες τὰ τῆς πολιτείας ἐσκέφθησαν καὶ ἐνήργησαν δραστηρίως ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας. Τί δὲ κατορθώθη ἐντὸς μιᾶς εἰκοσιπενταετηρίδος, δύνασθε νὰ εἰκάσητε ἐκ τούτου

καί μόνου: Πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν ἐπεσπετόμην τὰς φυλακὰς τοῦ Λονδίνου μετὰ συμπολίτου, ἀσχολουμένου εἰς τὰ τῆς βελτιώσεως τῶν ποινικῶν ἡμῶν καταστημάτων. Διερχόμενος τὰς ὑπαίθρους αὐλὰς καὶ τὰ ἐργαστήρια, ὅπου μετὰ τὸς αὐτῆς εὐταξίας καὶ ἡσυχίας ἡσκούντο ἢ ἐργάζοντο οἱ κατὰδικαι, ἠρώτησα τὸν ὀδηγοῦντα ἡμᾶς ὑπάλληλον, ἐὰν παρεῖχε πολλὰς δυσκολίας ἢ ἐφαρμογὴ τῆς πειθαρχίας ἐντὸς τοῦ πλήθους ἐκείνου τῶν φιλακισμένων.— "Ἄλλοτε ναί, ἀπεκρίθη ὁ ὑπάλληλος, σήμερον ὅμως ὄχι.—Πόθεν τοῦτο; Εἰς τί ὀφείλεται ἢ ἐπελθοῦσα εὐάρεστος μεταβολή;—Εἰς τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Εἰς τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως! Ἡ ἀπόκρισις μοὶ ἐπροξένησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν. Ἴδου εἰς ὅποια παραδείγματα πρέπει ν' ἀποβλέπωμεν! Ὅταν τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἡμῶν συστήματος γίνωσι καταφανῆ ἕως εἰς τὰ βάθη τῶν φυλακῶν, ὅταν τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἐν Ἑλλάδι παύσῃ νὰ θεωρῆται καὶ νὰ χαρακτηρίζεται ὡς μικρὸν ὑπουργεῖον, τότε δὲν θὰ γίνεταί πλέον λόγος ἐνώπιον τοιοῦτου ἀκρατηρίου περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ γενικευθῇ καὶ παρ' ἡμῶν ἡ ἐξίς τοῦ ἀναγινώσκειν.

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ.

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΤΖΙΛΦΙΛ

Διήγημα Γεωργίας Ἑλλισοῦ.

Μετάφρασις Ἀριστοτέλους Π. Κουρτίδου.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον)

Z.

Τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἡ μὴ Ἐσχερ προσηνέχθη λίαν ἀλαζονικῶς. Θυελλα ἐπέκειτο. Ὁ λοχαγὸς Οὐεϊμπράου ἐφάνη ἡμιστὰ ταραχθεὶς. ἀπεφάσισε δὲ ν' ἀψηφίσῃ τὴν ὀργὴν τῆς μνηστῆς του φιλοφρονέστερος δεικνύμενος πρὸς τὴν Αἰκατερίναν. Ὁ Τζίλφιλ προσεκάλεσεν αὐτὴν νὰ παίξωσι δάμαρ, ἐν ᾧ ἡ λαίδη Ἐσχερ ἐπαίξε πικέτον μετὰ τοῦ σὶρ Χριστοφόρου, καὶ ἡ μὴ Ἐσχερ συνδιελέγετο μετὰ τῆς λαίδης Σέβερελ. Ὁ Ἀντώνιος ἀφείβη εἰς διαθεσιμότητα, προσελθὼν ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς καθέδρας τῆς Αἰκατερίνης, ὅπως παρακολούθησεν τὸ παιγνίδιον. Ἡ νεανὶς δυσφοροῦσα ἐκ τῶν προωινῶν ἀναμνήσεων, ἐγένετο περιπόρφυρος καὶ εἶπεν αὐτῷ τέλος μετ' ἀνυπομονησίας ὅτι τὸν παρεκάλει ν' ἀπομακρυνθῇ.

Ταῦτα συνέβησαν ὑπὸ τὰ βλέμματα τῆς μὴ

Ἐσχερ. Εἶδε τὴν Αἰκατερίναν ἐρυθριῶσαν ἐν ᾧ ἔλεγε λέξεις τινὰς πρὸς τὸν λοχαγόν, ὅστις ἀπεμακρύνθη ἀμέσως. Καὶ ἄλλον τινὰ δὲν διέλαθε τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, βεβαιωθέντα προσέτι ὅτι ἡ μὴ Ἐσχερ παρετήρει τὰ συμβαίνοντα. Οὗτος ἦτο ὁ Τζίλφιλ, ὅστις ἠσθάνθη ἐπαυξάνουσαν τὴν περὶ τῆς Αἰκατερίνης ἀνησυχίαν του.

Τὴν ἐπομένην πρωΐαν, εἰ καὶ ἡ αἰθρία ἦτο θαυμασία, ἡ μὴ Ἐσχερ ἠρνήθη νὰ ἐξέλθῃ ἐφιππος, ἡ δὲ λαίδη Σέβερελ ἰδοῦσα ὅτι νέφος τι ὑπῆρχε μετὰ τῶν μεμνηστευμένων, ἐφρόντισε νὰ μείνωσι μόνον ἐν τῇ αἰθούσῃ. Ἡ μὴ Ἐσχερ, ἐπὶ τοῦ κλισμοῦ καθημένη, ἐνησχολεῖτο εἰς χειροτέχνημά τι μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος. Ὁ Οὐεϊμπράου ἐκάθητο ἀπέναντι κρατῶν ἐφημερίδα, ἣν ἀνεγίνωσκε μετὰ προσπεποιημένης προσοχῆς, μὴ θέλων νὰ φανῇ ὅτι ἀνησυχεῖ τὸ παράπαν ἐκ τῆς περιφρονητικῆς σιωπῆς τῆς μνηστῆς του. Τέλος ἀφῆκε τὴν ἐφημερίδα ἢ μὴ Ἐσχερ τῷ εἶπε τότε·

— Μοῦ φαίνεται ὅτι ἔχετε μεγάλην οἰκειότητα μετὰ τὴν μὴ Σάρτη.

— Μετὰ τὴν Τίναν; ὦ, ναί. Ἐδῶ τὴν εἶχαμεν χαιδεμένην. Ἡμεῖθα ὡσὰν ἀδελφὴ καὶ ἀδελφός.

— Αἱ ἀδελφοὶ δὲν κοκκινίζουν ὅταν οἱ ἀδελφοὶ τῶν πλησιάζουν εἰς αὐτάς.

— Αὐτὴ κοκκινίζει; Ποτὲ μοῦ δὲν τὸ παρετήρησα. Εἶνε πολὺ δειλὴ κόρη.

— Ὅα ἐκάμνατε καλλίτερα ἂν δὲν εἴσθε τόσο ὑποκριτῆς, λοχαγὸ Οὐεϊμπράου. Εἶμαι βεβαία ὅτι κατὰ συνέβη μετὰ τῆς μὴ Σάρτη ποτὲ δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ σὰς ἡμιλήσῃ μετὰ τὴν θρασύτητα ὅπως χθὲς τὴν ἐσπέραν, ἂν δὲν τῇ εἶχατε δῶσιν τὸ δικαίωμα νὰ σὰς μεταχειρίζεται μετὰ τοιοῦτον τρόπον.

— Ἀγαπητὴ μου Βεατρίκη, σὰς παρακαλῶ νὰ εἴσθε λογικὴ· σὰς φαίνεται πιθανόν ὅτι ἐσκέφθη ποτὲ νὰ κάμω ἔρωτα μετὰ τὴν μικρὰν Τίναν; Ἐχει τίποτε τὸ ὅποιον νὰ ἐλκύσῃ τὴν ἀγάπην; Εἶνε παιδί περισσύτερον παρὰ γυνή. Μετὰ αὐτὴν δικαιοῦται κανεὶς νὰ φέρεται ὅπως μετὰ μικρὸ κορίτσι, τὸ ὅποιον εἴμπορεῖ νὰ θωπεύῃ καὶ μετὰ τὸ ὅποιον εἴμπορεῖ νὰ παίξῃ.

— Σὰς παρακαλῶ εἰπέτε μοι τί ἐπαίξετε χθὲς τὸ πρωὶ μαζί της ὅταν ἐμβῆκα ἐδῶ; Τὰ μάγουλά της ἦσαν κατακόκκινα καὶ τὰ χέρια της ἔτρεμαν.

— Χθὲς τὸ πρωὶ; ὦ! τὸ ἐνθυμοῦμαι. Εἰξεύρετε ὅτι ἀδικιῶπως τὴν ἐνοχλῶ διὰ τὸν Τζίλφιλ, ὁ ὁποῖος εἶνε εἰς τὰ γερὰ ἐρωτοκυπημένους μαζί της· καὶ ἡ Τίνα δυσχεραστεῖται διὰ τοῦτο, ἴσως διότι καὶ αὐτὴ τὸν ἀγαπᾷ. Γνωρίζονται πολὺ πρὶν ἐγὼ ἔλθω ἐδῶ καὶ ἐπαίζαν μαζί, ὁ δὲ σὶρ Χριστοφόρος τὸ ἔβαλεν ἀπόφασιν νὰ τοὺς ὑπεκνδρεύσῃ.

— Λοχαγὸ Οὐεϊμπράου, δὲν εἴσθε εἰλικρινής.

Τὸ κοκκίνισμα τῆς μὴ Σάρτη, χθὲς τὴν ἐσπέραν, ὅταν ἐστηρίξεσθε εἰς τὴν καθέκλαν της, δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μετὰ τὸν Τζίλφιλ. Καὶ σὰς παρακαλῶ νὰ μοῦ εἰπῆτε τὴν ἀλήθειαν. Ἄν δὲν ἀπεφασίσατε ἀκόμη καθ' ὄλοκληρίαν, δὲν ἐνοῶ νὰ σὰς ἐκθιάσω. Εἶμαι πρόθυμος νὰ παραχωρήσω τὴν θέσιν μου εἰς τὰ ἔξοχα θέλητρα τῆς μὴ Σάρτη. Σὰς λέγω ἐπισήμως, ὅτι ὡς πρὸς ἐμέ, εἴσθε ἐντελῶς ἐλεύθερος. Δὲν θέλω ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τὴν ἀγάπην ἀνθρώπου, ὅστις μετὰ τὴν δολιότητά του παραβαίνει τὸ σέβας τὸ ὅποιον μοῦ ὀφείλει.

Ταῦτα εἰπούσα ἡ μὴ Ἐσχερ ἀνηγέρθη, καὶ ἠτοιμάσθη νὰ ἐξέλθῃ, ἀλλ' ὁ λοχαγὸς Οὐεϊμπράου ἔστη ἐνώπιον αὐτῆς καὶ ἔλαβε τὴν χεῖρά της.

— Ἀγαπητὴ μου, ἀγαπητὴ μου Βεατρίκη, μὴ με κρίνετε καὶ με καταδικάζετε μετὰ τὴν σπουδὴν. Καθίσατε, σὰς παρακαλῶ, προσεῖπε δι' ἰκετικῆς φωνῆς, λαθῶν τὰς δύο χεῖράς της καὶ ὀδηγήσας αὐτὴν αὐθὺς εἰς τὸν κλισμόν, ἐνθα παρεκάθησεν αὐτῇ. Ἡ μὴ Ἐσχερ δὲν ἀντίστη εἰς τὸ θωπευτικὸν τοῦτο βίαιον κίνημα ἀλλὰ διετήρησεν ἔκφρασιν ψυχρὰν καὶ ἀλαζονικὴν.

— Δὲν ἔχετε ἐμπιστοσύνην εἰς ἐμέ, Βεατρίκη; δὲν με πιστεύετε ἂν καὶ ὑπάρχουν πράγματα, τὰ ὅποια δὲν δύναμαι νὰ ἐξηγήσω;

— Ὁ τίμιος ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ εὐρίσκειται εἰς θέσιν τὴν ὅποιαν νὰ μὴ δύναται νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τὴν γυναῖκα τὴν ὅποιαν ζητεῖ νὰ συζευθῇ. Δὲν πρέπει ν' ἀπαιτῆ παρ' αὐτῆς νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἐνεργεῖ τὸ ἀρμόζον· ἀλλὰ νὰ τῇ ἀποδεικνύῃ τοῦτο ἐμπράκτως. Ἀφήσατέ με νὰ ἐξέλθω, κύριε.

Ἡθῆλσε νὰ ἐγερθῇ ἀλλ' ὁ λοχαγὸς περιέβαλε τὴν ὀσφύν της διὰ τοῦ βραχιονός του καὶ ἐκράτησεν αὐτὴν.

— ὦ! ἀγαπητὴ μου Βεατρίκη, εἶπε, δὲν εἴμπορεῖτε νὰ ἐννοήσετε ὅτι ὑπάρχουν πράγματα τὰ ὅποια ὁ ἀνὴρ δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ λέγῃ, μυστικὰ τὰ ὅποια πρέπει νὰ φυλάττῃ διότι ἀποβλέπουν καὶ ἄλλους πλὴν τοῦ ἑαυτοῦ του; Εἴμπορεῖτε νὰ μ' ἐρωτήσετε δι' ὅτι μετὰ ἀφορᾶ, ἀλλὰ μὴ μοῦ ζητεῖτε τὰ μυστικὰ τῶν ἄλλων. Δὲν μ' ἐννοεῖτε;

— ὦ, ναί, εἶπε περιφρονητικῶς ἡ μὴ Ἐσχερ, ἐννοῶ. Ἄμα ἐρωτολογεῖτε μίαν γυναῖκα, αὐτῆς τὸ μυστικὸν προσπαθεῖτε νὰ φυλάξετε. Εἶνε γελοῖον νὰ ἡμιλήτε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, λοχαγὸ Οὐεϊμπράου. Εἶναι ἀναντίρητον ὅτι μετὰ τῆς μὴ Σάρτη ὑπάρχει τι περισσότερο ἀπλῆς φιλίας. Ἄφ' οὗ δὲν δύνασθε νὰ ἐξηγηθῆτε, δὲν ἔχομεν πλέον τίποτε νὰ εἴπωμεν ἀναμεταξύ μας.

— Μετὰ τὴν τιμὴν μου, Βεατρίκη, θὰ με κάμετε νὰ παραφρονήσω. Εἶνε δυνατόν εἰς νέος νὰ

ἐμποδίσῃ μίαν νέαν νὰ τὸν ἀγαπήσῃ; Αὐτὰ τὰ πράγματα συμβαίνουν καθ' ἡμέραν· ἀλλ' οἱ ἄνδρες δὲν ἡμιλοῦν. Αἱ κλίσεις αὐταὶ ἀναπτύσσονται ἀνευ ἀφορμῆς, πρὸ πάντων ὅταν μία κόρη βλέπῃ ὀλίγον κόσμον· διαλύονται ὅταν δὲν δίδεται εἰς αὐτὰς ἐνθάρρυνσις. Ἄν με ἀγαπᾶτε, δὲν θὰ ἐκπλήττεσθε διότι καὶ ἄλλοι μετ' ἡγάπησαν.

— Θέλετε νὰ εἰπῆτε λοιπὸν ὅτι ἡ μὴ Σάρτη σὰς ἀγαπᾷ, ἐν ᾧ σεῖς οὔτε ἀφορμὴν οὔτε ἐνθάρρυνσιν ἐδώκατε εἰς τὸ αἰσθημά της;

— Μὴ με ἀναγκάζετε νὰ λέγω τοιοῦτους λόγους, Βεατρίκη μου. Ἄρκει νὰ εἰξεύρετε ὅτι σὰς ἀγαπῶ, ὅτι εἶμαι καθ' ὄλοκληρίαν ἰδικός σας. Εἴσθε σκληρὰ βασίλισσα, διότι εἴσθε βεβαία ὅτι καμμία δὲν δύναται νὰ βασιλεύσῃ, ὅπου ἔχετε σεῖς τὸν θρόνον σας. Με βασανίζετε διὰ νὰ ἀποδείξετε ποῖαν δύναμιν ἔχετε ἐπ' ἐμοῦ. Ἀλλὰ μὴ φαίνεσθε παρὰ πολὺ σκληρὰ, διότι ἔχω, ὅπως λέγουσιν, ἄλλο πάθος εἰς τὴν καρδίαν πλὴν τοῦ ἔρωτός μου· καὶ αἱ σκηναὶ αὐταὶ μοῦ ἐπιφέρουν φοβεροὺς παλμούς.

— Μοῦ χρειάζεται μία ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην, εἶπεν ἡ μὴ Ἐσχερ πρᾶν-θεῖσα ὀλίγον· δὲν ἠγαπήσατε διόλου τὴν μὴ Σάρτη; Δὲν μ' ἐνδιαφέρουν διόλου τὰ αἰσθηματὰ της, ἀλλ' ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ γνωρίζω τὰ ἰδικὰ σας.

— Ἀγαπῶ πολὺ τὴν Τίναν· ποῖος εἴμπορεῖ νὰ μὴ ἀγαπᾷ μίαν κόρην τόσο ἀπλῆν καὶ τόσο καλὴν; Ἄλλ' ὅσον δι' ἔρωτα ἀλλάζει τὸ πρᾶγμα. Μόνον ἀδελφικὴν στοργὴν εἴμπορεῖ κανεὶς νὰ αἰσθανθῇ διὰ κόρην ὡς τὴν Τίναν· ἄλλη δύναται νὰ ἐμπνέῃ ἔρωτα.

Αἱ τελευταῖαι αὐταὶ λέξεις ἐπεβεβαιώθησαν διὰ βλέμματος πλήρους ἔρωτος καὶ φιλήματος, ἐπὶ τῆς χειρὸς ἣν ἐκράτει ὁ λοχαγὸς Οὐεϊμπράου. Ἡ μὴ Ἐσχερ ἠττήθη. Ἦτο ἡμιστὰ πιθανόν, πρᾶγματι, ὁ Ἀντώνιος ν' ἀγαπᾷ τὴν ἀσημαντον ἐκείνην κόρην, πιθανώτατον δὲ τοῦναντίον νὰ λατρεύῃ τὴν μὴ Ἐσχερ. Ἐπὶ τέλους δὲν ἦτο διόλου δυσάρεστον ν' ἀγαπῶσι καὶ ἄλλαι γυναῖκες τὸν ὠραῖον μνηστῆρά της ἦτο τόσο ἐξαιρετόν ὄν! Ἡ δυστυχὴς μὴ Σάρτη! Μπα! ἐπὶ τέλους θὰ παρηγορηθῇ.

Ὁ λοχαγὸς Οὐεϊμπράου ἐνόησεν ὅτι ἐνίκησε.

— Ἀγγελὲ μου, ἐξηκολούθησε, ἄς μὴ κάμωμεν πλέον λόγον περὶ δυσαρέστων πραγμάτων. Φυλάξετε τὸ μυστικὸν τῆς Τίνας, καὶ χάριν ἐμοῦ, σὰς παρακαλῶ νὰ φανῆτε καλὴ πρὸς αὐτὴν. Μοῦ τὸ ὑπόσχεσθε; Ἐρχεσθε νὰ περιπατήσωμεν τώρα; Ἴδετε τί ὠραία ἡμέρα δι' ἐκδρομὴν. Ἐχω μεγάλην ἀνάγκην ἀέρος. Δόσατε μοι ἐν φίλημα συγγνώμης καὶ εἰπέτε μοι ὅτι δέχεσθε.

Ἡ μίς Ἐσχερ συνήνεσεν εἰς ἀμφοτέρα τὰ αἰτήματα καὶ ἀπῆλθεν ὅπως φορέσῃ τὴν ἱππευτικὴν στολὴν τῆς, ἐν ᾗ ὁ μνηστήρ αὐτῆς διηυθύνετο πρὸς τὸ ἱπποστάσιον.

Η΄.

Ὁ Τζίλιφιλ ἠσθάνετο μέγα βάρος ἐν τῇ καρδίᾳ του· ἀνέμεινε τὴν στιγμὴν καθ' ἣν αἱ δύο κυρίαί, ἐξεληθοῦσαι ἐφ' ἀμάξης ἀφῆκαν μόνην ἐν τῇ αἰθούσῃ τὴν Αἰκατερίναν, καὶ ἔκρουσε τὴν θύραν.

— Ἐμπρός! εἶπε φωνὴ σοβαρὰ καὶ γλυκεῖα, ἣς οἱ τόνοι ἐνεποίουν εἰς αὐτὸν πάντοτε οἶον θέλγητρον ἀναθρώσκον ὕδωρ εἰς τὸν διψαλέον διαβάτην.

Ἐξεληθὼν εὔρε τὴν Αἰκατερίναν ὀρθὴν καὶ τεταραγμένην πως, ὡς καταφωραθεῖσαν ἐν ὄνειροπολήσει. Ἀνεκουφίσθη ἰδοῦσα τὸν Μαίηναρδ, ἀλλὰ μετὰ μίαν στιγμὴν δυσηρεστήθη διότι ἦλθε νὰ ἐνοχλήσῃ αὐτήν.

— Σεῖς εἰσθε Μαίηναρδ! τὴν λαίδην Σέβερελ ζητεῖτε;

— Ὁχι, Αἰκατερίνα, ἀπεκρίθη σοβαρῶς οὗτος· σὰς ζητῶ. Ἐχω κᾶτι ἰδιαιτέρον νὰ σὰς εἶπω. Μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ καθίσω πλησίον σας;

— Ναί, ἀγαπητέ μου ἐφημέριε, εἶπεν ἡ Αἰκατερίνα, καθημένη ὡς κεκοπιακυῖα. Τί συμβαίνει;

Ὁ Τζίλιφιλ ἐκάθισε ἀπέναντι αὐτῆς.

— Ἐλπίζω Αἰκατερίνα, εἶπε, ὅτι δὲν θὰ δυσανεστηθῆτε δι' ὅσα θὰ σὰς εἶπω. Ἡ ἀληθὴς μου στοργὴ καὶ ἡ ἀνησυχία μου διὰ σὰς μὲ ἀναγκάζουν νὰ ἡμιλήσω. Εἰξεύρετε ὅτι δι' ἐμὲ εἰσθε κᾶτι περισσότερο παρὰ ὅλος ὁ ἄλλος κόσμος· ἀλλὰ δὲν θὰ σὰς ἡμιλήσω περὶ αἰσθημάτων τὸ ὅποιον δὲν δύνασθε νὰ συμμερισθῆτε. Σὰς ἡμιλῶ ὡς ἀδελφός, ὡς ὁ παλαιὸς Μαίηναρδ, ὡς ἐκεῖνος ὁ ὅποιος σὰς ἐμάλωνε πρὸ δέκα ἐτῶν ὅτε ἐμπερδεύατε τὴν ὁρμιάν σας. Σὰς βεβαιῶ ὅτι οὐδὲν ἐγωϊστικὸν ἐλαττήριον μὲ κινεῖ νὰ σὰς ἡμιλήσω περὶ πραγμάτων, τὰ ὅποια σὰς προξενοῦν λύπην.

— Ὁχι, εἰξεύρω ὅτι εἰσθε πολὺ καλός, εἶπεν ἀφηρημένη ἡ Αἰκατερίνα.

— Ἐξ ὅσων εἶδα χθές, ἐξηκολούθησεν ὁ Τζίλιφιλ διστάζων καὶ ὑπερυβριῶν, φοβοῦμαι, συγχωρήσατέ με ἂν ἀπατώμαι, Αἰκατερίνα, ὅτι ὁ λοχαγὸς Οὐεϊμπράου παίζει ἀκόμη μὲ τὰ αἰσθημάτων σας καὶ ὅτι δὲν φέρεται πρὸς σὰς ὅπως ἔπρεπε νὰ φέρεται ἄνθρωπος ἀναφανδὸν πλέον δεδηλωμένος ὡς μνηστήρ ἄλλης γυναικός.

— Τί ἐννοεῖτε, Μαίηναρδ; εἶπεν ἡ Αἰκατερίνα, μὲ ὀφθαλμοὺς ἀστράπτοντας ἐξ ὀργῆς. Θέλετε νὰ εἰπῆτε ὅτι τὸν ἐπιτρέπω νὰ ἐρωτω-

λογῆ μαζὺ μου; Ποῖον ἐνδόσιμον ἔχετε πρὸς τοῦτο, τί εἶδατε χθές;

— Μὴ δυσανεστηθε, Αἰκατερίνα, σεῖς δὲν πταίετε διόλου. Ὑποθέτω μόνον ὅτι ὁ ἀσυνείδητος αὐτὸς φαντασμένος ὑποθάλλει εἰς τὴν καρδίαν σας αἰσθημάτων, τὰ ὅποια ὄχι μόνον τὴν ἰδικὴν σας ψυχικὴν γαλήνην ταράττουσι, ἀλλὰ δύνανται νὰ ἔχωσι καὶ λίαν δυσανεστοὺς συνεπειὰς δι' ἄλλους. Ὁρεῖλω νὰ σὰς εἰδοποιήσω ὅτι ἡ μίς Ἐσχερ ἔχει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοικτούς ἐπὶ τῶν συμβαινόντων μεταξὺ ὑμῶν καὶ τοῦ λοχαγοῦ, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι σὰς ζηλοτυπεῖ. Σὰς παρακαλῶ, καταβάλετε πᾶσαν προσπάθειαν, Αἰκατερίνα, ὅπως φέρεσθε πρὸς αὐτὴν μὲ φιλοφροσύνην καὶ ἀδιαφορίαν. Τώρα βεβαίως θὰ ἡμολογῆτε ὅτι δὲν εἶνε ἄξιος τῆς ἀγάπης τὴν ὅποιαν εἰδείξατε πρὸς αὐτόν. Περισσότερον ἀνησυχεῖ δι' ἓνα σφυγμὸν τῶν ἀρτηριῶν του κᾶπως ταχύτερον, παρὰ δι' ὅλην τὴν λύπην τῆς ὅποιαν δύναται νὰ σὰς γείνη αἴτιος.

— Δὲν πρέπει νὰ ἡμιλήτε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, Μαίηναρδ, εἶπεν ὀργίλιος ἡ Αἰκατερίνα. Δὲν εἶνε ὅποιος τὸν νομίζετε. Εἶχε συμπάθειαν πρὸς ἐμὲ· μὲ ἠγάπα· ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ ὅ,τι ἐπεθύμει ὁ θεὸς του.

— Βεβαίως· πάντοτε ἐνεκα εὐγενῶν αἰτίων κάμνει ὅ,τι τῷ συμφέρει.

Ὁ Τζίλιφιλ ἐδίστασε. Ἐνόησεν ὅτι τὴν ἐξώργιζε καὶ ὅτι ἡστόχει οὕτω τοῦ σκοποῦ του. Ἐξηκολούθησε λοιπὸν δι' ἡμέμου καὶ θωπευτικοῦ τόνου.

— Δὲν θὰ εἶπω τίποτε περισσότερο, Αἰκατερίνα. Ἄλλ' εἶτε σὰς ἀγαπᾷ εἶτε ὄχι, ἡ ἐνεστῶσα θέσις του πρὸς τὴν μίς Ἐσχερ εἶνε τοιαύτη, ὥστε ὁ ἔρωσ τὸν ὅποιον θὰ ἠσθάνεσθε δι' αὐτὸν θὰ ἐπέφερε δυστύχημα χωρὶς ἄλλο. Βεβαίως δὲν περιμένω ἀπὸ σας ὅτι θὰ παύσετε νὰ τὸν ἀγαπᾶτε εὐθὺς ἀμέσως. Μόνον ὁ καιρὸς, ἡ ἀπουσία, καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ πράξητε τὸ πρέπον θὰ δυνηθῶσι νὰ σὰς ὠδηγήσωσιν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Ἄν ἤμην βέβαιος ὅτι ὁ σὶρ Χριστοφόρος καὶ ἡ λαίδη Σέβερελ δὲν ἐμελλον νὰ δυσανεστηθῶσι καὶ νὰ ἐκπλαγῶσι ἂν εἰδεικνύετε τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀναχωρήσετε ἐκ τῆς οἰκίας τὴν στιγμὴν ταύτην, θὰ σὰς παρεκάλουν νὰ ὑπάγητε νὰ ἐπισκευθῆτε τὴν ἀδελφὴν μου. Αὐτὴ καὶ ὁ σύζυγός της εἶνε ἀγαθοὶ ἄνθρωποι καὶ ἡ οἰκία των θὰ εἶνε ἰδικὴ σας. Δὲν σὰς συμβουλεύω νὰ πράξετε τοῦτο χωρὶς νὰ εὔρετε πειστικὴν τινα δικαιολογίαν, διότι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πρέπει νὰ φοβώμεθα μὴ γεννηθῆ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ σὶρ Χριστοφόρου ὑπόνοιά τις περὶ τῶν συμβαινόντων ἢ περὶ τῶν αἰσθημάτων σας. Νομίζω ὅτι καὶ σεῖς συμμερίζεσθε τὴν γνώμην μου.

Ὁ Τζίλιφιλ καὶ πάλιν κατέπαυσε τὸν λόγον

ἀλλ' ἡ Αἰκατερίνα δὲν ἀπεκρίθη. Παρητήρει πρὸς ἄλλην διεύθυνσιν καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ἐπληροῦντο δακρύων. Ὁ Μαίηναρδ ἀνηγέρθη καὶ χωρήσας μικρὸν πρὸς αὐτήν, τῇ ἔτεινε τὴν χεῖρα.

— Σὰς ζητῶ συγγνώμην, Αἰκατερίνα, διότι παρεμβαίνω εἰς τὰ αἰσθημάτων σας. Ἐφοβοῦμην τόσον πολὺ μήπως δὲν ἐνόησητε πόσον σὰς ἐπέβλεπεν ἡ μίς Ἐσχερ!... Ἐνθυμηθῆτε σὰς παρακαλῶ ὅτι ἡ γαλήνη ὅλης τῆς οἰκογενείας ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον θὰ ἔχετε ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ σας. Ἄλλ' εἰπέτε ὅτι μὲ συγχωρεῖτε πρὶν ἀναχωρήσω.

— Καλέ μου Μαίηναρδ, εἶπε τείνασα τὴν μικρὰν τῆς χεῖρα καὶ λαβοῦσα δύο τῶν δακτύλων του οὐς ἐθλίψε, ἐν ᾗ τὰ δάκρυα αὐτῆς ἔρρεον· φαίνομαι κακὴ πρὸς σὰς· ἀλλ' ἡ καρδία μου συντρίβεται· δὲν εἰξεύρω τί κάμνω. Χαίρετε!

Ὁ Μαίηναρδ ἠσπάσατο τὴν μικρὰν χεῖρα καὶ ἐξῆλθε τοῦ δωματίου.

— Ὁ ἀχρεῖος! ἐψιθύρισε κλείων τὴν θύραν. Ἄν δὲν ἦτο ὁ σὶρ Χριστοφόρος, θὰ τὸν συνέτριβα καὶ θὰ τὸν ἔκαμνα πολτὸν διὰ νὰ δηλητηριάσω τοὺς ἡμῖους του.

Θ΄.

Ὁ λοχαγὸς Οὐεϊμπράου ἐπανελθὼν ἐκ μακρῆς κροῦ μετὰ τῆς μίς Ἐσχερ περιπάτου, ἀνέβη εἰς τὸ δωματίον του καὶ ἐκάθισε πρὸ τοῦ κατόπτρου καταβεβλημένος. Ἡ ἐνοπριθεῖσα θελατικὴ μορφή ἦτο βεβαίως ὠχρότερα ἢ τὸ σὺνηθες καὶ ἡδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀνησυχίαν μετ' ἧς ἐψάυσε κατ' ἀρχὰς τὸν σφυγμὸν του καὶ ἔθηκεν εἶτα τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς καρδίας του.

— Ὁχληρότερα θέσις δι' ἓνα ἄνδρα δὲν ὑπάρχει, διανοεῖτο, τοὺς ὀφθαλμοὺς προσηλωμένους ἔχων ἐπὶ τοῦ κατόπτρου, ὑπτιάσας καὶ σταυρώσας τὰς χεῖρας ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς του· εὐρίσκομαι μεταξὺ δύο γυναικῶν ζηλοτύπων, ἐτοιμῶν νὰ πάρουν φωτιὰ ὡσὰν βροκανίδια! Καὶ ἡ ὑγεία μου νὰ εἶνε εἰς τοιαύτην κατάστασιν! Καθόλου δὲν θὰ δυσηρεστούμην ἂν τὰ ἄφρινα ὅλα εἰς τὴν μέσην καὶ ἂν ἐφευγα εἰς κανὲν μέρος ὅπου νὰ ζήσω ἡσυχος, καὶ ὅπου νὰ μὴν ὑπάρχουν γυναῖκες, ἢ κἂν νὰ εἶνε κοιμισμέναι ὥστε νὰ μὴ ζηλοτυποῦν. Ἄλλὰ δυστυχῶς εἶμαι ἐδῶ, ἠναγκασμένος νὰ κάμνω ὅ,τι δὲν μοὶ ἀρέσκει· καὶ ὅλη μου ἡ διασκέδασις ἀπ' αὐτὴν τὴν ἱστορίαν συνίσταται εἰς τὸ νὰ ὑποφέρω τὸ πῦρ τῶν ὀφθαλμῶν των καὶ τὸ δηλητηριεῖ τῆς γλώσσης των. Ἄν ἡ Βεατρίκη καταληφθῆ καὶ πάλιν ἀπὸ ὀρμὴν ζηλοτυπίας, τὸ ὅποιον εἶνε πιθανώτατον, καὶ ἡ Τίνα δὲν κατορθώσῃ νὰ κρατηθῆ, τὸ ὅποιον

ἐπίσης εἶνε πιθανώτατον, θὰ ἐπραγῆ νέα καταιγίς. Πᾶν δὲ ἐμπόδιον εἰς τὸν γάμον τοῦτον· πρὸ πάντων τοιοῦτου εἶδος ἐμπόδιον, θὰ εἶνε σκληρὸν τραῦμα κατὰ τοῦ δυστυχοῦς μου θεῖου. Δὲν ἤθελα κατ' οὐδένα τρόπον νὰ τὸν ἴδω λυπημένον. Οἱ ἄνδρες ἐπὶ τέλους πρέπει νὰ ὑπανδρεύωνται, καὶ δὲν ἡδυνάμην νὰ κάμω καλλιτέραν ἐκλογὴν ἀπὸ τὴν Βεατρίκην. Εἶνε ὠραιότατη καὶ μοῦ ἀρέσει πολὺ· ἄλλως, ἀφ' οὐ ἔχω ἀπόφασιν νὰ τὴν ἀφήσω ἐλευθέραν νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει, ὁ χαρακτήρ της ὀλίγον μ' ἐνδιαφέρει· θὰ ἐπιτιμῶν νὰ εἶχε τελειώσῃ ὁ γάμος, διότι ὅλη αὐτὴ ἡ ταραχὴ μὲ βλάπτει· αὐτὰς τὰς ἡμέρας δὲν εἶμαι τόσον καλά. Ἡ σκηνὴ διὰ τὴν Τίναν μὲ κατετάραξε. Ἡ καυμένη ἡ Τίνα! Τί ἀθῶον πλάσμα νὰ μοῦ παραδώσῃ τοιοῦτοτρόπως τὴν καρδίαν της!.. Ἄλλ' ἔπρεπε νὰ ἐνοήσῃ ὅτι τὰ πράγματα ἦτο ἀδύνατον νὰ τελειώσουν ἄλλως. Ἄν ἤθελε τοῦλάχιστον νὰ δεχθῆ τὴν εὐνοίαν, τὴν ὅποιαν τῇ δεικνύω, καὶ νὰ μὲ θεωρῆ ὡς φίλον της!... Ἄλλ' αἱ γυναῖκες δὲν παίρνουν ἀπὸ λόγια· ἡ Βεατρίκη ἔχει πολὺ καλὴν καρδίαν· εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ φανῆ ἐπιεικὴς εἰς αὐτὴν τὴν κόρην. Πολὺ θ' ἀνεκουφιζόμεν ἂν ἡ Τίνα ἀπεφάσιζε νὰ ὑπανδρευθῆ τὸν Τζίλιφιλ ἔστω καὶ ἀπὸ πείσμα. Ὁ Τζίλιφιλ θὰ εἶνε ἐξαιρετος σύζυγος καὶ θέλω νὰ τὴν ἴδω εὐτυχῆ.

Ἄν ἤμην εἰς ἄλλην θέσιν, ἔπρεπε βεβαίως νὰ τὴν νυμφευθῶ ἐγὼ ὁ ἴδιος· ἀλλ' ἀφ' οὐ χρεωστῶ τόσην εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν σὶρ Χριστοφόρον, νομίζω ὅτι οὔτε σκέψις πρέπει νὰ γίνεταί περὶ τοῦτου. Νομίζω ὅτι ὀλίγη ἐπιμονὴ ἐκ μέρους τοῦ θεῖου μου θὰ τὴν ἀναγκάσῃ νὰ δεχθῆ τὸν Τζίλιφιλ· δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ τῷ ἀντισταθῆ. Ἄν ὑπανδρευθῶν, ἔχει τόσην ἀγάπην μέσα της, ὥστε μετ' ὀλίγον θὰ κελადῆ ἐρωτικῶς μαζὶ του ὡς νὰ μὴ μὲ συνήντησε ποτέ. Βεβαίως διὰ τὴν εὐτυχίαν της ἀπαιτεῖται νὰ γείνη ταχέως ὁ γάμος οὗτος. Ἄ! μὰ τὴν ζωὴν μου! πολὺ εὐτυχεῖς εἶνε οἱ ἄνθρωποι τοὺς ὁποῖους δὲν ἀγαπᾷ καμία γυναῖκα. Εἶνε φοβερὰ εὐθύνη ν' ἀγαπᾶται κανεὶς!...

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῶν σκέψεων του ἀφικόμενος ἔστρεψε μικρὸν τὴν κεφαλὴν ὅπως ἐνίδῃ εἰς τὸ κατόπτρον τὴν μορφήν του κατὰ τὰ τρία τέταρτα. Ἦτο καταφανές ὅτι τὸ dono infelice dela bellezza (τὸ δυστυχὲς δῶρον τῆς καλλονῆς) ἐνέπνεεν εἰς αὐτὸν τὰ ὀδυνηρὰ ἐκείνα καθήκοντα.

Ἐν τούτοις, κατὰ τὰς ἐπομένους ἡμέρας, οὐδὲν ἀνησυχαστικὸν σύμπτωμα ἐπῆλθε τοῦθ' ἔπερ καθησύχασε τὴν ἀνησυχίαν τοῦ λοχαγοῦ καὶ τοῦ Τζίλιφιλ. Πάντα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔχουσι τὴν στιγμὴν τῆς ἡρεμίας των· καὶ κατ' αὐτὰς τὰς νύκτας καθ' ἃς λαῦρος καταιγίζει ὁ ἄνεμος, παρεμπόπτουσι στιγμαὶ γαλήνης πρὶν

συγκλονήση τὰ δένδρα καὶ ἐπισκήψῃ μανιώδης κατὰ τῶν παραθύρων, βρυχώμενος ὡς λεγεῶν δαιμόνων.

Ἡ μὲς Ἐσχερ ἐφαίνετο λίαν εὐθυμος. Ὁ λοχαγὸς Οὐεῖμπράου ἐδείκνυτο φιλοφρονέστατος πρὸς αὐτήν, ἐπιφυλακτικώτατος δὲ πρὸς τὴν Δικατερίναν, πρὸς ἣν ἡ μὲς Ἐσχερ ἐδείκνυτο ἀσυνήθως περιποιητικῆ.

Ὁ οὐρανὸς ἦτο λίαν αἶθριος· τὴν μὲν πρωΐαν ἐξήρχοντο εἰς περίπατον ἔφιπποι, τὴν δ' ἐσπέραν συνεσιῶντο μετὰ τῶν κεκλημένων. Αἱ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ συνδιασκέψεις μεταξύ τοῦ σὺρ Χριστοφόρου καὶ τῆς λαίδης Ἐσχερ ἐφαίνοντο ἀπολήξασαι εἰς εὐάρεστον ἀποτέλεσμα· κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ἡ ἐπίσκεψις τῆς λαίδης Ἐσχερ καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς δὲν θὰ παρετίεντο ἐν τῷ μεγάρῳ πλέον τοῦ δεκαπενθημέρου, μεθ' ὃ ἡ ἀπήρχοντο ὅπως ἐπιληφθῶσι δραστηρίως τῶν προπαρασκευῶν τοῦ γάμου ἐν Φαρλαίγ. Ὁ λόρδος Σέβερελ ἐφαίνετο ἐκάστοτε εὐτυχέστερος. Εἰθισμένος νὰ κρίνῃ τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὴν ἰσχυράν αὐτοῦ θέλησιν, καὶ συμφώνως πρὸς τὰ περὶ μέλλοντος σχέδια αὐτοῦ ἐνέβλεπεν ἐν τῇ μὲς Ἐσχερ πάντα μὲν τὰ σωματικὰ θέληγτρα, πάντα δὲ καὶ τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν οἰκογενειακὴν εὐτυχίαν προσόντα. Ἡ καλαισθησία ἦν ἐδείκνυε ἡ Βεατρίκη πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν κάλλος τῶν ἀντικειμένων ἀπετέλει ἀληθῆ εἰρμὸν συμπαιθείας μεταξύ αὐτῶν.

Ὁ ἐνθουσιασμὸς ὅμως τῆς λαίδης Σέβερελ οὐδέποτε ὑψοῦτο ὑπὲρ τὴν ἡρεμὸν εὐαρέσκεϊαν, διὰ τῆς ὀξύτητος δὲ μεθ' ἧς αἱ γυναῖκες κρίνουσιν ἀλλήλας, εἶχε σχηματίσῃ μετριωτέραν γνώμην περὶ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς μὲς Ἐσχερ. Ὑπώπτευν ὅτι ἡ περικαλλῆς Βεατρίκη ἦτο ἀλαζὼν καὶ τραχεῖα· αὐτὴ δὲ ἡ κατ' ἀρχὴν καὶ διὰ διηνεκοῦς ἐφ' ἑκαστῆς κράτους καταστάσα ἡ μάλιστα πειθίσιος τῶν συζύγων παρεθέρει μετ' ἀποδοκιμασίας τὸ αὐθαίρετον ἦθος μεθ' οὗ ἐνίοτε προσέφερετο ἡ μὲς Ἐσχερ πρὸς τὸν λοχαγὸν Οὐεῖμπράου. Ὅταν ὑπερήφανος γυνὴ μάθῃ νὰ ὑποτάσσεται, πᾶσαν αὐτῆς τὴν ὑπερηφάνειαν συγκεντροῖ εἰς τὸ νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑποταγὴν ταύτην, κρίνει δὲ ἀυστηρότατα πᾶσαν ἀπόπειραν γυναικείας κυριαρχίας. Ἐν τούτοις ἡ λαίδη Σέβερελ ἐφύλαττεν ἐν ἑαυτῇ τὰς ἐντυπώσεις τῆς, ὅπως μὴ διαταράξῃ τὴν εὐαρέσκεϊαν τοῦ συζύγου αὐτῆς.

Ἡ δὲ Δικατερίνα; Πῶς διήλθε τὰς ὥραιακας φθινοπωρινὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ὁ ἥλιος ἐφαίνετο προσμειδῶν εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἐκείνην χάραν; Δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὴν μεταβολὴν τῆς πρὸς αὐτὴν συμπεριφορᾶς τῆς μὲς Ἐσχερ. Αἱ περιποιήσεις, τὰ πλήρη συγκαταβάσεως μειδιάματά της, ἦσαν ἀληθῆς βᾶσανος εἰς τὴν Δι-

κατερίναν, μικροῦ δὲ δεῖν πολλάκις μετ' ὀργῆς ἀπέκρουσεν αὐτά.

— α' ἴσως, διανοεῖτο, ὁ Ἀντώνιος θὰ τῇ εἶπε νὰ εἶνε καλὴ εἰς τὴν δυστυχῆ Τίναν. Τί προσβολή!.. Δὲν ἠγνοεῖ βεβαίως οὗτος ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ παρούσα τῆς μὲς Ἐσχερ τῇ ἦτο ὀδυνηροτάτη, ὅτι τὰ μειδιάματά της τὴν κατεβασάνιζον, ὅτι οἱ γλυκεῖς τῆς λόγοι ἦσαν ὡς δηλητηριασμένα βέλη μέχρι μανίας αὐτὴν ἐξερεθίζοντα. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀντώνιος θὰ μετεμέλετο βεβαίως διὰ τὴν ἀγάπην ἣν εἶχε δεῖξῃ πρὸς αὐτὴν ἐν τῇ αἰθουτῇ τὴν προτεραιάν. Ἐδείκνυτο ψυχρῶς φιλόφρων πρὸς αὐτήν, ὅπως διασκεδάσῃ τὰς ὑπονοίας τῆς Βεατρίκης, ἡ δὲ Βεατρίκη ἠδύνατο νὰ φαίνεται περιποιητικῆ, ἐπειδὴ ἦτο βεβαία περὶ τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Ἀντωνίου. Οὕτω βεβαίως ἔπρεπε νὰ συμβῶσι τὰ πράγματα καὶ ἡ Τίνα δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιθυμῇ νὰ συμβῶσι ἄλλως. Καὶ ἐν τούτοις, ὦ! πόσον σκληρὸς ἦτο ὁ Ἀντώνιος οὗτος. Αὐτὴ οὐδέποτε θὰ ἐφέρετο πρὸς αὐτὸν τοιουτοτρόπως. Νὰ παραπέσῃ αὐτὴν νὰ τὸν ἀγαπήσῃ, νὰ τῇ εἶπῃ τόσον περιπαθεῖς λόγους καὶ τῶρα νὰ λησμονῇ πάντα! Τῇ προσήνεγκε δηλητήριο τὸ ὅποιον τῇ ἐφάνη τόσον γλυκὺ, καὶ νῦν ὅτε τὸ δηλητήριο ἐκυκλοφορεῖ εἰς τὰς φλέβας τῆς ὁ Ἀντώνιος τὴν ἐγκατελίμπανε!...

Τοιαύτην καταιγίδα ἔχουσα ἐν τῇ ψυχῇ ἡ δυστυχῆς Τίνα ἀνήρχετο καθ' ἐκάστην ἐσπέραν εἰς τὸ δωμάτιόν της. Τότε ἐξερρήγνυτο ἡ θλίψις αὐτῆς. Ἐκεῖ μετὰ δακρύων καὶ λυγμῶν ὅτε μὲν ἐν ταραχῇ βηματίζουσα, ὅτε δὲ ἐπὶ τοῦ δαπέδου κατακλινομένη, ἐπιζητοῦσα τὸ ψῦχος καὶ τὴν κόπωσιν, ἐξεμυστηρεύετο εἰς τὴν νύκτα, ἥτις μόνη ἔκτειρεν αὐτὴν, τὴν ἀγωνίαν ἣν εἰς οὐδὲν ἀνθρώπινον οὐς ἠδύνατο νὰ ἐμπιστευθῇ.

Ἐν τούτοις ὁ ὕπνος κατελάμβανε αὐτὴν ἐν τέλει, πάντοτε δὲ περὶ τὴν πρωΐαν ἐπήρχετο ἡ ἀντίδρασις ἐκείνη, ἥτις συνεῖχεν αὐτὴν ἐφ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἡ νεότης κέκτηται τὸ προνόμιον τοῦτο ὅτι δύναται νὰ κατανακᾷ ἐπὶ μακρὸν τὴν τοιαύτην κρυφίαν ἀπελπισίαν, τὰ ἴχνη τῆς πάλης ταύτης οὐχὶ εἰς ἄλλους ἀλλ' εἰς μόνας τὰς συμπαθητικὰς καρδίας καταδεικνύουσα. Τὸ λεπτοφυὲς τῆς Δικατερίνης, ἡ συνήθης αὐτῆς ὠχρότης καὶ ἡ ἡρεμὸς συμπεριφορὰ καθίστων ἥττον κατάφανῆ τὰ ἴχνη τῆς κοπώσεως αὐτῆς καὶ τῆς ὀδύνης. Τὸ δὲ ἄσμα αὐτῆς, τὸ μόνον πρᾶγμα ἐν ᾧ ἔπαυσεν οὐσα παθητικῆ, οὐδόλως ἠλαττοῦτο κατὰ τὸ σθεναρὸν αὐτοῦ. Αὐτὴ αὕτη ἐξεπλήττετο ἐνίοτε· διότι εἴτε τεθλιμμένη ἢ ἐξωργισμένη οὐσα ἐκ τῆς ἀδιαφορίας τοῦ Ἀντωνίου ἢ τῶν περιποιήσεων τῆς μὲς Ἐσχερ, εὗρισκε πάντοτε ἀνακούφισιν ἐν τῇ μουσικῇ. Οἱ βαθεῖς φθόγγοι τῆς φωνῆς της ἐβοήθουν αὐτὴν ν' ἀνεγείρῃ τὸ βάθος τῆς

καρδίας της κακοκαθησυχάζη τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ἐγκεφάλου της.

Ἡ λαίδη Σέβερελ οὐδεμίαν λοιπὸν μεταβολὴν παρετήρησεν ἐν τῇ Αἰκατερίνῃ. Μόνος ὁ Τζιλφιλ διεῖθε μετ' ἀνησυχίας τὴν πυρετώδη ἐρυθρότητα, ἥτις ἐχρωμάτιζεν ἐνίοτε τὰς πνεύμας της, τὴν πελιδνὴν γραμμὴν ἥτις περιέβαλλε τοὺς ὀφθαλμούς της, τὸ παράδοξον τοῦ βλέμματος καὶ τὴν ἀσθενικὴν λάμψιν τῶν ὠραίων της ὀφθαλμῶν.

Ἄλλὰ φεῦ! αἱ τεταραγμένα νύκτες ἐπέφερον ἀποτέλεσμα βαρύτερον παρ' ὅσον ἐφαινότο ἐκ τῶν ἐλαφρῶν ἐκείνων ἐξωτερικῶν ἀλλοιώσεων.

I.

Ἡ πρωΐα τῆς ἐπομένης Κυριακῆς ἦτο βροχερά· ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ μὴ πορευθῶσιν, ὡς συνήθως, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Κομβερμουρ, ἀλλὰ νὰ τελήσῃ τὴν λειτουργίαν ὁ Τζιλφιλ ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ μεγάρου.

Ἡ Αἰκατερίνα κατέβη εἰς τὴν αἴθουσαν πρὸ τῆς ὥρας τῆς λειτουργίας· ἐφαινότο δὲ τὸσον ἀληθῶς ἀσθενής, ὥστε ἡ λαίδη Σέβερελ ἠρώτησεν αὐτὴν μετ' ἀνησυχίας· ἐπειδὴ δὲ ἡ δυστυχὴς κύρη κατείχετο ὑπὸ σφοδρᾶς κεφαλαλγίας δὲν τῇ ἐπέτρεψε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐκάλυπεν αὐτὴν δι' ἐπενδύτου, καὶ τὴν ἐτοποθέτησεν ἐπὶ κλισμοῦ παρὰ τὸ πῦρ, ἀφείσα εἰς τὰς χεῖράς της τὸμον θρησκευτικῶν ἡμιλιῶν τοῦ Τζιλφιλ, ὅπως ἀναγνώσῃ ὀλίγον ἐν ἡ περιπτώσει βελτιωθῇ ἡ κατάστασις αὐτῆς.

Ἐξαιρετον τῆς ψυχῆς φάρμακον εἶνε αἱ ἡμιλιαι τοῦ ἀγαθοῦ ἀρχιεπισκόπου, ἀλλὰ φάρμακον, ὅπερ δυστυχῶς δὲν ἰσχυε κατὰ τῆς νόσου τῆς Αἰκατερίνης. Ἐκάθισε, τὸ βιβλίον ἀνοικτὸν ἔχουσα ἐπὶ τῶν γονάτων, τὸ βλέμμα προσηλωσάσα ἐπὶ τῆς προσωπογραφίας τῆς ὠραίας λαίδης Σέβερελ, συζύγου τοῦ εὐτυχοῦς σίρ Χριστοφόρου.

Παρετήρει ἐν βέμβῃ τὴν εἰκόνα ἐκείνην· ἡ ὠραία ξανθὴ δέσποινα ἐφαινότο κλίνουσα ἐπ' αὐτὴν τοὺς ὀφθαλμούς μετὰ τῆς εὐμενοῦς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἡδέιας ἐκπλήξεως, ἣν αἰσθάνονται αἱ ὠραῖαι καὶ εὐτυχεῖς γυναῖκες, ὅταν προσβλέπωσι τὰς ἀδελφὰς αὐτῶν, τὰς ἥττον γαληνίας καὶ ἥττον ἰσχυράς. Ἡ Αἰκατερίνα διενόησε τὸ προσεγγίσαι ἐκεῖνον μέλλον, τὸν μετὰ μικρὸν μέλλοντα νὰ τελεσθῇ γάμον, καὶ τὰς θυμοβόρους αὐτῆς ὀδύνας κατὰ τοὺς ἐπομένους μῆνας.

— Προτιμῶ ν' ἀσθενήσω καὶ ν' ἀπαθάνω πρότερον, ἔλεγε καθ' ἑαυτὴν. Ὅταν κανεὶς ἀσθενῇ βαρῶς, δὲν ἀνησυχεῖ πλέον περὶ οὐδενός. Ἡ δυστυχὴς Πάτη Ρίχαρδς ἐφαινότο τὸσον εὐτυχὴς καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς φθίσεώς της! Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι οὕτε ἐφρόντιζε διὰ

τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸν ὅποιον ἦτο μεμνηστευμένη· ἡγάπα δὲ τὸσον τὰ ἄνθη τὰ ὅποια τῆς ἐπιγίγνατο!.. Ὡ! ἂν ἡδυνάμην ν' ἀγαπῶ ἄλλο τι πλὴν αὐτοῦ, ἂν ἡδυνάμην νὰ μὴ τὸν συλλογίζωμαι, ἂν αἱ τρομεραὶ αὐταὶ ἰδέαι ἦτο δυνατὸν ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπ' ἐμέ!.. Τί μὲ μέλει ἂν δὲν εἶμαι εὐτυχής; Δὲν θὰ ἐπεθύμουν τίποτε καὶ θὰ ἔκαμνα ὅ,τι ἀρέσει εἰς τὸν σίρ Χριστοφόρον καὶ εἰς τὴν λαίδη Σέβερελ. Ἄλλ' ὅταν μὲ καταλαμβάνῃ αὐτὸ τὸ πάθος, δὲν εἰξεύρω πλέον πῶς γίνομαι· δὲν αἰσθάνομαι πλέον τὸ ἔδαφος ὑπὸ τοὺς πόδας μου, αἰσθάνομαι μόνον τοὺς παλμούς τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς καρδίας μου, καὶ μοὶ φαίνεται ὅτι θὰ κάμω κάτι τι τρομερόν. Ἡσθάνθη ποτὲ κανεὶς ὅ,τι αἰσθάνομαι ἐγώ; Πταίω πολὺ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς θὰ μὲ λυπηθῇ. Εἰξεύρει τί ὑποφέρω.

Ὁ χρόνος διέρρευσε οὕτω μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ Τίνα ἤκουσε φωνὰς ἐν τῇ στοᾷ καὶ εἶδεν ὅτι ὁ τόμος τοῦ Τζιλφιλ κατέπεσε εἰς τὸ δάπεδον. Ἐλαθεν αὐτὸν καὶ παρετήρησεν ἔντρομος ὅτι τὰ φύλλα αὐτοῦ συνεπτύχθησαν, σχεδὸν δ' ἀμέσως εἰσῆλθον ἡ λαίδη Ἐσχερ, ἡ Βεατρίκη καὶ ὁ λοχαγὸς Οὐεϊμπράου.

Ἡ λαίδη Ἐσχερ ἐκάθισε παρὰ τὴν Αἰκατερίναν· ἡ Αὐτῆς Ἐκλαμπρότης ἠσυχῶς ὑπνώσασα ἤσθάνετο πολλὴν διάθεσιν πρὸς συνδιάλεξιν.

— Αἶ, λοιπὸν, ἀγαπητῆ μου μίς Σάρτη, πῶς εἴσθε τώρα; Ὀλίγον καλλίτερα, βλέπω. Νομίζω ὅτι θὰ σὰς ὠφελήσῃ νὰ μείνετε ἡσυχὰ ἐδῶ. Δὲν πρέπει νὰ ἐξαντλήτε τὰς δυνάμεις σας· ἀλλὰ πρέπει νὰ πίνετε πικρά. Κ' ἐγὼ ὑπέφερα ἀπὸ κεφαλαλγίαν ὅταν ἦρουν εἰς τὴν ἡλικίαν σας, καὶ ὁ γέρον ἰατρὸς Σαμφῶν ἔλεγε πάντοτε εἰς τὴν μητέρα μου· « Ἡ κόρη σας ἔχει ἀδυναμίαν. » Ἦτο τὸσον περιεργὸς γέρον αὐτὸς ὁ Σαμφῶν! Ἦθελα νὰ ἀκούετε τὴν σημερινὴν διδασχὴν! Τί ὠραία διδασχὴ! Θέμα εἶχε τὰς δέκα παρθένους, ἐκ ἰῶν ὁποίων αἱ πέντε ἦσαν μωραὶ καὶ αἱ πέντε γνωστικαί, ὅπως εἰξεύρετε· ὁ κ. Τζιλφιλ τὰ ἐξήγησεν ὅλα τὸσον ὠραῖα! Τί καλὸς νέος! τὸσον ἡσυχος καὶ παίξει τὸσον ὠραῖα τὸ οὐίστ! Ἦθελα νὰ τὸν ἔχωμεν εἰς Φαρλαίγ. Ὁ σίρ Τζῶν θὰ ἐπρελλάινετο δι' αὐτόν· ἔχει χαρακτῆρα πολὺ εὐχάριστον εἰς τὸ παιγνίδι, καὶ ὁ σίρ Τζῶν τοὺς ἡγάπα πολὺ τοὺς τοιοῦτους. Ὁ ἐφημέριός μας εἶνε πολὺ ὀξύθυμος· δὲν ὑποφέρει νὰ τὸν κερδίζουν. Ἐν τούτοις δὲν νομίζω ὅτι οἱ λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου πρέπει ν' ἀνησυχοῦν ὅταν χάνουν τὰ χρήματά των· ποίας ἰδέας εἴσθε σεῖς;

— Ὡ, σὰς παρακαλῶ, λαίδη Ἐσχερ, ὑπέλαβεν ἡ Βεατρίκη διὰ τοῦ οικείου αὐτῇ ἐπιτακτικῶν τόνου, μὴν κουράζετε τὴν πτωχὴν Τίναν μὲ ἡμιλίαν αἱ ὅποια δὲν τὴν ἐνδιαφέρουν.— Ἡ κε-

φαλή σας πονεῖ πολύ, φαίνεται, ἀγαπητή μου, ἐξηκολούθησε μετὰ τόνου συμπαθείας, λάβετε τὸ ὁσπρητικόν μου φιαλίδιον, καὶ ἀναπνεύτέ το ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν.

— Ὅχι, σὰς εὐχαριστῶ, ἀπεκρίθη ἡ Αἰκατερίνα, δὲν θέλω νὰ σὰς τὸ στερήσω.

— Ἐγὼ δὲν τὸ μεταχειρίζομαι ποτέ, ἀγαπητή μου, λάβετε το, εἶπεν αὐτῆς ἡ μῖς Ἐσχερ προσενεγκοῦσα αὐτὸ εἰς τὴν Τίνα, ἣτις ἤρυθρίασε καὶ ἀπώθησε τὸ φιαλίδιον μετὰ τινος ἀνυπομονησίας.

— Σὰς εὐχαριστῶ, εἶπε, δὲν μοὶ ἀρέσκουν τὰ ὁσπρητικά βλατά.

Ἡ μῖς Ἐσχερ ἐπανέθηκε τὸ φιαλίδιον εἰς τὸ θυλάκιόν της μετ' ἐκπλήξεως καὶ ὑπερηφανείας, ὁ δὲ λοχαγὸς Οὐεϊμπράου ταραχθεὶς ἐκ τοῦ γεγονότος προσεπάθησε νὰ ἐπενέγκῃ ἀντιπερισπασμόν.

— Ἰδέτε, εἶπεν, ὁ καιρὸς αἰθριάζει καὶ εἰμποροῦμεν νὰ ἐξέλθωμεν εἰς περίπατον πρὸ τοῦ γεύματος· Βεατρίκη, φορέσατε τὸν πῖλον σας καὶ τὸ ἐπανωφόρι σας καὶ ἄς περιπατήσωμεν ἡμίσειαν ὥραν.

— Ναί, πηγαίνετε, εἶπεν ἡ λαίδη Ἐσχερ, ἐγὼ θὰ ὑπάγω νὰ ἰδῶ τὸν σὲρ Χριστοφόρον εἰς τὴν πινακοθήκην του.

Εὐθὺς ὡς ἐξῆλθεν ἡ λαίδη Ἐσχερ καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, ὁ λοχαγὸς Οὐεϊμπράου, ὅστις ἴστατο τὰ νῶτα πρὸς τὸ πῦρ ἔχων ἐστραμμέναι, ἐστράφη πρὸς τὴν Αἰκατερίναν καὶ τῇ εἶπε διὰ σφοδροῦ τόνου μομφῆς·

— Ἀγαπητή μου Αἰκατερίνα, σὰς παρακαλῶ νὰ ἔχετε περισσότερον κράτος ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ σας· δὲν φέρεσθε διόλου εὐγενῶς πρὸς τὴν μῖς Ἐσχερ, καὶ βλέπω ὅτι λυπεῖται πολύ. Συλλογισθῆτε πόσον ἡ διαγωγή σας τῇ φαίνεται παράξενος. Εἰμπορεῖ ἐπὶ τέλους νὰ ζητήσῃ τὴν αἰτίαν τῆς κατ' αὐτῆς καταφοράς σας. Σὰς παρακαλῶ, ἀγαπητή μου Τίνα, προσεῖπε πλησιάσας καὶ ἀποπειραθεὶς νὰ λάβῃ τὴν χεῖρά της, χάριν τοῦ ἑαυτοῦ σας παρακαλῶ νὰ δέχεσθε μὲ εὐγένειαν τὰς φιλοφρονήσεις της... Εἶνε εὐνοϊκῶς διατεθειμένη πρὸς σὰς, καὶ θὰ εὐχαριστηθῶ πολύ ἂν σὰς ἐβλεπον φίλας.

Ἡ Αἰκατερίνα ἐν τοιαύτῃ ἀσθενικῇ εὐπαθείᾳ διετέλει, ὥστε καὶ οἱ ἀθωότεροι λόγοι τοῦ λοχαγοῦ Οὐεϊμπράου θὰ τὴν ἐξηρέθιζον, ὡς ἡ πρόσφαυσις τοῦ ἀβροτέρου πτῖλου δύναται νὰ ταραξῇ νευροπαθῆ. Ἄλλ' ἡ μομφὴ ἐκείνη τῇ ἦτο ἀφόρητος. Ἄφ' οὗ ἐγένετο παραίτιος τοιοῦτου ἀνεπανορθώτου δεινοῦ πρὸς αὐτὴν, νῦν ὁ λοχαγὸς προσέφευγε καὶ εἰς τὴν αὐστηρότητα! Τοῦτο ἦτο νέα προσβολή!

Ἀπέσυρε βιαίως τὴν χεῖρα αὐτῆς καὶ εἶπε μετ' ἀγανακτήσεως·

— Ἀφετέ με μόνην, λοχαγέ Οὐεϊμπράου, διὰ νὰ μὴ σὰς ἐνοχλῶ.

— Αἰκατερίνα, διατί εἰσθε τόσο ἀδικος πρὸς ἐμέ; Διὰ σὰς ἀνησυχῶ. Ἡ μῖς Ἐσχερ παρετήρησεν ἤδη τὴν παράδοξον διαγωγὴν σας εἴτε πρὸς αὐτὴν εἴτε πρὸς ἐμέ, καὶ τοῦτο μὲ θέτει εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Τί δύναμαι νὰ τῆς εἶπω;

— Τί νὰ τῆς εἰπῆτε; ἀνέκραξεν ἡ Αἰκατερίνα μετὰ πικρίας ἐγερθεῖσα καὶ διευθυνθεῖσα πρὸς τὴν θύραν, εἶπετε εἰς αὐτὴν ὅτι εἶμαι δυστυχῆς κόρη ἀρκετὰ ἀνόητος ὥστε νὰ σὰς ἀγαπήσω καὶ ὅτι τὴν ζηλοτυπῶ, ἀλλ' ὅτι σεῖς μόνον οἶκτον ἠσθάνθητε πρὸς ἐμέ καὶ ὅτι μόνον φιλίαν μοὶ ἐδείξατε. Αὐτὰ εἶπετε, καὶ θὰ σχηματίσῃ καλλιτέραν ἰδέαν διὰ σὰς.

Ἡ Τίνα ἐξήγγειλε τὰς λέξεις ταύτας διὰ τῆς μάλιστα σαρκαστικῆς ἐκφράσεως ἣν ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ, οὐδόλως ὑποπτεύουσα πόσον εὐστόχως ἐλάλει. Μεθ' ὅλον τὸ παράφορον καὶ τυφλὸν αὐτῆς πάθος, μετ' ὅλην τὴν μανίαν τῆς ζηλοτυπίας καὶ τὴν φλογερὰν δίψαν τῆς ἐκδικήσεως, διέμενεν ἐτι ἐν αὐτῇ λείψανόν τι ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸν Ἀντώνιον, ὑπόλοιπόν τι βεβαιότητος ὅτι οὗτος ἐπέθυμε τὸ καλὸν γενέσθαι· ὁ ἔρωσ δὲν εἶχε τέλειον ἐξαιλεφθῆ ὅπως ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τοῦ μίσους. Ἡ Τίνα ἤλπικεν ὅτι ὁ Ἀντώνιος ἠσθάνετο πρὸς αὐτὴν ἔρωτα πλείονα παρ' ὅσον ἐδείκνυε· ἡ μυστὴ πικρίας ἐκείνη κραυγὴ ἦτο ἐκφρασις στιγμιαίας ὀργῆς.

Ἐν ᾧ δ' ἴστατο ὀρθὴν ἐν μέσῳ τοῦ δωματίου, τρέμουσα ἐκ τῆς ἀγαν σφοδρᾶς συγκινήσεως, ὡρὰ ἔχουσα τὰ χεῖλη, καὶ ἀπαστράπτοντα τὰ ὄμματα, ἡ θύρα ἀνεῴγη καὶ ἡ μῖς Ἐσχερ ἐπεφάνη ἄροσερὰ καὶ μεγαλοπρεπῆς ἐν στολῇ περιπάτου. Ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτῆς ἐπήνθει τὸ μειδίαμα γυναικὸς γινωσκούσης ὅτι ἡ παρούσα αὐτῆς ἐμποιεῖ πάντοτε ἐντύπωσιν· ἀλλ' εὐθὺς παρετήρησε τὴν Αἰκατερίναν μετ' ἐκπλήξεως, εἶτα ἔρριψε βλέμμα καχυπόπτου ὀργῆς ἐπὶ τοῦ λοχαγοῦ Οὐεϊμπράου, ὅστις ἐφαίνετο δυσηρεστημένος καὶ κεκμηκῶς.

— Μήπως εἰσθε πολὺ ἀπησυχολημένος τώρα καὶ δὲν εὐκαιρεῖτε νὰ περιπατήσετε, λοχαγέ Οὐεϊμπράου; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἐξέλθω μόνη.

— Ὅχι, ὄχι, εἶμαι εἰς τὰς διαταγὰς σας, ἀπεκρίθη οὗτος ὀρμησας καὶ ἰδηγήσας αὐτὴν ἐκτὸς τοῦ δωματίου. Ἡ δὲ δυστυχῆς Αἰκατερίνα ἠσθάνθη, μετὰ τὴν ἐξάσιν τῆς ὀργῆς της, ἀντίδρασιν ταπεινώσεως καὶ καταισχύνης.

[Ἐπεται συνέχεια].

ΚΡΗΤΗ ΚΑΙ ΚΡΗΤΕΣ

[Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον].

Οὐδαμῶς ἄλλοῦ ἢ ἐν Κρήτῃ κοχλάζουσι πλείοτερον τὰ θρησκευτικὰ μεταξὺ τῶν δύο λαῶν μίση. Θὰ ἔλεγον καὶ «μίση φυλετικά», εἰάν δὲν ἐπειθόμην, ὅτι οἱ ἐν Κρήτῃ ὀθωμανοὶ ὅσοι δὲν ἔλκουσι τὸ γένος ἐξ Ἑλλήνων, ἔνεκα πλείστων αἰτίων ἀπέβησαν Ἕλληνες, μόνην πρὸς αὐτοὺς διαφορὰν ἔχοντες τὸ ἀντίθετον τοῦ θρησκευμάτος. Ἡ γλῶσσα, κυριώτατον γνώρισμα, εἶναι ἡ Ἑλληνική, λαλουμένη ἀνεξαιρέτως καὶ ἀδιακρίτως ὑπὸ πάντων τῶν ὀθωμανῶν τῆς νήσου, οἱ πλείστοι τῶν ὁποίων, ἂν μὴ πάντες, ἀγνοοῦσι τὴν Τουρκικὴν. Αἱ συνήθειαι εἰσὶν αἱ αὐταί, καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Ἐπίσημος τῆς νήσου γλῶσσα εἶναι ἡ Ἑλληνική καὶ εἰς ταύτην ἀναπτύσσει τὰς προτάσεις καὶ τὰς ἀντιρρήσεις αὐτοῦ ὁ ὀθωμανὸς βέης, ὁ ἐλέφ ἀϊματος χριστιανικοῦ ἐν τῷ Κρητικῷ κοινοβουλίῳ καθήμενος. Τὰ δικαστήρια λειτουργοῦσιν Ἑλληνιστί, καὶ εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν συντάσσονται τῶν δικαστηρίων αἱ ἀποφάσεις. Ἰκανὸν μέρος τῆς ἐγγυρίου χωροφυλακῆς ἀποτελεῖται ἐκ Χριστιανῶν, ἐσχάτως δὲ ἀρχηγὸς τοῦ ὅλου σώματος τῆς χωροφυλακῆς, ἔνεκα ἀπουσίας τοῦ ὀθωμανοῦ συνταγματάρχου, εἶχε καταστῆ Ἕλληνας χριστιανός. Οὕτω μεγάλην μερίδα τῆς ὑλικῆς ἐν Κρήτῃ καὶ δρώσης δυνάμεως ἀπερρόφησεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁ Ἑλληνισμὸς, ὁ τὰ πάντα καθυποτάξας ὑπὸ τὴν ἀκαταμάχητον καὶ ἀφομοιωτικὴν αὐτοῦ δύναμιν. Ἀπόδειξις ἀναμφισβήτητος τοῦ κύρους καὶ τῆς ἀπεριορίστου ἰσχύος ἦν ἐν τῇ νήσῳ ἄσκει ἡ κολοσσιαία πλειονότης τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου εἶναι ἡ πλήρης ἀπονέκρωσις εἰς ἦν, ἐν πάσῃ στιγμῇ, δύναται νὰ καταδικάσῃ τὴν διοίκησιν ἢ χριστιανικὴν τῶν πληρεξουσίων Συνελεύσεως. Ἀρκεῖ ἐν ψήφισμα αὐτῆς ὅπως ἀνασταλῆ πᾶσα εἰσπραξις φόρου, καὶ ὅπως ἀπεργήσῃ ὁ χριστιανὸς χωροφύλαξ, ὁ ὑποδεέστερος χριστιανὸς ὑπάλληλος, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ὁ χριστιανὸς δικαστής. Τοιαύτας ἐκδόσεις ψηφισμάτων, παραλυσάσας ἐντελῶς τὴν τοπικὴν διοίκησιν, μνημονεῦει ἱκανὰς ἢ ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐπαναστάσεων Κρητικὴ χρονολογία. Αὐτὴ ἡ ἐπίτευξις χριστιανοῦ, ὡς ὑπερτάτου τῆς νήσου διοικητοῦ, μαρτυρεῖ τὴν δύναμιν τοῦ ἐν Κρήτῃ Ἑλληνισμοῦ, καὶ τὴν καρτερίαν ἦν καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀγῶσιν ἐπέδειξε πάντοτε ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς καὶ οἱ ἀντιπρόσωποί του. Εἴτε ὅμως διὰ τὸ δυσσυμβίβαστον τῶν ἀποκειμένων τῷ Γενικῷ Διοικητῇ καθηκόντων, ὑποχρεουμένῳ νὰ τηρῇ μὲν ἀλώβητον

τὴν ἐπὶ τῆς νήσου κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, νὰ συντρέχῃ δ' ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἐπίρρωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, τοῦθ' ὅπερ ἀμετατρέπτως ἀξιοῦσι καὶ ἀγρύπτως ἐπιτηροῦσιν οἱ Χριστιανοὶ πληρεξούσιοι, εἴτε δι' ἄλλους συναφεῖς καὶ κεφαλαιώδεις λόγους, ἡ θέσις τοῦ Χριστιανοῦ γενικοῦ διοικητοῦ τῆς Κρήτης, μίαν τῶν πρωτίστων καὶ περιφανεστάτων τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, κρίνεται ἐξαιρέτως δυσχερῆς, δι' ἀκανθῶν δὲ κατεσπαρμένους ἐκτείνεται ὁ κοπιωδέστατος δρόμος ἐν κέκληται νὰ διανύσῃ τῆς νήσου ὁ ὑπερτάτος ἄρχων. Καὶ ἱκανὰ προνόμια, ἅτινα διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἀπέσπασαν ἀπὸ τῆς Πύλης οἱ χριστιανοὶ Κρητες, καὶ τὸ τοῦ διορισμοῦ ὡς γενικοῦ διοικητοῦ χριστιανοῦ, καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων τῆς κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου μόνον εἰς τὸν ἐν τοῖς φρουρίοις τακτικὸν στρατόν, καὶ τὰ τελωνεῖα, εἰς ἄθετικώτερον ἤδη ἐγκατέστη ἡ χριστιανικὴ ἐν Κρήτῃ πολιτεία, καὶ ἡ ἐλευθερία ἧς ἀπολαύει ὁ Κρῆς, καὶ ἡ ἐπιεικὴς φορολογία εἰς ἣν ὑποβάλλεται, καὶ ἡ ἐντελής κυριαρχία τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου, ἐκτεινομένη ἀπροσβλήτως ἀπὸ ἀποστάσεως ἡμισείας μόλις ὄρας μακρὰν τῶν φρουρίων, τὰ κτηθέντα ἤδη ὠφέλη, καὶ πάνθ' ὅσα δύνανται εἰς τὸ μέλλον ν' ἀποκτηθῶσιν οὐδαμῶς δύνανται νὰ ἀσφαλίσωσιν ἐδραϊὰν ἐν Κρήτῃ ἡσυχίαν, καὶ νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν διάρκειαν αὐτῆς. Εἶναι τοῦτο πόρισμα αὐταπόδεικτον στηριζόμενον ἐπὶ τῆς μελέτης τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν τάσεων τοῦ Ἑλλ. Κρητικοῦ λαοῦ. Καὶ ὁ ἄριστος τῶν χριστιανῶν διοικητῶν θὰ ὑποβλέπεται ἐν Κρήτῃ, μόνον διότι ἔλαχεν ἐπ' αὐτὸν ὁ κλῆρος νὰ ὑπηρετῇ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Σουλτάνου, καὶ νὰ συμβιβάζῃ ἀντιθέτους πόθους καὶ συμφέροντα. Ὁργῶν εἰς ἐντελὴ ἀνεξαρτησίαν ὁ λαὸς τῆς Κρήτης, καὶ τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνωσιν θέμενος βάσιν ἀναλλοίωτον τῆς πολιτείας αὐτοῦ, θὰ δίσταται ἀδικαίετως πρὸς τοὺς ἐκπεπομένους ἄρχοντας, καὶ κατ' ἀρχὴν δυσπιστῶν πρὸς αὐτοὺς θὰ ὑποτιμᾷ τὰς προθέσεις αὐτῶν, ἅς ἂν οὐχὶ οὐδέποτε σπανίως ὅμως ἀποδέχεται ὡς εἰλικρινεῖς, δι' ὑπάλληλον τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ὁ χριστιανὸς τῆς Κρήτης. Ἡ ταῦτισις τῆς διοικήσεως πρὸς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, καὶ ἡ ἄθυμολογία αὐτῆς πρὸς τὰς εὐχὰς τῆς χριστιανικῆς Συνελεύσεως θὰ ἤγειρε τὰς ὑπονοίας καὶ τὴν ἀπαρέσκεϊαν τῆς φιλοπόπτου ἐν Βυζαντίῳ ἀρχῆς, ἐνῶ ἀπόπειρα τῆς διοικήσεως πρὸς ἐπικράτησιν ἐν Κρήτῃ τῆς ὀθωμανικῆς ἐπιρροῆς, καὶ τῶν δικαιωμάτων ἅτινα δὲν περιέκειρεν εἰσέτι ἡ ψαλὶς τῆς ἐπαναστάσεως θὰ ἤγεν εὐθὺ εἰς ἀπαρέσκεϊαν τὸ κατ' ἀρχὰς τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ, εἰς ἐμφανῆ ἀναβρασμὸν ἀκολούθως, εἰς αἴτησιν ἀνακλήσεως

του διοικητοῦ ἀπὸ τῆς θέσεως, καὶ τούτου ἀπορριπτομένου εἰς τὰ Μπουτσουνάρια καὶ εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Δὲν γνωρίζω θέσιν λεπτοτέρην ἢ τὴν τοῦ χριστιανοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς Κρήτης. Ἡ εὐνοκία τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἐκπλήρωσις οὐχὶ σπανίως δύναται ν' ἀγάγη εἰς παρασκευὴν κρίσεως πολιτικῆς, ἀλλὰ θύελλαν θὰ παρέσκευάζεν ἐπίσης καὶ ἡ ἀθέτησις τῶν ἀποκαϊμένων καθηκόντων εἰς πάντα τίμιον ἄνθρωπον, δεχθέντα νὰ ὑπηρετήσῃ καθεστῶς τι, ἐξαιρέτως ὅταν τὸ κρατοῦν καθεστῶς διατελῇ εἰς οἴκας ἐν Κρήτῃ σχέσεις, καὶ λειτουργῇ ὑπὸ τὰς ἐπιτευχθείσας, μετ' ἀγῶνα, συνθήκας. Δικαιοσύνη πρὸς τοὺς χριστιανούς ἐξεγείρει τοὺς ζηλοτυπούντας ὀθωμανούς· μικρὰ δὲ τις ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων προσοχὴ καθιστᾷ μανιώδεις τοὺς Τούρκους, καὶ μονονουχὶ ἐμφανίζει εἰς τοὺς ὀφθαλμούς αὐτῶν οὐ μόνον πολιτικὸν ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὸν κίνδυνον. Εὐνοια ἀπροκάλυπτος τῆς διοικήσεως ὑπὲρ τῶν Ὀθωμανῶν εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατος ἐν Κρήτῃ. Ὁ διοικητής, ὁ τοιαύτην τυχὸν ἀσπασθεὶς ἀτυχῇ πολιτικῇ, τάχιστα θὰ κληθῇ νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῆς ἐκθιασθησομένης παραιτήσεως αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰματηρᾶς στάσεως. Ἡ ὑπόψια καὶ ἡ δυσπιστία, ὡς πρὸς τὴν πολιτείαν τοῦ διοικητοῦ, ἀκοίμητος ἀγρυπνεῖ ἐκατέρωθεν· ἀλλ' ἡ τυχὸν μεροληψία ὑπὲρ τῶν Τούρκων, αὕτη εἶναι ἡ ἐγκλειούσα ἀσφαλέστατον τὸ σπέρμα τῶν βεβαίων ταραχῶν. Ὑπερήφανος ὁ Ἑλλ. Κρητικὸς λαός, καὶ ἀσχάλλων πάντοτε, στέργει μὲν τὴν ἰσοτιμίαν ἐν Κρήτῃ, οὐδαμῶς ὁμῶς ἐπιτρέπει τὴν μεροληψίαν. Χύσας ἄφθονον αἷμα ἠσφάλισεν ὑπὲρ ἐαυτοῦ ὁ χριστιανὸς προνομίας τινάς, τὰ εὐεργετήματα τῶν ὁποίων εὐρέως ἀπολαμβάνει ἐν τούτοις καὶ ὁ Ὀθωμανός, ὁ οὐ μόνον οὐδὲ βράνιδα αἵματος ἀπολέσας, ἀλλὰ τούνακτιον ἀγωνισθεὶς μετὰ ἀγρίου φανατισμοῦ ὅπως πνίξῃ καὶ εἰς τὸ αἷμα αὐτὸ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἀρχὴν, ἐξ ἧς ἐπήγασαν αἱ κρατούσαι προνομίαι, τὰ ἀγαθὰ τῶν ὁποίων οὐ μόνον δὲν ἀποστέρει ἀλλὰ καὶ ἐν εὐρυτάτῃ μοίρᾳ καρποῦται ἤδη ὁ Τούρκος. Ἡ καχεκτικὴ πολιτικὴ κατάστασις ἐν Κρήτῃ θὰ κρατῇ ἐπὶ πολὺν εἰσέτι χρόνον. Οὐδεμία χώρα εἶναι τοσοῦτον ἐπιτηδεῖα εἰς γέννησιν ἀπροόπτων ὅσον ἡ Κρήτη, ἧκιστα δὲ ἐχέφρων δύναται νὰ λογισθῇ ὁ ἐν πεποιθήσει φρονῶν ὅτι ἠσφαλισθῇ ἐν Κρήτῃ ἡ ἡσυχία, ἢ ὅτι δύναται ὀπωσδὴποτε ν' ἀσφαλισθῇ. Καὶ τοῦτο διότι ὁ χριστιανικὸς λαὸς τῆς Κρήτης, ὁ τὴν πλειονοψηφίαν καὶ τὴν γνώμην τῆς νήσου ἀποτελῶν, ἀτιμίζων σταθερῶς καὶ ἀναλλοιώτως εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἀποδέχεται ὡς πάρεργόν τι καὶ προσοχῆς ἀνάξιον πᾶν τυχὸν προνόμιον, πᾶσαν οἰανδὴποτε παραχώρησιν, πᾶσαν εὐνοὴν ἐξαιρέσιν, πᾶσαν ἠθικὴν ἢ

ὕλικὴν δωρεάν. Ὁ σκοπὸς εἶναι εἰς ἐφ' ὅσον δὲ ὁ σκοπὸς οὗτος δὲν πραγματοποιεῖται, ἡ Κρήτη θὰ συνταράσσεται περιοδικῶς, ἐπικείμενος δὲ καὶ ἐτοιμόφλεκτος θὰ λογίζεται ἀδιαλείπτως ὁ κατὰ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἡπείρου κρεμάμενος κίνδυνος.

Ὅ,τι πολιτικῶς ὀργανικὸν ἐδημιούργησεν ἐν Κρήτῃ ἡ ἀνεξάντλητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ καρτερία, ἡ ἀκούρατος αὐτοῦ ἐνέργεια, καὶ ἡ αἰματηρὰ θυσία βάσιν ἔσχε καὶ πρότυπον τὸ ἐν τῇ ἐλευθερᾷ Ἑλλάδι ἰσχύον συναφεὶς καθεστῶς. Οἱ Εἰρηνοδίκαί εἰσι χριστιανοί, ἐργάζονται δὲ κατὰ τὸν τύπον τῶν Ἑλλήνων Εἰρηνοδικῶν. Τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου βαθμοῦ τὰ δικαστήρια ἀποτελοῦνται ἐκ χριστιανῶν καὶ ὀθωμανῶν ἀναμιξῆ δικαστῶν, τῆς πλειοψηφίας ἀσφαλισθείσης ὑπὲρ τῶν πρώτων. Πρὸς τῇ ἐπιστημονικῇ ἀγνοίᾳ, καὶ τῇ πνευματικῇ στειρώσει τῶν ὀθωμανῶν νομοδιδασκάλων ἐπακολουθεῖ καὶ συγκεχυμένη ἰδέα τῶν τύπων καὶ τῆς οὐσίας τῆς νομοθεσίας, ἣν ἐκλήθησαν νὰ ἐφαρμόσωσιν. Οἱ χριστιανοὶ Πρωτοδίκαί καὶ οἱ Ἐφέται, οἱ ἀνακριταί, οἱ πρόεδροι τῶν κατὰ τὴν νῆσον πρωτοδικείων, καὶ ὁ τοῦ μόνου ἐν Κρήτῃ ἐφετείου πρόεδρος, εἶτι δὲ ὁ εἰσαγγελεὺς αὐτοῦ καὶ οἱ πλείστοι τῶν παρὰ πλημμελειοδικαίας εἰσαγγελέων εἰσὶν Ἕλληνες ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ Πανεπιστημίῳ σπουδᾶσαντες, τινὲς τούτων ὑπάλληλοι τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἄλλοτε, ἄπαντες δὲ ἐπαρκῆ τὴν ἐπιστημονικὴν περιουσίαν ἔχοντες, καὶ ἀκέραιον τὸν χαρακτήρα. Ἡ διέπουσα τὴν νῆσον πολιτικὴ καὶ ποινικὴ δικονομία εἶναι ἡ κατὰ τὸ 1880 ψηφισθεῖσα ὑπὸ τῆς Γεν. Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν, καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Σκαλτσούνη φιλοπονηθεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἰονικῆς καὶ τῆς σήμερον κρατούσης παρ' ἡμῖν. Μία τῶν κυρίων διαφορῶν εἶναι ὅτι ἐν Κρήτῃ δὲν δικάζουσιν Ἐνορκοί. Τῶν ὀλίγων φέρων ἢ βεβαίωσις, ἢ ἐνοικίσις καὶ εἰσπραξίς τελεῖται σχεδὸν καθ' ὅν καὶ ἐν Ἑλλάδι τρόπον. Τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα λειτουργεῖ ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν. Ἡ Ἐκκλησία, ἧς προΐσταται ὁ Μητροπολίτης Κρήτης, ἐδρεύων ἐν Ἡρακλείῳ, λειτουργεῖ κατὰ τὰ ἐν Τουρκίᾳ κρατούντα καθεστῶτα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἔχει τοπικὸν τύπον, χρῆζουσα τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ Πατριάρχου, ἀφ' οὗ ἀμέσως ἐξαρτᾶται, ἐργαζομένη ὅμως αὐτοβούλως ἐν τῇ ἰδίᾳ σφαίρᾳ. Ὑπάρχουσιν ἱκανοὶ ἐν Κρήτῃ Ἐπίσκοποι, ὁ προχειρισμὸς δὲ νέων ἢ ἡ ἐντὸς τῆς νήσου μετὰθεσις τῶν ὑπαρχόντων τελεῖται ἀποφάσει τῆς συνόδου πάντων τῶν τῆς Κρήτης ἱεραρχῶν, συνεργουμένων ἐν Ἡρακλείῳ, καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Μητροπολίτου ἐκδιδόντων τὰς ἀποφάσεις των. Εἶπον ἤδη, ὅτι ἐπίσημος γλῶσσα εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ δι' αὐτῆς δὲ τελεῖται πᾶσα ἡ ἐσωτερι-

κὴ ἀλληλογραφία, καὶ ἐν αὐτῇ ἐκτυλίσσονται αἱ συζητήσεις τῆς Κρητικῆς Βουλῆς. Ὁ γενικὸς διοικητὴς εἶναι τοῦ νομοθετικοῦ σώματος ὁ διαρκὴς πρόεδρος, ἡ δὲ κατὰ τμησιν τῶν ἐργασίων, ἢ ἐκλογὴ τῶν ἐπιτροπῶν, ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας ἐν γένει τῆς Βουλῆς τῶν Κρητῶν ὑπέστη τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Βουλῇ κρατούντων. Ἐν τῷ καταρτισμῷ τῶν ἐπιτροπῶν, καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἐργασίᾳ προαπαιτούση τὸν σχηματισμὸν σωματιδίων οἱ χριστιανοὶ ἔχουσι πάντοτε τὴν πλειοψηφίαν. Ἐκ τῶν 80 βουλευτῶν τῆς νήσου 49 εἰσι Χριστιανοὶ 31 δὲ Ὀθωμανοί, καίτοι οὐδεμία ἰσορροπία πληθυσμοῦ μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Οἱ δῆμαρχοί ἐκλέγονται δι' ἀμέσου ψηφοφορίας, δι' ἐμμέσου δὲ οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ πρωτοδίκαί. Πρὸς τοῖς λειτουργοῦσιν ἐν Κρήτῃ θεσμοῖς ὑπάρχει καὶ ἐμμισθον διοικητικὸν Συμβούλιον ἀναμιξῆ ἐκ χριστιανῶν καὶ ὀθωμανῶν ἀποτελούμενον καὶ ἕπερ, ὑπὸ τῆς ὀλομελείας τῆς Συνελεύσεως ἐκλεγόμενον, ἐργάζεται ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ διοικητοῦ, μετέχει τῆς διοικήσεως, ἔχει ψῆφον συμβουλευτικῆν, φωτίζει καὶ συντρέχει εἰς παρασκευὴν νομοθετικῆς ἐργασίας, ἐπιτελοῦν καὶ ἄλλας ὑπηρεσίας συναφεῖς πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐξελέγη. Καὶ ἡ ταχύτερα ἐπιθεώρησις τῆς κρατούσης ἐν Κρήτῃ νομοθεσίας ἀποδεικνύει τὴν τελείαν ἐπικράτησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, καθ' ἧς ἐπεζητήθη καὶ ἐπετεύχθη ὡς ἀντίρροπον, τὸ δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας τοῦ Σουλτάνου, ἐὰν οἱ ψηφισθέντες νόμοι ἀντιβαίνουσιν εἰς τὰ κυριαρχικά Αὐτοῦ δικαιώματα καὶ τὴν θεμελιώδη νομοθεσίαν, ὅτε τροποποιούμενοι ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ διαρρυθμιζόμενοι παραπέμπονται εἰς ἀναψηλάφησιν καὶ εἰς νέαν νομοθετικὴν βάσανον.

Παρὰ πᾶσαν τὴν ἐξάρτησιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Πύλης ὁ Γενικὸς Διοικητὴς εἶναι μικρὸς ἀντιβασιλεὺς ἀσκῶν αὐτοβούλως τὴν ἐν τῷ κύκλῳ αὐτοῦ ἀναγομένην ἐξουσίαν. Ἐν τῶν μεγαλειτέρων προνομίων αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἐπὶ πενταετίαν εἶναι ἀμετακίνητος. Παύει καὶ διορίζει κατὰ βούλησιν τοὺς ὑποδεεστέρους ὑπαλλήλους, τὸ δικαίωμα δὲ τοῦτο δὲν ἀνακόπτεται οὐδὲ πρὸ τῆς προχθῆς στρατιωτικῶν βαθμῶν, καθόσον ὁ διοικητὴς δύναται νὰ καταστήσῃ ἀξιωματικὸν τῆς χωροφυλακῆς ἀπλοῦν πολίτην, μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας μεθ' ὅσης δύναται ἐπὶ τὸν παύση ἀκολούθως. Οὕτω τὸ μέγιστον δικαίωμα τῆς προχθῆς βαθμοῦ στρατιωτικοῦ μετριάζεται οὐσιαστικῶς ἀφοῦ ὁ βαθμὸς δὲν εἶναι ἀναφάρτετος. Μοὶ εἶναι δύσκολον νὰ ἀναγράψω στατιστικὰς πληροφορίας πληθυσμοῦ, ἐμπορικῆς κινήσεως, εἰσοδημάτων, καὶ δαπανῶν. Τὰ πρὸς τοῦτο στοιχεῖα δὲν εἶναι εὐκρινῆ. Τῆς Κρήτης τὰ

προϊόντα εἶναι ποικίλα, ἅπαντα δὲ ἄριστα. Τὸ Ἀκρωτήρι προμηθεύει ἀξιόλογον μέλι, καὶ τὰ ὄρη τῶν Σφακίων ἐξαίρετον τυρόν. Τὸ ἔλαιον εἶναι ἡ βᾶσις τῆς παραγωγῆς τῆς νήσου, ὁ σάπων τῆς ὁποίας εὐλόγως ἀπολαύει ἀγαθῆς ἀπανταχοῦ φήμης. Εἶδος τι σάπωνος παρασκευαζομένου εἰδικῶς ἐν Ἡρακλείῳ, καὶ καλούμενον *μυλτζάρ σαποῦνι* εἶναι ἀπαραμίλλον, ἀναντιρρήτως δὲ προτιμότερον παντός ἄλλου Εὐρωπαϊκοῦ. Ἡ νῆσος ἐξάγει ἱκανὸν ἔριον, ἄφθονα κάστανα καὶ ἐσπεριδοειδῆ, χαρούπια, βαλάνους κλπ. Τὸν πεφημισμένον τῆς Ἰδης ἰαματικὸν δίκταμον, καὶ τὸν λάδανον, εἶδος τι κόμμεος ῥητινώδους ἐκχεομένου ἀπὸ τοῦ κορμοῦ τοῦ ἡμωνύμου φυτοῦ, δὲν κατάρθωσα νὰ ἴδω. Ὁ οἶνος τῆς Κρήτης εἶναι ἐξοχος, ἐν γένει δὲ πᾶν ὅ,τι ἡ νῆσος παράγει διακρίνεται διὰ τὸ ἀριστον τῆς ποιότητος αὐτοῦ. Ὅ,τι προκαλεῖ τὴν ἀπορίαν εἶνε ἡ ἐντελεστάτη ἔλλειψις ναυτιλίας ἐν Κρήτῃ. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι κατὰ τοὺς πάλαι χρόνους οἱ Κρητῆς ἐναυκράτου, τόσῳ δὲ δεξιὸν αὐτὰ ἦσαν ὥστε, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Στράβωνος, «καὶ παρομιάζεσθαι πρὸς τοὺς προσπιουμένους μὴ εἰδέναι, ἄϊσαν, ὁ Κρῆς ἀγροεὶ τὴν θάλατταν.» Σήμερον οἱ πάλαι θαλασσοκρατήσαντες, ἐκτὸς ἀσημάντων πλοιαρίων φορηγῶν, τὴν ἀκτοπλοίαν τῆς νήσου ὑπηρετούντων, οὐδὲν πλοῖον μετρίου μεγέθους ἔχουσι.

Τὰ Χανία, ἀπὸ ἱκανῶν ἤδη ἐνιαυτῶν, κατέστησαν ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου. Ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις τῆς Κρήτης, οὕτω καὶ τὰ Χανία εἶναι πόλις πατριωτικωτάτης καρδίας, δύναται τις μάλιστα νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἐν Χανίοις φλέγει ἡ ἐστία πάσης δράσεως πολιτικῆς, καὶ ἐκεῖ παρασκευάζονται πάντα τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα. Προσηνῆς, ἐνθουσιῶσα, πατριωτικὴ ἡ Ἑλληνικὴ νεολαία τῶν Χανίων ὀργᾷ ἀδιαλείπτως εἰς ἄλματα, ποδοῦσα νὰ κανονίξῃ τὰ πάντα κατὰ τὸ σύστημα τῶν θερμῶν καὶ εὐγενῶν αὐτῆς ἰδεῶν, καὶ καθ' ὃν τρόπον βλέπει αὐτὴ καὶ κρίνει τὰ πράγματα. Εἶναι ἐξόχως παραμυθητικόν, καὶ ἐμπνέει ἐλπίδας εὐφροσύνης τὸ θέαμα πάσης τῆς Κρητικῆς νεολαίας, μὲ τὸ ἀδαπάνητον αὐτῆς αἰσθημα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, καὶ μὲ τὴν ἀκηλίδωτον εὐγένειαν τῶν φρονημάτων καὶ τῆς προαιρέσεως. Ἡτύχησα νὰ γνωρίσω μὲγα μέρος τῆς Χανιωτικῆς νεολαίας, καὶ ἱκανὸν τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Κρήτης. Αἱ ἐντυπώσεις εἰς μίαν μόνην λέξιν τὴν χαρὰν καὶ τὰς ἐλπίδας, ἃς ἐμπνέει τοιαύτη ἐγκριτος καὶ ἐνθουσιῶσα νεολαία, καὶ οἱ πολῖται καθόλου, δύναμαι νὰ εἶπω, ὅτι ἡ Πατρίς ὀρθῶς στηρίζει γλυκαίαν ἐλπίδας εἰς τὰ χρηστὰ καὶ πεφωτισμένα τέκνα αὐτῆς ἐν Κρήτῃ, τὰ δαδουχοῦντα τοῖς γράμμασιν ἀφ' ἐνός καὶ τοῖς ὀπλοῖς ὑπη-

ρετοῦντα ἀφ' ἑτέρου. Γνωμῶν βίβλικαί διαφοραὶ παντελῶς δὲν ὑπάρχουσιν ἐν Κρήτῃ. Αἱ διαίρουσαι τυχὸν τοὺς κατοίκους ἰδέαι περιστρέφονται ἐντὸς στενοῦ κύκλου τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος. Θερμοκέφαλοι ἢ ψυχροί, ὀρμητικοὶ ἢ συντηρητικοί, νέοι ἢ γέροντες, εὐποροὶ ἢ μὴ, ὅσον δὴποτε καὶ ἀνσκέπτονται διαφόρως ἐπὶ τῶν τοπικῶν αὐτῶν πραγμάτων συνεννοοῦνται αὐτοστιγμεί, καὶ συναντῶνται ἐνθουσιωδῶς καὶ εἰς τὴν ἀπώτατην ἐμφάνισιν ζητήματος ἐθνικοῦ. Αἱ γνωμαὶ πᾶσαι ὑποτάσσονται τότε εἰς μίαν· αἱ προσωπικαὶ δυσαρέσκειαὶ σιγῶσι, χριστιανικὸς λαὸς καὶ ὀλομέλεια χριστιανῶν βουλευτῶν συντάσσονται ἀκαριαίως ὑπὸ τὴν σημαίαν καὶ τὴν ἰδέαν τῆς ἐνώσεως, καὶ ὁ Συγκρητισμὸς, ὁ ἀπαξ μόνον ἐπὶ Μίνωος σημειωθείς, ὡς φαντασιώδης δέ, διὰ τὸ δυσχερὲς αὐτοῦ, κρινόμενος, ἀποβαίνει τότε, ὑπὸ τὴν ἐθνικὴν ἔνοιαν, γεγονός ἀναμφισβήτητον καὶ ὅλως ἀπρόσβλητον.

Μορφῶν καὶ ἐκφράζων τὰς ἐμὰς πεποιθήσεις, σύνοιδά τὰς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὑποχρεώσεις. Οὐχὶ ὡς "Ἑλλην, ἀλλ' ὡς παρατηρητὴς ψυχρὸς ἐθεώρησα τὰ πράγματα ἐν Κρήτῃ. Ἐὰν τὰ πορίσματα κολακεύωσι τὴν ἐθνικὴν ἐμοῦ, ὡς "Ἑλληνας, φιλοτιμίαν, χαίρω ἀπείρως. Ἄρκει ὅτι δὲν παρεβίασα τὰ διδόμενα, οὐδ' αὐθαιρέτως ἠρμήνευσα τὰ σαφῆ φαινόμενα. Προκειμένου περὶ πραγμάτων εἰς τὴν κοινὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν λεπτολόγον ἔρευναν παντὸς ἡμεδαποῦ ἢ ἀλλοδαποῦ δυναμένων νὰ ὑποπέσωσι, πᾶσα τῆς ἀληθείας ἀλλοίωσις οὐ μόνον ἄσκοπος ἀλλὰ καὶ ἀσύμφορος θ' ἀπέβαινε. Πείθομαι, ὅτι ἡ κατάστασις ἔχει ὡς ἐξετέθη, οὐδαμῶς δ' ἀποκρύπτω τὸ αἶσθημα τῆς ὑπερηφανείας ὅπερ, ὡς "Ἑλλην, ἠσθάνθη ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, καὶ τῇ μελέτῃ τῶν ἀσαλεύτων αὐτοῦ ἀποφάσεων, καὶ τῶν ἐθνικωτάτων αἰσθημάτων.

(Ἔπεται συνέχεια).

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΠΑΓΑΝΕΛΗΣ

ΤΟ ΕΝΑΕΡΙΟΝ ΤΑΞΕΙΔΙΟΝ ΤΟΥ ΓΑΜΒΕΤΤΑ

Ἀπίσπασαν ἐσχάτως τὴν ἱστορικὴν δρῶν, ἐφ' ἧς κατὰ τὸ 1870 περιεπλάκη κατερχόμενον παρά τὴν πόλιν Τούρτὸ ἀερόστατον τοῦ Γαμβέττα. Εἰς μνήμην τοῦ γεγονότος τούτου θέλει στηθῆ ἀντὶ τοῦ δένδρου στήλη ἐνεπίγραφος. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ταύτῃ αἱ Γαλλικαὶ ἐφημερίδες ἀναγράφουσι πάλιν τὰ κατὰ τὴν ἀεροπορίαν ἐκείνην τοῦ παρατόλμου δημοκρατικοῦ.

Ὁ Γαμβέττας ἀνεχώρησεν ἐκ τῶν πολιορκουμένων Παρισίων μετὰ τοῦ Σπούλλερ, τοῦ νῦν

ὑπουργοῦ τῆς παιδείας. Τὸ ἀερόστατον ὑψωθὲν καὶ παρασυρθὲν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ἤωρετο ἤδη ἐξω τῶν τειχῶν. Οἱ Γερμανοὶ πολιορκηταὶ μάτην ἐξεκένωσαν τὰ ὄπλα αὐτῶν εἰς ἀπρόσιτον ὕψος. Ἄλλ' ὁ ἀεροναύτης, πτοηθεὶς ἐκ τοῦ συνεχοῦς τουφεκισμοῦ, μίαν εἶχεν ἐπιθυμίαν πῶς νὰ πατήσῃ τὸ ταχύτερον ἐπὶ τῆς γῆς. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ φέρῃ πρὸς τὰ κάτω τὸ ἀερόστατον χωρὶς νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τῶν ἐπιβατῶν. Ὁ Γαμβέττας καὶ οἱ σύντροφοί αὐτοῦ παρατηρήσαντες ὅτι ὄλονεν κατήρχοντο ἔσυραν τὰ πολυκροτα αὐτῶν καὶ εἶπον ξηρῶς εἰς τὸν δειλιάσαντα ὀδηγόν, ὅτι θὰ συνέτριβον τὸ κρανίον του, ἂν ἡ κατάβασις ἐξηκολούθει. Τότε οὗτος ἔρριψε πᾶν τὸ ἐν τῇ λέμβῳ περιεχόμενον, καὶ μέρος τῶν ἐνδυμάτων καὶ δέματα ἐπιστολῶν ἔτι, καὶ οὕτως ὑψώθη πάλιν ἡ ἀεροπόρος σφαῖρα. Ἄλλ' αἴφνης σφαῖρα πρωσσικὴ ἐπληξεν αὐτό· ἡ κατάβασις κατέστη ἀναπόφευκτος. Ἦσαν ὑπεράνω δάσους καὶ ἤκουον φωνὰς ἀνθρωπίνης. Ἄλλ' ἦσαν φίλοι ἢ ἐχθροί; φοβερὰ ἀμφιβολία!

Πρὶν ἢ τὸ ἀερόστατον ἐμπλακῆ ἐπὶ τῶν κλώνων τῆς μεγάλης δρυός, ὁ Γαμβέττας ἔσχε τὴν ἰδέαν νὰ ρίψῃ κάτω μικρὰν τρίχρουν σημαίαν ἣν ἔφερε μετ' αὐτοῦ. Οἱ ἐν τῷ δάσει ἤρπασαν τὴν σημαίαν καὶ ἐφώνησαν πρὸς τοὺς ἀεροπόρους ὅτι ἦσαν ἐν μέσῳ φίλων. Διηκολύναν τὴν κατάβασιν αὐτῶν καὶ ἐδέχθησαν διὰ ζητωκραυγῶν τὸν μέγαν πολίτην. Ἄλλ' οἱ Πρῶσσοι δὲν ἦσαν μακρὰν καὶ ἔπρεπε νὰ φύγωσι ἐνδεχομένην προσβολῇ. Τὴν δεκάτην ὥραν τῆς νυκτὸς ὁ Γαμβέττας μετὰ τοῦ Σπούλλερ ἀφίκοντο ἐπὶ ἀμαξίου ὀχούμενοι εἰς Μονδιδιέμ. Διηυθύνθησαν πρὸς τὸ ἐπαρχεῖον κλειστὸν καὶ κατασκότεινον. Κρούουσι βιαίως καὶ ἐπανειλημμένως τὴν θύραν καὶ προσέρχεται τρῶς τις.

— Τί ἀγαπᾶτε, κύριε.

— Θέλω νὰ ἡμιλήσω τοῦ ἐπάρχου.

— Τέτοιαν ὥραν; ἀδύνατον· εἶνε πλαγιασμένος.

— Τί διάβολον! Ἐν καιρῷ πολέμου ὁ κύριος ἐπαρχος κοιμᾶται ἀπὸ τὰς δέκα! Πήγαινε γρήγορα νὰ τὸν ἐξυπνήσῃς· εἶνε ἀνάγκη νὰ τοῦ ἡμιλήσω.

Ἡ τροφὸς ἀποσύρεται τεθορυβημένη. Μετὰ τινα λεπτὰ προσέρχεται ὁ κύριος ἐπαρχος νυσταλέος καὶ πλήρης ὀργῆς κατὰ τῶν ἀδιακρίτων, οἵτινες διέκοψαν τὸν γλυκὺν ὕπνον του.

— Ποῖος εἴσθε, κύριε;

— Κύριε ἐπαρχε, εἶμαι ὁ ὑπουργός σας.

— !!!... μὴ, κύριε ὑπουργέ, πῶς σεῖς ἐδῶ, πῶς εἶνε δυνατόν;

— Ἄ, σεῖς λοιπὸν μ' ἐρωτᾶτε καὶ μ' ἐξετάζετε; εἶπεν ὁ Γαμβέττας μειδιῶν. Ἀναστρέφετε τοὺς ὄρους, βλέπω. Ἐγὼ πρέπει νὰ σᾶς ἐρωτήσω

τί κάμνετε ἀφ' ὅτου εἴσθε ἐδῶ. Ἄλλὰ πρὸ παντὸς ἄλλου, δόσετέ μας νὰ φάγωμεν, διότι πεθαίνομεν ἀπὸ τὴν πείναν.

Ἡ κυρία ἐπάρχου ἀρουνισθεῖσα ἐκ τοῦ θορυβοῦ καὶ μαθοῦσα τὰ διατρέχοντα ἔσπευσε νὰ παρασκευάσῃ ἐκ τοῦ προχείρου δειπνον τὰ μάλα δημοκρατικόν, ὅπερ μετὰ πολλῆς ὀρέξεως κατεβρόχθισαν ὁ Γαμβέττας καὶ ὁ συνοδὸς αὐτοῦ.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΕΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ

Αἱ ἔρευναι τοῦ ἱεράρχου Κεφαλληνίας Γερμανοῦ πρὸς εὑρεσιν καὶ διάσωσιν παλαιῶν ἐκδόσεων βιβλίων καὶ χειρογράφων διὰ τὴν ἐπαινετῆ αὐτοῦ πρωτοβουλία συστάσαν καὶ δσημέραι καταρτιζομένην ἀρχιεπισκοπικὴν βιβλιοθήκην Κεφαλληνίας, ἧς ὡς γνωστὸν πυρὴν ἐγένετο ἡ γενναία τοῦ ἀειμνήστου ἱατροφιλοσόφου Α. Μηλιαρέση κληροδοσία, ἤγαγεν εἰς φῶς πολλὰ τέως ἀφανῆ καὶ ἀγνωστα βιβλία καὶ χειρογραφα ἐν τε ἰδιωτικαῖς συλλογαῖς καὶ ἐν ταῖς μοναῖς ἡμῶν ἀποκείμενα, ὧν πολλὰ κατώρθωσεν ὁ βέκτης ἀρχιερεὺς νὰ λάβῃ πρὸς πλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης, σώζων οὕτως αὐτὰ ἀπὸ τῆς ἀφαιρίας καὶ τῆς καταστροφῆς. Μεταξὺ ὅμως τῶν εὑρεθέντων πρωτίστως τυγχάνουσι θέσεως δύο ἀρχαῖα ἐπὶ περγαμηνῆς εὐαγγέλια, ὧν ὅμως τὸ ἕτερον μόνον ἐδωρήθη τῇ βιβλιοθήκῃ. Περί τε τῶν δύο τούτων παλαιῶν χειρογράφων καθὼς καὶ περὶ ἄλλων γνωστῶν μοι εὐαγγελίων σωζομένων ἐν Πάλλῃ, δὲν ἔκρινα κακὸν νὰ ἐπιστείλω τινὰ τῇ ἀξιολόγῳ «Ἐστία», ὡς ἐνδιαφέροντα τὰ κατὰ τὴν Κεφαλληνίαν, εἰς τὴν ἔρευναν καὶ μελέτην τῶν ὁποίων ἀπὸ πολλοῦ καταγίνομαι.

Τὸ ἤδη δωρηθὲν εἰς τὴν ἡμετέραν βιβλιοθήκην εἶνε τετραβάγγελον εἰς μέγα ὄγδον ἐπὶ χονδρὰς διφθέρας καὶ ἐκ φύλλων διακοσίων πενήκοντα. Τὰ γράμματα εἰσὶν εὐανάγνωστα, ἀλλ' ἀνευ ποικιλιμάτων, εἰς τὸ περιθώριον δὲ εἰσὶ γεγραμμένοι, μεταγενεστέρως πιθανώτατα, σημειώσεις διάφοροι ἀναγόμεναι εἰς τὰς ἐν τῷ κειμένῳ περικοπὰς τῶν εὐαγγελιστῶν καὶ ἀποβλέπουσαι κυρίως τὸ πότε αἱ περὶ ὧν πρόκειται περικοπᾶ ἀναγινώσκονται κατὰ τὰ διατεταγμένα τῆς ἐκκλησίας. Τὸ χειρόγραφον ἐδωρήθη παρὰ τοῦ σεβαστοῦ γέροντος κ. Νικολάου Ἐκτορος Τυπάλδου, ἔχοντος αὐτὸ ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ σεβασμίτου ἱερέως καὶ πρὸ τεσσαρακονταετίας θανόντος πατρὸς αὐτοῦ Γερασίμου.— Εἰς ποίαν ἀνήκει ἐποχὴν τὸ χειρόγραφον δὲν δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ εἴπωμεν, φαίνεται ὅμως ἐκ τε τοῦ εἶδους τῆς γραφῆς καὶ ἐκ τῆς φθορᾶς τῶν περιθωρίων, ὅτι θὰ εἶνε ἀρκετὰ

παλαιόν. Δύο μόνον χρονίας εὑρομεν ἀναγεγραμμένας ἐπὶ δύο σελίδων αὐτοῦ, τὸ ἔτος 1761 πρὸς τῇ ἰταλιστῇ ὑπογραφῇ τοῦ ἱερέως Χαράλαμπος Φλωρίου, ἱεροκήρυκος καὶ διδασκάλου πεφημισμένου, ἐναρέτου δὲ καὶ ἀσκητικοῦ κατὰ τὴν παράδοσιν¹ καὶ ἀναγραφὴν τῆς χειροτονίας τοῦ ἐπισκόπου Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ Ἰθάκης Νικοδήμου Μεταξᾶ.— Ἐπειδὴ ὅμως δύο ἀρχιερεῖς παλαιοὶ τῶν νήσων τούτων ἔφερον τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμον, τὸ δὲ ἔτος τῆς χειροτονίας δὲν δύναται καλῶς ν' ἀναγνωσθῆ ἐν τῇ ἀναγραφῇ, νομίζομεν ὅτι ἡ παρά τινος ἴσως παλαιοῦ ἱερέως γραφεῖσα ὑπόμνησις ἐκείνη, ἀναφέρεται εἰς τὴν χειροτονίαν τοῦ Νικοδήμου Α' Μεταξᾶ, λογίου ἀνδρὸς καὶ κτίτορος τῆς ἐν Μεταξάτοις ἐπισκοπῆς, ἰθὺνικτος μετὰ πολλῆς συνέσεως καὶ εὐσεβείας τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1594—1601, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ καὶ γνωστοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν γραμμάτων Νικοδήμου Β' Μεταξᾶ, τοῦ φιλοπάτριδος καὶ ἐπιχειρηματικοῦ ἐκείνου, ὅστις πρῶτος ἐγένετο τῶν νήσων ἀρχιεπίσκοπος ποιμένας θεαρέστως καὶ δεξιότατα αὐτὰς ἐν μέσῳ ἄλλως πολλῶν ἀνησυχιῶν, ἀπὸ τοῦ 1628—1646²). Ἡ χειροτονία ἀμφοτέρων ἐγένετο βεβαίως ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἀλλ' ὁ ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῆς χειροτονίας τίτλος Ἐπίσκοπος κάμνει ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑπόμνησιν ἀναφερομένην εἰς τὸν Νικόδημον Α', τὴν δὲ ἡλικίαν τοῦ χειρογράφου συνεπῶς μείζονα τῆς χρονίας ἐκείνης.

Τὸ ἕτερον τῶν εὐαγγελίων ἀνήκει τῷ κ. Σωκράτει Κατσαίτῃ, περιελθὸν αὐτῷ ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ προγόνου του ἱερέως καὶ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου Γεωργίου τοῦ Κατσαίτου, ζήσαντος κατὰ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο, οὐ ἐλλείπουσι δυστυχῶς τινα φύλλα, φαίνεται παλαιότερον τοῦ πρώτου, εἶνε δὲ γεγραμμένον κατὰ τὴν σειρὰν τῶν ἀναγινωσκομένων εὐαγγελίων καὶ οὐχὶ ὡς τὸ πρῶτον ἐν ᾧ ἐγράφη τὸ ὅλον εὐαγγέλιον ἐκάστου εὐαγγελιστοῦ συνεχές.— Ἡ γραφὴ εἶνε κομψοτάτη, τὰ δὲ κεφαλαῖα γράμματα καὶ τινες σελίδες εἰσὶ πεποικιλμένοι χρώμασι καὶ χρυσώμασι, τὸ δὲ ὅλον εἶνε ὀγκῶδες ἀρκετὰ, εἰς τέταρτον, καὶ τὰ γράμματα πολὺ μέγала καὶ κανονικά, δυστυχῶς ὅμως τοῦ ὠραίου τούτου χειρογράφου δὲν ἐννοεῖ ὁ κ. Κατσαίτης νὰ στερηθῆ χάριν τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἡμῶν

¹ Ἐλέγετο καὶ Λαγκούσης, δὲ ἐμόνασε εἰς τὴν βορείως τοῦ Ληξουρίου κειμένη κομψὴν μικρὰν μονὴν τοῦ Ἁγ. Σπυρίδωνος εἰς Πλατὺν Αἰγιαλὸν ὄπου καὶ ἐτάφη, σώζεται δὲ καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ. Ἰδὲ καὶ Ματθαράκη σελ. 371.

² Ἐπὶ Κυρίλλου Λουκάρεως διὰ σιγγιλίου τῆς 8 Ἰουλίου 1628 προεβιάσθη ὁ θρόνος τῆς Κεφαλληνίας εἰς Ἁρχιεπισκοπὴν, χάριν καὶ ἐνεργείας τοῦ Μεταξᾶ φίλου θερμοῦ τυγχάνοντος τῷ Κυρίλλῳ.

βιβλιοθήκης, θεωρών αυτό, δικαίως ἄλλως τε, πολυτίμον οικογενειακὸν κειμήλιον.

Ἐτέρα τέσσαρα τοιαῦτα εὐαγγέλια μοι εἶνε γνωστὰ ὡς σωζόμενα ἐνταῦθα. Τὰ δύο τούτων εὐρίσκονται ἐν τῇ εὐαγγελίᾳ τῶν Κηπουρίων μονῆ, τὸ μὲν εἰς ὄγδοον, τὸ δὲ εἰς δέκατον ἕκτον μέγα, ἀμφότερα δὲ καλῶς διατηρούμενα καὶ ἐπὶ χονδρᾶς μεμβράνης· τὸ ἕτερον μάλιστα τούτων τυγχάνει καὶ πεποικιλμένον δι' ἐπιχρῶσων σχημάτων καὶ γραμμάτων, φέρει δὲ καὶ διὰ τῶν στίχων μουσικὰ σημεῖα. Ἀγνωστον πῶς σώζονται ἐν τῇ μονῇ, δὲν εἶνε ὅμως ἀπίθανον νὰ προέρχωνται ἐκ τῆς μὴ σωζομένης σήμερον ἀρχαίας μεγάλης μονῆς τῶν Γεριωῶν, τῆς κατερειπωθείσης κατὰ τοὺς σεισμοὺς τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἧς τὰ τόσα βιβλία, αἱ τόσαι ἀγιογραφίαι, ὧν τινες τῶν διασῆμων ἀγιογράφων ἡμῶν Τζάννε καὶ Τζαγκαρόλου, καὶ ἄμφισα, σώζονται ἐν μοναῖς καὶ ἐν ἄλλοις οἴκοις, ἢ νὰ ἔφερε ταῦτα τὰ χειρόγραφα μεθ' ἑαυτοῦ ὁ ὅσιος Χρυσανθος κτίτωρ τῆς μονῆς κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀφιερῶσας ταῦτα ἐν αὐτῇ.

Ἐπίσης σπουδαῖα εἶνε καὶ τὰ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ μακαρίτου ἀρχαιοφίλου Χαραλάμπους Γεννατᾶ Τσιμαράτου, ἐν ἀγίᾳ Θεόκλητ' Ἀνωγῆς, ἀποκείμενα, ὧν τὸ ἐν μικρὸν καὶ εἰς διςτῆλους σελίδας διηρημένον τετραβάγγελον, καὶ τὸ ἕτερον μείζον καὶ ὧν τὸ μὲν πρῶτον ὁ Riemann ἀνάγει εἰς ἀρχαιοτέραν τοῦ II' αἰῶνος ἐποχῆν, τὸ δὲ δεύτερον εἰς ἀρχαιοτέραν τοῦ II'. Τὸ δεύτερον τοῦτο ὑπῆρχε ποτὲ, ὡς λέγεται, ἐν τῇ μονῇ τῆς Εὐαγγελιστρίας, τῇ ἐπὶ τοῦ νησοῦρίου Βαρδιαίων (ἀρχ. Δητῶας) κειμένη, ὅθεν καὶ ἐλήφθη παρὰ τοῦ Τσιμαράτου εὐρόντος αὐτὸ παρερριμμένον μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ἢ κατ' ἄλλους ὅτι ὑπῆρχε καὶ τοῦτο ἐκ τῶν τῆς ἄνω ῥηθείσης μονῆς τῶν Γεριωῶν.

Ληξούριον Κεφαλληνίας, Ὀκτώβριος 1887.

ΗΓΙΑΣ Α. ΤΣΙΓΓΕΡΗΣ

ΤΙ ΤΡΩΓΟΥΣΙΝ ΟΙ ΠΑΡΙΣΙΟΙ

Διὰν ἐνδιαφέρουσα εἶνε ἡ γνῶσις τοῦ τί καταναλίσκει ὁ στόμαχος τῶν κατοίκων τῆς πρωτεύουσας τῆς Γαλλίας. Περὶ τούτου δὲ ἐξεδόθησαν τελευταῖον στατιστικαὶ πληροφορίαι ἀφ' ὧσιν κατὰ τὸ ἔτος 1886. Οἱ Παριῖσιοι κατηνάλωσαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 180 $\frac{1}{2}$ ἑκατομμύρια χιλιόγραμμων κρέατος, ἧτοι 2 $\frac{1}{2}$ ἑκατομμύρια πλείονα ἢ κατὰ τὸ 1885. Τούτων τὰ 35 ἑκατομμύρια εἰσάγονται ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἰδίως δὲ οἱ ἄμνοι ἐκ Γερμανίας. Ἐκ τῶν 180 ἑκατομμυρίων 4 $\frac{1}{2}$ ἑκατομμύρια χιλιόγραμμά

κρέας ἵππειον. Πτηνὰ καὶ κυνήγιον ἀγρίων ζῴων κατηναλώθησαν 24 ἑκατομμύρια χιλιόγραμμων, ἧτοι 1 ἑκατομμύριον ὀλιγώτερα τοῦ ἔτους 1885. Ἐκ τούτων οἱ μὲν λαγωοὶ, αἱ πέρδικες καὶ αἱ ἔλαφοι εἰσάγονται ἐκ Γερμανίας, αἱ δὲ ἄγρια νῆσαι, οἱ φασιανοὶ καὶ αἱ ἄγρια ὄρνιθες ἐκ Βελγίου καὶ Ὀλλανδίας. Ἡ Ἰσπανία παρέχει 2 $\frac{1}{2}$ ἑκατομμύρια κορυδαλῶν καὶ ἄλλων ὀδικῶν πτηνῶν. Ἡ Ἰταλία ἀπέστειλε τὸ παρελθὸν ἔτος 2 περίπου ἑκατομμύρια περιστερῶν. Τὴν μεγαλειτέραν ὅμως μέριμναν πρὸς διατροφήν τοῦ γιγαντώδους στομάχου τῶν Παρισίων, ἐν ὄλῳ λαμβανομένου, παρέσχεν ἡ Αὐστρία. Αὕτη ἀπέστειλεν ἐν ἔτει μὲν 1885 4,900 χιλιόγραμμα ἀγρίων ζῴων, ἐν ἔτει δὲ 1886 400, 000, ἧτοι ἐν διαστήματι ἐνὸς καὶ μόνου ἔτους ἑκατονταπλασίασε τὴν ἐξαγωγήν της. Ἐκ τῶν 400 τούτων χιλιάδων 60,000 ἦσαν λαγωοὶ, 27, 100 φασιανοὶ, 190, 000 πέρδικες, 110, 000 κόσσυφοι καὶ 5, 440 ἔλαφοι. Ἀλλὰ καὶ ἐκ Ῥωσσίας ἤρξαντο εἰσερχόμενα κυνήγια εἰς Παρισίους, καὶ ἐν γένει τὸ ζένον κυνήγιον τὸ καταναλισκόμενον ἐν τῇ μεγαλόπολει ταύτῃ ἀποτελεῖ τὰ 75 ἑκατοστὰ τοῦ ὅλου.

Ἡ εἰσαγωγή τῶν ὀστρέων ἐδιπλασιάσθη ἀπὸ τοῦ 1876, καθόσον ἐν ἔτει 1886 ἀνήλθεν εἰς 212 ἑκατομμύρια τεμαχίων ἀπὸ 98 ἑκατομμυρίων, εἰς ἀνήλθη κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο. Τὸ πλεῖστον τῶν ὀστρέων ἔρχεται ἐκ Πορτογαλίας. Ἐνεκα τοῦ πλήθους δὲ τούτου ἠλαττώθη μικρὸν καὶ ἡ τιμὴ αὐτῶν. Ἐνῶ π. χ. τὰ πορτογαλικά ὀστρεα εἶχον πρότερον 4 φράγκα καὶ 35 ἑκατοστὰ σήμερον στοιχίζουσι 4 φρ. καὶ 15 ἑκατοστὰ.

Ὡς πρὸς τὰ ποτὰ, ἐν ἔτει 1886 εἰσῆχθησαν εἰς Παρισίους 4 ἑκατομμύρια ἑκατόλιτρα οἴνου, 272, 205 ἑκατόλιτρα ζύθου καὶ 299, 568 ἑκατόλιτρα οἴνου ἐκ καρπῶν. Ἡ γαλλικὴ πρωτεύουσα ἀπορροφᾷ μόνη τὸ πέμπτον τοῦ ἐν ὅλῳ τῇ Γαλλίᾳ παραγομένου οἴνου, ὅστις ἄλλως ἐν ἔτει 1886 ἀνήρχετο εἰς 25 ἑκατομμύρια ἑκατολίτρων. Ἐὰν δὲ συναγάγωμεν πορίσματα ἐκ τῶν ἄνω ἀριθμῶν, θέλομεν ἴδει ὅτι ἕκαστος Παρισινὸς ἐν ἔτει 1886 κατηνάλωσεν 148 χιλιόγραμμα ἄρτου, 10 χιλιόγραμμα ἰχθύων, 3 χιλιόγραμμα ὀστρέων, 10 χιλιόγραμμα ὄρνιθων καὶ κυνηγίου, 74 χιλιόγρ. κρέατος, 7, χιλ. βουτύρου, 186 λίτρας οἴνου, 12 λίτρας οἴνου καρπῶν καὶ 11 λίτρας ζύθου. Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κατοίκων τῶν Παρισίων ἤθελεν εἶναι εὐτυχὲς εἰάν ἡ ἀναλογία αὕτη ἀντιστοιχίει οὕτως εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν.

ΜΙΑ ΜΗΤΕΡΑ

Ἦσαν ἔσθον κάμπο τὸν πλατῦ, ἔσθον παραπάνω χώρα κάποιος ἔσθον χρόνια τὰ παλὰ κατὰρα εἶχε δώσει νὰ βγῇ ἔσθον μάνα τοῦ νεροῦ θεριὸν ἔσθον βασιλεῖο νὰ μὴ ἀφίγη τὸ νερὸ τῇ χώρᾳ νὰ ποτίση, καὶ τὰ σπαρτὰ νὰ ἔραβουν καὶ νὰ διψοῦν οἱ ἄνθρωποι. Καὶ τὸ θεριὸν παράγγειλε ἔσθον βασιλεῖα τῆς χώρας πῶς ἂν τοῦ στέλνῃ κάθε αὐγὴ νὰ τρώγῃ ἕνα κορίτσι ἢ ἀφίγη ἄλγος τὸ νερὸ νὰ τρέχῃ μὲς ἔσθον κάμπο κ' ἡ κόρη νὰν ἀπὸ γενεὰ κ' ἀπ' ἄλλαις διαλεγμένη μοναχοκόρη κ' ἄμορφη καὶ μωσαναθρεμμένη, Κι' ὁ βασιλεὺς ἔσθον ἄκουσε βγάξει πικρὸν φερμάνι, κάθε πρᾶτ' ἔσθον ἔλεψι τὸν κλῆρο νὰ τραβοῦνε ἔσθον ἄμορφαί, ἔσθον διαλεκταὶς καὶ ἔσθον μοναχοκόραι, κ' ὅποια εἶν' ἐκεῖνη ἡ ἀτυχὴ ποὺ θὰ τῆς πέσῃ ὁ κλῆρος νὰ τῆνε πᾶνε ἔσθον θεριὸν γιὰ τᾶμμα νὰ τῆνε φάγῃ. Πηγαίνουν μιά, πηγαίνουν δύο, πηγαίνουν τρεῖς καὶ πέντε καὶ κάθε αὐγὴ μιάν ἄμορφη καὶ μιά μοναχοκόρη. Μαυροφοροῦν οἱ χωριανοί, μαυροφοροῦν μανδῆδες καὶ κλείνουν τ' ἀρχοντοσπίτια καὶ μοιρολόγια βγάζου. Μὰ μιάν αὐγὴ, μιά κυριακῇ, μιά πῆσιμην ἡμέρα ὁ κλῆρος πῆγε κ' ἔπεσε σὲ μιάν ἀρχοντοπούλα ποῦχε τ' ἀμέτρητα προικιά, τὰ κάλλη τὰ περισσια. Κ' ἡ μάνα τῆς ἔσθον ἄκουσε βαρεῖα λιγοθυμᾷ καὶ κλαίει καὶ σκοτονέται καὶ ἔσθον τρελλὴ φωνάζει· «Θέ μου μεγαλοθύναμε, μιά χάρι σου γυρεύω, ἔσθον ποῦ βλέπεις τ' οὐρανοῦ τὸ διαμαντένιο πλάτος, ἔσθον ποῦ βαθεῖα τῆς θάλασσας καὶ τῆν καρδιά τῆς μάνας, ἔσθον κούττα καὶ τῆν καρδούλα μου καὶ μὴ μὲ ἔσθον εστοχιάσῃς, ἔσθον καὶ δὸς μου σὲ παρακαλῶ γιὰ μιά στιγμὴ μονάχα ἔσθον εὐμορριά τῆς κόρης μου καὶ τὰ γλυκά τῆς νηάτα». Κι' ὁ Θεοὺς τῆν ἐλυπήθη κ' ἔχάρισε ἔσθον μάνα τῆν εὐμορριά τῆς κόρης τῆς καὶ τὰ γλυκά τῆς νηάτα, κ' ἡ μάνα ἔξεκίνησε μωρικαμαρωμένη γιὰ νὰ τῆν φάγῃ τὸ θεριὸν, νὰ ζήσῃ ἡ κόρη πῆσω.

Ἦταν ἡ ὥρα ποῦτρεμε τὸ τελευταῖο ἀστέρη κ' ἐπρόβαλλ' ὁ Δύγερινὸς κ' ἐκρύβονταν ἡ Πούλια κ' ἐρρόδι' ἡ Ἀνατολὴ κ' ἐφεγγόβλα ἡ Δύσι. Ἦ μάνα παίρνει τὸ στρατὶ καὶ τὸ βουδὸ ἀνεβαίνει καὶ φθάνει ἀπάνω ἔσθον νεροῦ τῆ στοιχειωμένη μάνα κ' ἄκούει ἄγριο μουγγριτὸ ἀπ' τοῦ θεριοῦ τὸ στόμα, καὶ βλέπει σπῆβαις ποῦδγαιαν ἀπ' τοῦ θεριοῦ τὰ μάτια. Ἀνατριχιάζει σύσσωμη καὶ πνίγει' ἡ φωνὴ τῆς, μὰ παίρνει δύναμι ἀπ' τὸ Θεοῦ κ' ἀπ' τῆν πολλὴν ἀγάπη κ' ἐπῆρσαν τὰ πόδια τῆς κ' ἐθήριψεν ὁ νοῦς τῆς, κ' ἀστόχιασε τὸ θάνατο γιὰ τῆ ζωὴ τῆς κόρης κ' ἔσχυσε μόνη ἔσθον τοῦ θεριοῦ τὸ πεινασμένον στόμα. Μᾶταν ἡ ὥρα θεκὴ κ' εὐλογημέν' ἡ ὥρα καὶ μέσ' ἔσθον τὰ σπλάγγνα τοῦ θεριοῦ ζωντάνεψ' ἡ καρδιά τῆς καὶ τὸ θεριὸν ἀπόκτησε καρδιά ποῦ δὲν τῆν εἶχε. Κι' ὅσα κορίτσια ἐπήγαιναν γιὰ νὰ τὰ φάγῃ γιὰ τᾶμμα τὰ κύτταξ, τὰ πόναγε μὲ τῆν καρδιά τῆς μάνας κ' ἄφινε πάλι τὸ νερὸ χωρὶς νὰ φάγῃ κανένα, ὡς ὅτου πειὰ ξεψύχησεν ἀπ' τῆν πολλὴν του πείνα... Ἔτσι τῆς μάνας ἡ καρδιά καὶ τὸ θεριὸν νικάει.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΔΕΜΗΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ὅσην ἰκανότητα καὶ ἂν κέκτησαι, οὐδέποτε δύνασαι νὰ ἀνυψωθῆς μὴ εὐαρεστῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Μὴ καταφρόνει τὰς κάτω βαθμίδας τῆς κλίμακος· αὐταὶ ἄγουσι πρὸς τὰς ἄνω.

Πᾶσα δαιτητικὴ ἄρχεται διὰ τοῦ προγράμματος: Ἐχε ἦσυχον τὸ πνεῦμά σου.

Ἀναγινώσκων τὰ βιβλία τῶν κλασσικῶν συγγραφέων βλέπεις τὸν κόσμον πρὸ σοῦ ἀναπεπταμένον. Ἐχεις μετὰ σοῦ ἐν τῇ ἡρέμῳ σιγῇ τοῦ ἀναγνώστη σου τοὺς πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ζήσαντας. Παρέρχεσαι ἀπὸ τοῦ κόσμου χωρὶς νὰ καταλίπῃς ἴχνος τῆς διαβάσεως καὶ τῶν σκέψεών σου, ἀλλὰ δύνασαι νὰ εἴπῃς ὅτι ἐζήσας μετὰ τῶν μεγάλων πνευμάτων τὴν αἰωνίαν ζωὴν. Τὸ δένδρον μόνον καὶ τὸ ζῶον ζῶσι δι' ἑαυτὰ κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τοῦ χρόνου μέχρι οὗ ἀποθάνωσιν. Ὁ ἀναγινώσκων ἀπολαμβάνει μετὰ τῆς ζωῆς καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἑκατονταετηρίδων.

Σκωτικὴ παροιμία:

Ἄνθρωπος χωρὶς παρὰ περνᾷ γλήγορα μὲς ἀπ' τὸ παζάρι.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἡ αὐτοκρατορικὴ πολυτεχνικὴ εἰταιρία τῆς Ῥωσσίας προσέκηρυξε διαγωνισμὸν πρὸς κατασκευὴν νέας λυχνίας ναφθαλαίου, χάριν τῶν χωρικῶν, πληρώσεως τοῦς ἐπομένους ὄρους· α') Ἡ λυχνία δέον νὰ διδῇ φῶς 4 κηρίων κατὰ μέσον ὄρον ἐν διαρκεῖ ὀκταώρῳ λειτουργίᾳ, δαπανῶσα κατὰ μέσον ὄρον 4 γραμμάρια ἐλαίου καθ' ὥραν καὶ κατὰ κηρίον, ἀπολύτως δὲ μὴ δαπανῶσα πλέον τῶν 20 γραμμάρων καθ' ὥραν β') Ἡ διαφορὰ τῆς ἐντάσεως τοῦ φωτὸς δι' 8 ὥρας φωτισμοῦ, μεταξὺ τοῦ ἐλαχίστου καὶ τοῦ ἀνωτάτου, δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ τὴν ἑντασιν ἐνὸς κηρίου γ') Ἡ φλόξ δέον νὰ εἶνε ἡρεμὸς καὶ νὰ μὴ πάλλεται δ') Ἡ λυχνία δέον νὰ ἔχῃ μετάλλινον τὸ δοχεῖον, μηχανισμὸν δὲ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀπλούστερον καὶ εὐληπτον εἰς χωρικοὺς. Ἡ προκηρυσσομένη ἀμοιβὴ εἶνε 2500 ρουβλίων. Ἀμοιβὴ 1000 ρουβλίων προκηρύσσεται διὰ τὸν κατασκευαστὴν τῆς καλλιτέρας λυχνίας ναφθαλαίου, πρὸς οἰκίαικας χρήσεις χρησίμου. Ἡ λυχνία αὕτη δέον νὰ παρέχῃ φῶς ἐντάσεως 12 κηρίων καὶ νὰ πληροῖ τοὺς ἀνωτέρω περιποῦ ὄρους.

Ὁ διάσημος Οὐμβολδ ἠγάπα πολὺ νὰ διηγῆται ἀνέκδοτα, καὶ τὸ σοβαρὸν ὕψος τὸ ὅποσον ἐτήρει κατὰ τῆν διήγησιν συνέτεινε παρὰ πολὺ εἰς τὴν σαγήνησιν τῆς προσοχῆς. Ἴδου ἐν τούτων καθ' ὃν τρόπον ἐκεῖνος τὸ διηγείτο· Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ βασιλεὺς Φρεδερίκος Γουλιέλμος ὁ Γ' εὐρίσκατο ἐν Ῥώμῃ εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς ὀδηγὸν καὶ ἐρμηνευτὴν τὸν ἱστορικὸν Νεϊβουρ, πρεσβευτὴν τότε τῆς Ῥωσσίας παρὰ τῇ Ἀγίᾳ Ἐδρᾷ. Καίτοι ἐγνώριζε κάλλιον τὰ ἱστορικὰ κείμενά του ἢ τὰς αὐλικὰς ἐθιμοτυπίας, ὁ Νεϊβουρ ἐφόρει πάντοτε κοντὴν περισκελίδα καὶ μεταξίνας περικνημίδας, ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ παροῦ-

σιασθῆ ἐνώπιον τοῦ δεσπότη αὐτοῦ. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ ὑπερβολικὴ ἰσχύτης τῶν κνημῶν του ὑπεκίνησε πολὺν γέλωτα, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς πολλὴν ἠσθάνετο κόπον ἵνα συγκρατήσῃ τὸν γέλωτα, ὅτε ἔβλεπε τοὺς ἰσχυροὺς πόδας τοῦ πρεσβυτοῦ του. Ἀφορμὴν λαμβάνων τὸ ψυχρὸν τοῦ καιροῦ ὁ βασιλεὺς εἶπεν ἡμέραν τινα εἰς τὴν Κυρίαν Νείδουρ.

— Πρέπει νὰ συμβουλευσῆτε τὸν σύζυγόν σας νὰ φέρῃ ἄλλην ἐνδυμασίαν· μετὰς μεταξίνας ταύτας περικνημίδας καὶ τὴν περισκελίδα του, θὰ συναχωθῆ ἐπὶ τέλους.

— Ἄ, Μεγαλειότατε, ἀπεκρίνατο ἀφελῶς ἡ κυρία, δὲν ὑπάρχει κίνδυνος. Ἐὰν ἐγνωρίζατε τὸ τί φορεῖ ὑπὸ τὰς περισκελίδας ταύτας!

Ὁ «Μέγας Ἀνατολικός», τὸ κολοσσαῖον ἀγγλικὸν ἀτμόπλοιον τὸ γνωστότερον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Λεδιάθαν» φαίνεται καταδικασμένον εἰς τύχην ἄδοξον. Ἐπανειλημμένως πωληθέν, ἐξετέθη ἐσχάτως εἰς νέαν δημοπρασίαν, ἠγοράσθη δὲ ἀντὶ 525 χιλιάδων φράγκων. Πρὸ ἑνὸς ἔτους ἐπωλήθη ἀντὶ 650,000. Ἡ ναυπήγησις, ἡ ἐξάρτησις καὶ ἡ διασκευὴ τοῦ «Λεδιάθαν» ἐστοίχισεν 18,300,000 φρ.

Τὸ μέγα ἄγαλμα τοῦ Βασιγκτόνος τὸ κατασκευασθὲν ἐν Βερολίῳ μετηνέχθη εἰς Φιλαδέλφειαν καὶ κατετέθη προσωρινῶς ἐν παραπήγματι πυριμάκῳ, διότι ἡ κατασκευὴ τῆς βάσεως αὐτοῦ ἐκ γρανίτου θέλει βραδύνει ἐπὶ πολὺ. Πρὸς τούτους ἀναμένονται ἐν Φιλαδέλφειᾳ καὶ τὰ λοιπὰ διακοσμητικὰ τοῦ μνημείου ἀγάλματα καὶ κοσμήματα, ἅτινα ἐπροπλάσθησαν μὲν ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ Σείμεριγγ, ἐχύθησαν δὲ ἐν σιδήρῳ ὑπὸ τοῦ Γηλέδεβεν.

Ὁ Γάλλος ζωγράφος Meissonier ἐνῶ εἰργάζετο εἰς γραφὴν δύο εἰκόνων παραγγελθειῶν ὑπὸ Ἀγγλων ἀριστοκρατῶν καὶ παριστανουσῶν σκηναῖς ἐκ τῶν μαχῶν τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Α' κατελήφθη αἰφνης ὑπὸ παραλύσεως τοῦ ἀντίχειρος τῆς δεξιᾶς χειρός, οὕτω δὲ ἀδυνατεῖ πλέον νὰ κρατῇ τὴν γραφίδα, ἔτι δὲ δυσκολώτερον νὰ εἰκονογραφή.

Οἱ ἐκ τοῦ γραφείου τῆς Στατιστικῆς ἐν Πρωσίᾳ δημοσιευθέντες ἀριθμοὶ τῶν Γερμανῶν μεταναστῶν ἐκ τῶν Πρωσικῶν λιμένων καὶ τῶν τῆς Ἀμβέρσῃς, Ἀμστελοδάμου καὶ Ρότερδάμης ἔχουσι ὡς ἐξῆς· Κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τ. ἔ. μετηνάστευσαν 8,155, κατὰ τοὺς 9 δὲ μῆνας ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μέχρι Σεπτεμβρίου 80,763. Ἡ μετανάστευσις κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἦτο 9,138 τὸν Σεπτέμβριον, 62 δὲ χιλιάδες κατὰ τοὺς ἀντιστοίχους ἑννέα μῆνας.

Δύο εὐπατρίδαι Σκῶτοι συζητοῦσι περὶ τοῦ κατακλισμοῦ καὶ τῶν προγόνων των.

— Ὁ κατακλισμός! λέγει ὁ εἰς ὅστις εἶνε εἰδημονέστατος τῶν Γραφῶν, ὁ κατακλισμός! ὑποθέτω ὅτι δὲν εἰξεύρεις τί εἶνε κατακλισμός, ὅταν μοῦ

λέγῃς ὅτι οἱ πρόγονοί σου ὑπῆρχον πρὸ τοῦ Νῶε· δὲν γνωρίζεις ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ κατακλισμοῦ ἐπιγίγρσαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πλὴν τοῦ Νῶε καὶ τῆς οἰκογενείας του; Ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν ἀνέγνωσα ποτὲ εἰς τὴν Γραφὴν ὅτι εἰς τὴν Κιβωτὸν ἦτο ἐγκλειστέμενος καὶ κανεὶς Μακδόναλδ.

— Ἄ! ἀπαντᾷ ὁ Μακδόναλδ, χωρὶς νὰ πτοήσῃ αὐτὸν ἡ ἀσήμεντος αὐτῆ ἀντίρρησης, φαίνεται ὅτι δὲν εἰξεύρεις ὅτι οἱ Μακδόναλδ εἶχον πάντοτε ιδιόκτητα πλοῖα.

Περὶ τοῦ πρὸ μηνῶν ἀποθανόντος διασήμεου Γάλλου καλλιτέχνου Καρριέρ-Μπιλέξ ἀναφέρει γαλλικὴ τις ἐφημερὶς τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον:

Ἡ ἐν Βερολίῳ ἐταιρία τοῦ πανοράματος εἶχε παραγγεῖλῃ εἰς τὸν καλλιτέχνην τὴν προτομὴν τοῦ πρίγκιπος διαδόχου τῆς Γερμανίας. Ἐκεῖνος ἠρνήθη ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐργασίαν. Ἐπιμένοντος τοῦ γερμανοῦ ἐντολέως ὁ γλύπτῃς εἶπε:

— Ἡ τιμὴ θὰ εἶνε ὑπέρογκος διὰ σῆς.

— Ἐπὶ τέλους εἶπατε πόσα θέλετε;

— Πέντε δισεκατομμύρια, ἀπεκρίνατο ξηρῶς ὁ καλλιτέχνης.

Φίλιππος ὁ Μακεδὼν ἐθρυσέ ποτε τὴν κλεῖδα ὅσπου τινος ἐν πολέμῳ, ὁ δὲ θεραπεύων αὐτὸν ἰατρὸς καθ' ἐκάστην ἐζήτει τι παρὰ τοῦ βασιλέως.

— Δύνασαι νὰ λαμβάνῃς ὅτι θέλεις, τῷ εἶπεν ὁ Φίλιππος, ἔχεις τὴν κλεῖδα.

Ὁ λόγος περὶ ἀστρονομίας ἐν πληθούσῃ συναναστροφῇ. Ἐκαστος ἐκφράζει τὸν θαυμασμόν του περὶ τῆς ὑψηλῆς ταύτης ἐπιστήμης, ἥτις κατώρθωσε διὰ τῶν τηλεσκοπίων καὶ τῶν μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν νὰ καθορίσῃ ἀποστάσεις ἀστέρων, διαστάσεις πλανητῶν καὶ τόσα ἄλλα ἀπίστευτα.

— Ἐγὼ περισσότερον ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἕνα θαυμάζω, λέγει παρατυχῶν ὁ Ἀγαθόπουλος.

— Τί;

— Βρὲ ἀδελφέ, πῶς κατώρθωσαν οἱ ἀστρονόμοι νὰ μάθουν τὰ ὀνόματα τῶν ἀστρῶν!!

Ἡ παιδαγωγὸς τῆς ὀκταετοῦς Λιλῆς ἐξετάζει αὐτὴν εἰς τὸ μάθημα τῆς ζωολογίας.

— Ὄνόμασε μερικὰ οἰκόσιτα ζῶα.

— Ὁ ἵππος, ἡ γαλῆ....

— Ἄλλα.

— Ὁ ἀλέκτωρ, ἡ ὄρνις...

— Ναί, ἀλλὰ νὰ εἶνε τετράποδα... ποῖον εἶνε ἐκεῖνο τὸ τετράποδον, τὸ ὅποιον ἔχομεν εἰς τὸ δωμάτιον καὶ τὸ ὅποιον κάμνει συχνὰ τόσον πολὺν θόρυβον ὥστε δὲν μᾶς ἀφίνει νὰ κοιμηθοῦμε....

Ἡ Λιλῆ (μετὰ τινα σκέψιν). — Τὸ πιάνο μας!

Πάντες εἴμεθα ματαιόφρονες, διότι συγκρίνομεν ἑαυτοὺς πρὸς τοὺς ἄλλους ὑπ' ἐκείνην τὴν ἐποψίν καθ' ἣν εἴμεθα ὑπέρτεροι αὐτῶν.